

ОДБРАНА

Година XI ■ Број 232 ■ 15. мај 2015. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ПРОФЕСИЈА ТЕЛОХРАНИТЕЉ

Живот на опрезу

Интервју

ПУКОВНИК ДР САША ТРАНДАФИЛОВИЋ
ЗАСТУПНИК ПОМОЋНИКА МИНИСТРА ЗА БУЏЕТ И ФИНАНСИЈЕ

Плату треба зарадити

BEOGRAD

ŽELEZNIK

AKCIJA!!! ODMAH USELJIVI STANOVİ SVIH STRUKTURA

890€ / m² + PDV

PROJEKTNO FINANSIRANJE PUTEM BANAKA

BANCA INTESA

HYPO ALPE ADRIA

SA VAMA. UZ VAS. ZA VAS.

011 355 16 55 / 063 430 830

WWW.GRADITELJ-INZENJERING.CO.RS

KARABURMA

AKCIJA!!! USKORO USELJIVI STANOVİ SVIH STRUKTURA

1050€ / m² + PDV

PROJEKTNO FINANSIRANJE PUTEM BANAKA

BANCA INTESA

**SOCIETE GENERALE
SRBIJA**

Мемоари

ГЕНЕРАЛА СВЕТОМИРА СВЕТЕ БУКИЋА

Књиге, као и људи, имају своје судбине. „Мемоари“ оснивача Олимпизма у Србији генерала Светомира Свете Ђукића су више деценија чекали на објављивање. Доносе сведочење о Балканским ратовима и Првом светском рату, у првом лицу, са одговорношћу учесника и сведока:

Бележио сам свако шрејерење душе бораца, искрено и шачно... Пошребно је да се унесе више светлости у помућену свест бораца за време окршаја, да се представи слика раша пострајана из пакла борбеног крљанца., када светлуца и дрхшаво лелуја само човеково ја које хоће да живи.

НАРУЦБЕНИЦА

МЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд,
Тел. 011/3201-995, 3241-009, телефакс: 011/3241-363
Жиро-рачун: 840-312849-56

Наручујем књигу:

1. Шифра 111314 „МЕМОАРИ ГЕНЕРАЛА СВЕТОМИРА СВЕТЕ ЂУКИЋА – БАЛКАНСКИ РАТОВИ“, по цени од 308,00 динара
2. Шифра 111315 „МЕМОАРИ ГЕНЕРАЛА СВЕТОМИРА СВЕТЕ ЂУКИЋА – ПРВИ СВЕТСКИ РАТ“, по цени од 572,00 динара

Купац

ЈМБГ

Адреса становања, улица и број

Место

Телефон

Потпис наручиоца

Плаћање наручених издања врши се унапред. Доказ о уплати целокупног износа доставиши МЦ „Одбрана“, након чега испоручујемо књиге. Купљена издања биће достављена поштом са гаранцијом на шест месеци.

АУТОГУМЕ И ДЕЛОВИ ЗА СВЕ ТИПОВЕ ВОЗИЛА

БЕЗ ЖИРАНТА
УЧЕШЋА
ЧЕКОВА
КАМАТА

ПРОДАЈА НА РАТЕ ЗА
ПРИПАДНИКЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
ПУТЕМ
АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ

PLANETBIKE

Интернет презентација и избор модела
на www.venerabike.com

КОТИК Д.О.О

Панчево,
Жарка Зрењанина бр.14

Тел: 013/344-321

Моб: 063/370-138

Факс: 013/345-930

E-mail: kotikdoo@gmail.com

НАПОМЕНА:

-ОБРАЗАЦ АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ
ДОСТАВЉАМО:
ПОШТОМ / ЕЛЕКТРОНСКОМ ПОШТОМ
-МОГУЋА ОРГАНИЗОВАНА ИСПОРУКА ПО ДОГОВОРУ.

У нашем широком асортиману се налазе:

бицикли, кациге, резервни делови, пратећа опрема,
аутомобилске гуме, акумулатори, моторна уља,
аутоделови за сва возила свих реномираних произвођача,
програм „Villager“, косилице, тримери, моторне тестере,
електрични ручни алат, рачунари и рачунарска опрема,
бела техника и телевизори...

Београд, Војводе Влаховића 49в – окретница 26
Усељиви станови свих структура
Цена од 850 еура до 1.250 еура са PDV-ом
Специјални попусти за Ускршње празнике

КУПОВИНА НА РАТЕ
НА 5 ГОДИНА
ДИРЕКТНО ОД ИНВЕСТИТОРА
БЕЗ КАМАТЕ

tel: 011/39-61-700, mob: 064/40-222-79
mail: gpvuksa@gmail.com, www.vuksainzenjering.com

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић

Владимир Вјештић

Мирјана Крстовић, поручник

Биљана Миљић

Стални сарадници

Станислав Арсић, др Себастиан Балаш,
др Славиша Влачић, Милосав Ц. Ђорђевић,
др Милан Миљалковски, др Зоран Миладиновић,
др Миљан Милкић, Будимир М. Попадић,
Никола Остојић, Александар Радић, Влада Ристић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Марија Марић,
Слободан Михаиловић (технички уредници)

Фотографија

Стефана Савић (уредница),
Даримир Банда, Душка Стефановић,
Јово Мамула (фото-репортери)

Језички редактор

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

odbrana@mod.gov.rs

redakcija@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,
ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 232

„Кобре”
на задатку

СНИМИО

Јово МАМУЛА

Специјални прилог 119

Тридесет две
године тенка М-84

Међународна командно-
штабна вежба „LOGEX 15”

НЕВИДЉИВА
ПОДРШКА

Професија телохранитељ

ЖИВОТ
НА ОПРЕЗУ

Гардисти Војске Србије
на Паради победника у Москви

„ПЛАВИ СТРОЈ”
ПРОДЕФИЛОВАО
ЦРВЕНИМ ТРГОМ

Ноћ музеја 2015.

ОТВАРАЊЕ
ОЧИЈУ

Реч уредника

Право на Победу

- 8 Пуковник др Саша Трандафиловић,
заступник помоћника министра
за буџет и финансије
ПЛАТУ ТРЕБА ЗАРАДИТИ
- 24 Вежба ватрогасне јединице
Мешовите артиљеријске бригаде
ПРЕСРЕТАЊЕ ВАТРЕ
- 26 Терористичке акције у Куманову
ИГРАЊЕ С ВУЛКАНОМ
- 28 Напад екстремиста у Зворнику
**НЕМОЋ БЕЗБЕДНОСНИХ
СЛУЖБИ**
- 30 Од Народне одбране до Савеза удружења
потомака ратника Србије 1912–1920.
ДА НЕ ЗАБОРАВИМО ПРЕТКЕ
- 32 Прелиставање
**ВОЈСКА НА СТРАНИЦАМА
СВЕТСКЕ ШТАМПЕ**
- 35 Паралеле
**ХЛАДНИ РАТ
НА БЛИСКОМ ИСТОКУ**
- 38 „Чизмаши” у Топчилеру
**ЖИВОТ И СУДБИНА
ПОДОФИЦИРА ЖИКЕ КУРЈАКА**
- 42 Надежда Петровић
С ВРЕМЕНОМ У МИМОХОДУ
- 46 Airsoft
ВИШЕ ОД ИГРЕ

Показало се да смо прилично отпорни на смрт. А није да нису покушавали да нас сатру и велики и јаки. Из Првог рата изашло нас је милион и сто хиљада мање, Други је покосио, веле историчари, 1,7 милиона. Овај жилави јужнословенски изданак сломио је зубе силним војскама и тако израђаван и оглодан преживео многе клиничке смрти.

Није сасвим без основа примедба, што домаћих, што страних мислећих глава, да смо склони да се исувише јуначимо, занесени идејом неке небеске отаџбине, којој ни мач ни огањ не могу ништа. Али, од тог урођеног комплекса величине биће да је опаснија само идеја да смо мањи и безначајнији но што заправо јесмо, да су жртве предака и под круном и под петокраком узалудне, да смо, следствено томе, и ми узалудни овде, данас у сопственој немоћи...

Седамдесет година је прошло од када смо, заједно са праведнијим делом света, сломили кичму фашизму. „Није било куће у Србији из које се неко није тукао са окупатором”, закључио је помирљиво, ономад у интервјуу „Одбрани”, генерал у пензији Стеван Мирковић. Ова реченица заклетог комунисте, партизана, илегалца, који и дан-данас у својој 94. не скида „титовку”, сама по себи даје довољно повода за промишљање, ако не и за помирење међу браћом која су се нашла на два идеолошка пола.

Плочником Црвеног трга, 9. маја, бат стројевог корака гардијског подешелона Војске Србије прославио је Дан победе. На месту где се од 1945. сваке године истог дана одаје пошта жртвама и слава херојима Другог светског рата, уздигнутог чела марширали су наши гардисти први пут. Неки би рекли да је иронија, а неки да је правда што су српски војници под зидинама Кремља пронели обележја двоглавог орла под круном...

Други светски рат и даље у највећој мери одређује глобални поредак какав познајемо. И нико, ни на Истоку ни на Западу не пропушта прилику да подсети на своју историјску улогу и своје жртве. Зашто би народ чији је покрет отпора први заробио нацистичке војнике, који је све време трајања рата држао слободну територију, чији су борци раме уз раме са великом Црвеном армијом ослобађали своју домовину, чија су деца убијана у Јасеновцу, Јадовну, Шумарицама, Јајинцима и многим другим местима, заборави своје жртве и хероје?

У чијем је интересу да Србија сагне главу пред својом историјом и понаша се као да је квислиншка, а не слободарска земља, да заборави и пренебрегне своју улогу и у Првом и у Другом рату? Биће да је неко закључио да народ који је имун на смрт није имун на самоубиство. А самоубиство једног народа почиње гушењем сопственог поноса.

Срећом, наш понос још дуго ће живети. Показали смо то коракором победника. И у Београду и у Москви. Овај народ има право на Победу! ■

Александар ПЕТРОВИЋ

Састанак министра одбране и начелника Здруженог генералштаба Мјанмара

Министар одбране Братислав Гашић састао се, 11. маја, са начелником Здруженог генералштаба Оружаних снага Мјанмарске уније, старијим генералом Мин Аунг Хлаингом, са којим је констатовао да су две земље одређене за развој и унапређење билатералне сарадње.

Двојица званичника разговарала су о актуелним политичко-безбедносним питањима, као и о могућностима за унапређење сарадње у области одбране, пре свега војноекономске, војнотехничке, војнообразовне и војно-медицинске.

Том приликом, државни секретар Министарства одбране Зоран Ђорђевић и заменик министра одбране Мјанмара комодор Аунг Тхав потписали су Споразум између влада Србије и Мјанмара о сарадњи у области одбране. ■

Николић и Диковић о безбедносној ситуацији у региону

О актуелној безбедносној ситуацији у региону и спремности Војске Србије да адекватно делује и спречи сваку могућност немих догађаја, попут оних у Македонији, разговарали су 12. маја председник Томи-

слав Николић и начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић.

Председник је истакао да је одговорност Војске да, у складу с обавезама које прописује Устав, по сваку цену спречи било какав покушај дестабилизације Србије и нарушавање сигурности њених грађана, и да, истовремено, заштити безбедност сваког припадника. Војска Србије је, у сарадњи с осталим безбедносним структурама земље, већ предузела мере како би обезбедила да се сукоби из региона не пренесу на нашу територију. ■

Посета начелника Генералштаба Армије Македоније

Начелник Генералштаба Армије Македоније генерал-потпуковник Горанчо Котески боравио је 6. маја у посети Министарству одбране и Војсци Србије. Током разговора са министром одбране Братиславом Гашићем, саговорници су оценили да је билатерална сарадња Србије и Македоније, као и сарадња у области одбране добра и да је резултат континуираног политичког дијалога.

Приликом сусрета са македонским колегом, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић такође је истакао да је досадашња сарадња две војске на високом нивоу, те да су током прошле године реализоване 23 заједничке активности.

– Капацитети наше војске у области АБХО, базе „Југ“, техничких ремонтних завода и центара за обуку логистике, који су потребни македонској армији, у сваком

моменту су јој отворени и доступни за обуку и усавршавање – поручио је генерал Диковић, а генерал Котески понудио је Војсци Србије коришћење полигона „Криволак“, као и школе за обуку пилота, која је једна од најмодернијих на Балкану.

Саговорници су разменили мишљење и о заједничком учешћу у мултинационалним операцијама у оквиру УН, ЕУ и НАТО, а било је речи и о могућностима за формирање заједничке јединице за реаговање у кризним ситуацијама. ■

Обележен Дан победе над фашизмом

У част победе над фашизмом, изасланик председника Србије начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић је 9. маја положио венац на споменик Незнаном јунаку на Авали. - У спомен-књигу је уписао: „Србија која је дала несумњив допринос савезничкој победи над фашизмом с поносом чува спомен на хероје Другог светског рата, који су положили животе у дивовској борби против фашизма”.

Венци су положени и на спомен-обележје ослободиоцима Београда, а амбасадори земаља савезница и представници борачких организација и удружења положили су венце и на Споменик совјетским војницима палим у ослобођењу Београда. Поводом Дана победе, Гарда Војске Србије извршила је, на Калемегданској тврђави, почасну паљбу са десет плотуна из шест артиљеријских оруђа. ■

Војни оркестар Ниш на Маршу мира у Кијеву

Поводом обележавања 70 година од победе над фашизмом, Војни оркестар Копнене војске Ниш учествовао је 9. маја на Маршу мира у Украјини. Нишки оркестар продефиловао је у Кијеву од Трга победе до Меморијал-

ног комплекса „Национални историјски музеј великог патриотског рата 1941–1945”. На Маршу мира наступили су и војни оркестри из Украјине, Естоније, Литваније, Пољске и Јордана. ■

Припадници Војске Србије на вежби у Немачкој

Стотину припадника пешадијске чете 31. пешадијског батаљона Треће бригаде отпутовало је на вежбу „Заједничка одлучност”, коју од 9. маја до 4. јуна организује Европска команда Оружаних снага САД у Мултинационалном центру за обуку „Хохенфелс” у Немачкој. Учесници ће увежбавати извођење операција подршке миру у саставу здружених снага ради побољшања интероперабилности.

На вежби је ангажовано 4.400 припадника оружаних снага из 11 земаља чланица НАТО-а и Програма „Пар-

тнерство за мир”. Пешадијска чета наше војске са колегама из Чешке и Хрватске биће у саставу мултинационалног батаљона. ■

ПУКОВНИК ДР САША ТРАНДАФИЛОВИЋ,

ЗАСТУПНИК ПОМОЋНИКА МИНИСТРА

ЗА БУЏЕТ И ФИНАНСИЈЕ

Плату треба зарадити

Први финансиста система одбране пуковник др Саша Трандафиловић навикао је на тешка питања. Судаћи према поверењу које му је у систему одбране указано, он на тешка питања, за сада, има праве одговоре. У ситуацији када је за вођење финансија просечне српске породице потреба наука, Трандафиловић са сарадницима брине о финансијама једног од најсложенијих буџетских корисника у држави. У његовом портфолију налазе се дипломе Војне гимназије, Војне академије, маги-

стеријум и докторат економских наука. Од 2013. године носи звање доцента на Универзитету одбране, где предаје на смеру Јавне финансије. Стручни допринос даје и у пројектима Министарства финансија, Министарства рада, запошљавања и социјалне политике и Министарства државне управе и локалне самоуправе.

На полици, тик до врата канцеларије пуковника Трандафиловића, из хрпе економске литературе, разних сертификата и признања, стоји стилизована плочица с молитвом: „Боже, дај ми стрпљења да прихватим ствари

које не могу да променим, храбрости да променим оне које могу и мудро-сти да увек правим разлику између њих”.

Q Господине пуковниче, да ли сте увек знали да прекознашете ту разлику?

– Потребне су године како би се стекла мудрост. Сви смо у свом несавршенству понекад грешили и у неком тренутку свог живота покушали да идемо „главом кроз зид”. Иза нас остају зидови које смо срушили и они које нисмо. Траг свега тога јесу ожиљци на нашим челима.

У свим недаћама Војска је прва прискочила грађанима, помогла држави. Тако је морало бити и када је реч о штедњи. Није то флоскула. То је истина. Тако се одувек радило. Мере штедње јесу дале резултат, нарочито када је реч о смањењу зарада које се финансирају из буџета. Мањи фискални дефицит је резултат и много ефикасније наплате пореза. Рекао бих да се у неке сфере државе враћа дисциплина. Без финансијске дисциплине у годинама кризе имали бисмо трасиран пут у банкрот.

О Већина грађана не разуме постојећу економију, али њене ефекте и законитости осећа грубо и директно. Док стручњаци дискутују о ефикасној мери економске политике коју сироводи Влада, „обични људи“, а међу њима и већина припадника Војске, очекују одговор само на једно питање – када ће се живети боље?

– Постоји општа сагласност да само привредни раст може извући земљу из економске и социјалне кризе. Стручњаци, међутим, нису сагласни која је то идеална стопа раста и који је начин да се оствари. Независно од различитих стручних гледишта, искуство указује на то да привредни раст може бити инициран рестриктивном политиком, односно штедњом, али и експанзивном макроекономском политиком или потрошњом. То, опет, зависи од достигнутог привредног развоја. У основи једног или другог концепта кључ будућег привредног раста јесте пораст продуктивности рада. Основни покретач продуктивности су инвестиције, које првенствено зависе од оствареног нивоа штедње. А да би се стимулисао привредни раст потребно је на националном нивоу не само смањити јавну потрошњу, већ и створити институционални амбијент за „стимулисање“ штедње и привлачење страних инвестиција. С тог аспекта, данас све националне привреде имају заједнички проблем – како остварити привредни раст с релативно ограниченим и оскудним ресурсима.

О Статистика каже да је фискални дефицит у првој половини године знајно мањи од планираног. Од представника

Владе можемо чути да је то сјајан резултат, а Фискални савет је одрежан у оценама. Да ли је довољно „само“ штедећи?

– Програм економских мера Владе је јасан када је реч о циљевима и начину изласка из економске и социјалне кризе. При томе, то не значи само институционално уобличење новог система и нових правила понашања. Да би се систем стварно изменио потребно је извршити промену друштвеног менталитета, односно постојећег система вредности. А то није лако. Стога је јасно да није довољно „само“ штедети. Мере штедње јесу дале резултат, нарочито када је реч о смањењу зарада које се финансирају из буџета. Мањи фискални дефицит је резултат и много ефикасније наплате

➤ Применом Закона о умањењу нето прихода лица у јавном сектору, такозваним „солидарним порезом“, Министарство одбране је у 2014. години уплатило у буџет Републике Србије 223,5 милиона динара. На основу закона којим су за десет одсто умањене плате чија висина прелази 25 хиљада динара, персонални расходи у буџету одбране биће смањени за око 2,8 милијарди у 2015. години.

пореза. Рекао бих да се у неким сферама државе враћа дисциплина. Без дисциплине у годинама кризе имали бисмо трасиран пут у банкрот.

О Војска је сгледа обасач до последње рупе...

– Ко ће, ако не ми? У свим недаћама Војска је прва прискочила грађанима, помогла држави. Тако је морало бити и када је реч о штедњи. Није то флоскула. То је истина. Тако се одувек радило. Предузели смо конкретне мере чији је циљ рационално, ефикасно и ефективно коришћење средстава „војног буџета“, у складу с утврђеним наменама. Применом Закона о умањењу нето прихода лица у јавном сектору, такозваним „солидарним порезом“, Министарство одбране је у 2014. години уплатило у буџет Републике Србије 223,5 милиона динара. На основу Закона о привременом уређивању, основница за обрачун и исплату плата, односно зарада и других сталних примања код корисника јавних средстава, којима су за десет одсто умањене плате чија висина прелази 25 хиљада динара, персонални расходи у буџету одбране биће смањени за око 2,8 милијарди у 2015. години.

О Иако се из буџета одбране, како се рекли, годишње троши милијарде динара мање троши на ње и друга персонална давања, војна каса у целини ипак није празнија?

– Једноставним поређењем утрошених 57,9 милијарди динара у 2014. и одобрених 56 милијарди динара за 2015. годину, буџет је номинално мањи за 1,9 милијарди динара, што су многи негативно коментарисали. Међутим, треба имати у виду чињеницу да је прописима о буџетском систему омогућено да се средства која потичу од неутрошених прихода на крају године могу распоредити кориснику средстава, те да по том основу Министарству одбране додатно припада 1,1 милијарда динара, што за 2015. годину реално износи 57,1 милијарду

динара, наравно, не рачунајући додатно одобрена средства за авијацију.

Q То је, ипак, мање за 800 милиона динара?

– Тако је, али ако се има у виду да су средства за плате у 2015. години мања за 2,8 милијарди динара, као последица директне примене закона о смањењу плата, у овом тренутку буџет није, како ви констатујете „мањи за 800 милиона динара“, већ додатно виши за још две милијарде динара у 2015. години. Та средства су одређена за оперативне трошкове и инвестиције. Тако, на пример, у Министарству одбране већ су одређени приоритети за реализацију капиталних пројеката као што су модернизација авиона Г-4 у Г-4 МД, попуна ратних материјалних резерви, гасификација комплекса у ТРЗ „Чачак“, изградња хангара на аеродрому „Батајница“ и наставак изградње стамбених објеката на локацији II МЗ Бежанијска коса.

Q Финансијска стимулација војној авијацији неће окрњићи војни буџет?

– Додатна новчана средства од 600 милиона динара обезбедила је Влада и за тај новац буџет одбране је увећан. Руководство земље проценило је да се морају комплетирати и ставити у оперативну употребу, без изузетка, сви авиони и тиме комплетирати ресурси, а све то у функцији заштите суверенитета ваздушног простора Републике Србије. Део новчаних средстава намењен је за обезбеђење услова за почетак прве фазе ремонта и продужења века употребе авиона МиГ-21.

Q Државни секретар Ђорђевић се, у интервјуу „Одбрани“ почетком године, похвалио рекордном реализацијом буџета. Рекао нам је да никада пре средстава намењена одбрани нису ефикасније искоришћена. Шта је најправило разлику?

– Чињеница је да су се до пре неколико година средства касно одобравала, односно да је министар одбране својим решењем та средства распоре-

ђивао месец до два после почетка буџетске године, што је заиста представљало изгубљено време. Међутим, почев од 2013. године финансијска средства су на располагању корисницима пре истека године за наредну годину, односно већ у децембру, тако да то више не може бити изговор.

➤ *Прошле 2014. године, 1. децембра је, не рачунајући плате, требало да „пропадне“ више од четири милијарде динара. Учињено је практично немогуће. Буџет је до краја децембра 2014. године ипак реализован 99,3 одсто. Не чекајући да му руководиоци програма полажу рачуне за неискоришћена средства, министар одбране је искористио своје овлашћење и преусмерио та средства у набавке погонског горива, униформи и опреме.*

Q Колико је новца, условно речено, „пропадало“?

– Знате ли да је прописима о буџетском систему предвиђено да се обавезе на терет буџета могу стварати до 1. децембра текуће године? То значи да буџет морате потрошити до тада, а да вам у децембру остану само обавезе за плате. Пракса је показала да се већина обавеза створених у децембру пренесе у наредну годину и тиме формално умањи буџет наредне године. Прошле 2014. године, 1. децембра је, не рачунајући плате, требало да „пропадне“ више од четири милијарде динара. Кажем „пропадне“ с гледишта Министарства одбране, јер с аспекта државе и чињенице да смо ми буџетски корисник, та средства нису пропала, већ нису утрошена и утичу на смањење дефицита, што је добро. Све зависи од гледишта.

Q Шта је урађено да се ирекине с тим, по систем одбране, не сумњиво лошом праксом?

– Учињено је практично немогуће. Буџет је до краја децембра 2014.

године ипак реализован 99,3 одсто. Не чекајући да му руководиоци програма полажу рачуне за неискоришћена средства, министар одбране је искористио своје овлашћење и преусмерио та средства у набавке погонског горива, униформи и опреме. Резултат тога је да је повећана попуна резерви погонског горива и извршена набавка комплекта униформи М-10, тако да ће се после испоруке у 2015. години, први пут после дужег времена, формирати и залихе униформе М-10 и горива. С предузећем „ФАП корпорација“ из Прибоја уговорена је набавка одређеног броја камиона ФАП 1118, чија се испорука очекује у току године. Пољована је реализација попуне ратних материјалних резерви од посебног значаја, тако да је у неким сегментима она и већа од 90 одсто. И, што је с финансијског аспекта најбитније – нису пренете обавезе у 2015. годину, што додатно увећава постојећа средства исказана у Закону о буџету. Примера ради, у 2014. години платили смо део неплаћених обавеза из 2013. у из-

➤ *На основу предузетих мера до сада је закључено више од 1.000 споразума о повраћању неправилно исплаћених плата и накнада, чија се реализација одвија у складу с планираном динамиком. Против одређеног броја лица која су одбиле да изврше повраћај неправилно, односно неоправдано исплаћених средстава услед давања нетачних података, покренут је поступак за утужење пред надлежним судовима.*

носу од 440 милиона динара, а 2015. годину смо почели без пренетих обавеза. Дакле, када се ради о буџету не можете говорити о простом збиру бројева, већ морате познавати његову суштину.

Q У последње време често се говори о борби против корупције, урађењу законитости и рагу...

– Једна од улога финансијске службе јесте и то да се обезбеди законито располагање и наменско коришћење средстава. Сектор за буџет и финансије је, у оквиру својих надлежности, предузео одговарајуће мере и активности како би надлежни органи у организацијским јединицама Министарства одбране и Војске Србије стриктно спроводили поступак утврђивања одговорности против лица која нису поштовала утврђену обавезу да у року од три дана пријаве настале промене, као и против службених лица одговорних за неправилну исплату. На основу предузетих мера до сада је закључено више од 1.000 споразума о повраћају неправилно исплаћених плата и накнада, чија се реализација одвија у складу с планираном динамиком. Против одређеног броја лица која су одбила да изврше повраћај неправилно, односно неоправдано исплаћених средстава услед давања нетачних података, покренут је поступак за утужење пред надлежним судовима.

➤ *Плате професионалних припадника Војске Србије, према подацима из марта, у просеку износе 40.654 динара. Просечна зарада у Србији у марту била је 43.121 динара. Нисам сигуран да би ико могао рећи да је нормално да зараде војника буду испод просека у држави. Свакако да не можемо бити задовољни. Чињеница да је просечна зарада у државној управи у марту 2015. године износила 47.694 динара говори сама за себе.*

⊗ *Појаве о којима говорите, сложићете се, повезане су и с ниским животињим стандардом. Да су ипак веће, можда не би било кривошворења података зарад стицања неке користи?*

– У једној од суседних земаља спроведено је истраживање о коруп-

цији у правосуђу. Наиме, када су плате судија биле, на пример, 300 евра, пресуду сте могли купити за 100. Када су судијама плате порасле на 1.000 евра, корупција није нестала. Само се „цена“ пресуде утростручила. Дакле, све је ствар добре контроле и превенције.

⊗ *Ипак, ипак, у систему одбране су мале, иако се о томе у медијима мало говори.*

– Чињеница је да су плате професионалних припадника Војске, као и свим корисницима буџета почев од новембра прошле године, умањене за десет одсто. То је једна од мера Владе која је свима тешко пала, али која је веома брзо дала резултате на оздрављењу јавних финансија наше државе. Чињеница је и да смо као држава много више трошили него што смо зарађивали и то је трајало годинама. Таква ситуација водила је у банкрот. Веома брзо смо заборавили 1993. годину, хиперинфлацију, нередовну исплату плата, пораст девизног курса... Сложићете се, ипак, да је плата редовна и да не касни, да имамо релативно стабилан

девизни курс, да можемо наше личне планове потрошње планирати унапред. Мере Владе већ дају резултате, што свима даје наду да ћемо ускоро, као што каже премијер, живети боље.

Q Да ли сīе ујоређивали йлашйе йриядника Војске и зайослених у осйалим државним инсйи-шцијама?

– Плате професионалних припадника Војске Србије, према подацима из марта, у просеку износе 40.654 динара. Просечна плата професионалних војних лица износи 41.498 динар и креће се од 30.449 динара за разводника до 131.466 динара за генерала. А просечна плата цивилних лица у Војсци износи 38.481 динар, односно од 22.812

У систему одбране има људи који раде много, па осам сати дневно није довољно да обаве сав посао који имају. Постоје и они други. Плату треба зарадити! Када би се у држави плаћало само за рад и јавне финансије би биле далеко здравије.

динара за неквалификованог радника до 79.239 динара за доктора наука.

Просечна зарада у Србији у марту била је 43.121 динара. Нисам сигуран да би ико могао рећи да је нормално да зараде војника буду испод просека у држави. Свакако да не можемо бити задовољни. Чињеница да је просечна зарада у државној управи у марту 2015. године износила 47.694 динара говори сама за себе.

Q Државна уйрава је, дакле, знайно боље йлаћена од Војске. Да ли је шйо йримерено?

– Сектор за буџет и финансије сматра да је у наредном периоду неопходно предузети мере како би се плате у Војсци довеле на примерен ниво тежини посла и одговорности коју захтева професионална војна служба, а то је да оне буду најмање 20 до 50 одсто више од плата коју остварују остали запослени у државној служби. Мислим да је то примерено.

Уосталом, желим да буде јасно – није јерес платити некоме за рад. Јерес је платити нерад! У систему одбране има људи који раде много, па осам сати дневно није довољно да обаве сав посао који имају. Постоје и они други. Плату треба зарадити! Када би се у држави плаћало само за рад и јавне финансије би биле далеко здравије.

Q Познайю Вам је да одређен број младих сйручњака из Војске одлази код других йослодаваца због неуйоредиво бољих зарада?

– Нажалост то се дешава. Имам примере из сопствене праксе где капетани и мајори економисти одлазе у ревизорске куће или на места финансијских директора на плате од неколико хиљада евра. И неке друге службе су у проблемима. Информатичка, рецимо. Разматра се, на нивоу Владе, могућност увођења такозваног „тржишног додатка“, који би се исплаћивао људима чије су професије дефицитарне. О томе тек треба да се одлучује.

Q Има ли сисйем одбране унутрашњих кайацйишйа да йобольша живйшни сйандард својих йриядника?

– У оквирима законских ограничења предузимају се мере које је могуће спровести ради очувања стандарда професионалних припадника

Разматра се, на нивоу Владе, могућност увођења такозваног „тржишног додатка“, који би се исплаћивао људима чије су професије дефицитарне. О томе тек треба да се одлучује.

Војске. Простор за то није велики, али дајемо све од себе.

Q Шйа је са субвенцијама за сйамбене кредитшйе?

– Једно од обележја професионалне војне службе јесте и право на стан. О томе колики је то проблем и од када потиче излишно је говорити. Однос броја подељених станова и стамбених

интересената указивао је на то да ће многи отићи у пензију с нерешеним стамбеним питањем. Питање зајмова, које је било само мртво слово на папиру, није давало наду. Програм дугорочног стамбеног кредитирања на основу којег је од 2008. до 2014. године стамбене купило 1.799 старешина показао се као веома успешан. Огромно интересовање за овакав вид стамбеног збрињавања, које сваке године расте, говори у прилог тези да смо омогућили повољне услове. Мислим да је Програм добар и за систем и за појединца.

Q Већ дуже време сйе на дужности начелника Уйраве за буџетшй, а од недавно обављашйе дужности и начелника Секшйора за буџетшй и финансије, односно дужности йомоћника минисйтра. Како видйшйе будућности војних финансија?

– Не размишљамо на кратке стазе, већ много даље. Пратећи мере које предузима Влада Србије, планирамо да ојачамо интерну финансијску контролу ради што бржег отварања поглавља 32 за преговоре о приступању Европској унији. Настојимо да увођењем контролинга руководству олакшамо процес одлучивања, односно да стратешки управљамо финансијама. Такође, намеравамо да извршимо реорганизацију пословних процеса у складу с мерама Владе у погледу рационализације јавне управе и повећања ефикасности, да кроз те процесе успоставимо јасну и транспарентну управљачку одговорност руководиоца, да у складу с мерама на уједначавању плата у јавном сектору унапредимо систем вредновања и награђивања професионалних припадника Војске и утичемо на подизање њиховог стандарда – све ради повећања ефикасности и ефективности система одбране.

Q Значи ли шйо да има наге у бољи живйш?

– Наравно да има! Али неће нам тај „бољи живот“ нико поклонити увијен у шарени папир! Морамо радити ефикасније, планирати рационалније, трошити пажљивије... На добром смо путу. Треба истрајати! ■

Александар ПЕТРОВИЋ

Невидљива подршка

Војсци Србије припала је част да буде домаћин једне од највећих логистичких вежби које се реализују у оквиру Програма „Партнерство за мир”. На вежби, која се од 5. до 15. маја одржала у Центру за симулације, кориштен је софтвер за логистичко управљање LOGFAS.

Начелник Управе за логистику бригадни генерал Жељко Нинковић изразио је задовољство што је Србија, после двогодишњих заједничких припрема, домаћин једне тако велике међународне логистичке вежбе.

– „LOGEX 15” представља најзначајнију логистичку вежбу у овој години у Војсци Србији, а научене лекције и стечено знање биће драгоцено, јер ће учешће наше војске у мултинационалним операцијама у будућности захтевати све веће ангажовање логистичког кадра, обученог по одговарајућим логистичким процедурама и стандардима – рекао је генерал Нинковић, и појаснио да је основна идеја вежбе да се унапређењем познавања концепта мултинационалне логистичке подршке сагледа рад логистичког

Београдска касарна „Бањица 2” постала је, на две недеље, база у којој су логистичари из десет земаља проигравали задате супозиције и припремали ангажовање мултинационалне јединице ранга бригаде у операцији одговора на кризе под мандатом Уједињених нација

кадра и јединица у мултинационалном окружењу, као и да се уоче и превазиђу разлике у процедурама земаља учесница.

На вежби су учествовали официри, подофицири и цивилна лица оружаних снага Шведске, Финске, Албаније, Босне и Херцеговине, Хрватске, Македоније, Црне Горе, Молдавије, а у својству земље посматрача представници Јерменије. Током две недеље трајања командно-штабне вежбе „LOGEX 15”, укупно 122 учесника решавала су задате супозиције у којима

је тежиште било на потребама за координацијом пријема, прихвата и даљег кретања снага.

Тежиште овогодишње вежбе, чија је тема „Логистичка подршка мултинационалних наменских снага у операцији одговора на кризе и очување мира”, било је на припреми и ангажовању наменске јединице ранга мултинационалне бригаде у операцији одговора на кризе, под мандатом Уједињених нација, с нагласком на развоју мултинационалне логистичке подршке.

Основни циљеви вежбе били су унапређење постојећих способности и стицање нових знања свих учесника вежбе о међународним операцијама, уз спровођење утврђених процедура за логистичко планирање и извршење и унапређење сарадње логистичког кадра, уз примену одговарајућих стандарда и процедура планирања и пружања логистичке подршке.

„LOGEX” програм дизајниран је према одговарајућим логистичким стандардима и процедурама, ради пружања подршке земаљама партнерима у достизању и имплементацији њихових партнерских циљева у области логистике, укључујући и логистичку подршку јединица ангажованих у мултинационалним операцијама. Реализује се у организацији Европске Команде оружаних снага САД, у сарадњи са представницима Здруженог генералштаба оружаних снага САД, командама НАТО-а, агенцијама и земаљама спонзорима.

Логистичке вежбе LOGEX организују се од 2006. године у двогодишњем циклусу, ради развоја логистичких способности, побољшања интероперабилности учесника у процесима планирања и реализације мултинационалних операција. Република Србија до сада је два пута учествовала у својству посматрача, а ове године је први пут у улози домаћина.

Током десет дана, колико је трајала вежба, учеснике су обишли председник Владе Александар Вучић, министар одбране Братислав Гашић, начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић, амбасадор САД Мајкл Кирби и страни војни представници. ■

М. КРСТОВИЋ
Снимио Ј. МАМУЛА

ПРОФЕСИЈА ТЕЛОХРАНИТЕЉ

За разлику од слике „креиране“ у филмовима, то нису горостасни, намрштени људи у црном који прво потежу оружје „па касније постављају питања“. Они не пуцају у масу људи док њихова зрна холивудски прецизно погађају искључиво „лоше момке“. Они прате посебне процедуре које се годинама усавршавају. Код њих нема вишка храбрости или импровизације.

Најважније је да чувана личност буде заштићена и да нико не примети обезбеђење у њеној близини.

Пратиоци увек имају одговорност према грађанима и настоје да их не угрозе. Морају бити смирени, да не одају нервозу, стрес или умор, да у одређеном тренутку одреагују брзо и ефикасно. Ако погрешно процене, употребе оружје, повреде или усмрте некога, сносиће последице, изгубиће посао и завршиће „иза решетака“.

ЖИВОТ

Крајем априла, на површинском копу „Тамнава – Западно поље“ у Рударском басену „Колубара“, на отвореном простору, одржана је свечана седница Владе Србије којој су присуствовали премијер и министри, запослени у „Колубари“ и бројне новинарске екипе. Премда је место одржавања седнице било несвакидашње, њихова безбедност ни у једном моменту није била угрожена. Све време посматрале су их очи специјално обучених припадника јединица чији је основни задатак да одређеним личностима „не фали ни длака с главе“. Оваквих и сличних активности, у Србији и свету, из дана у дан је све више.

„Одређена личност“, како гласи бироктарски назив заштићено лице, јесте особа којој су надлежни државни органи одредили да буде под мерама безбедносне заштите. Потреба за заштитом таквих личности јавља се када и прве информације о угрожености њиховог живота. Држава је, стога, основала специјализоване установе и организације чија ће обавеза и задатак бити управо за-

Пошћуковник Дејан Миликић

На опрезу

штита безбедносно угрожених личности. Посао непосредног обезбеђења обухвата скуп мера, радњи и поступака којима је загарантована сигурност штићених, с циљем да се открију и спрече активности усмерене на угрожавање њиховог живота.

У исто време под непосредном заштитом функционише више стотина људи – актуелних и бивших државних функционера, личности из правосуђа, спорта, медијских структура... У Србији је прописано да право на заштиту имају председници Републике, Народне скупштине и Владе, поједини министри, страни државници, као и одређене особе од високе важности. Њих обезбеђују припадници МУП-а, БИА, ВОА, Војне полиције и јединице Војске Србије.

Нашу државу посетили су председник Руске Федерације Владимир Путин, амерички државници Џозеф Бајден и Хилари Клинтон, премијер Албаније Еди Рама и бројни инострани државници чија безбедност на територији Србије није у једном тренутку није била угрожена.

Да посао обезбеђења одређених личности и објеката није нимало лак, нити да свако ко пожели може да га обавља, за магазин „Одбрана“ објаснили су заменик команданта батаљона војне полиције специјалне намене „Кобре“ потпуковник Дејан Миликић, помоћници начелника Управе за обезбеђење одређених личности и објеката МУП-а Петар Богдановић и Драган Грујић и Драган Џамић из Команде САЈ-а и руководилац групе у тиму Д, такође САЈ, старији заставник полиције Дејан Никитовић.

Ко су телохранитељи?

Саговорници углавном не воле да употребљавају термин „телохранитељ“, сматрају га „изношеним“ јер данас, како тврде, чак и многе естрадне звезде имају „непосредну заштиту“. Нажалост, наглашавају, због тога је смисао обезбеђења важне или одређене личности на неки начин обесмишљен.

Уредбом о одређивању послова безбедносне заштите одређених лица и објеката одређено је ко обавља те послове. Ко ће кога да штити одређује Биро за координацију служби безбедности, који прикупља информације, процењује угроженост одређеног лица или објекта и доноси одлуку.

Селекцији кадра у „Кобрама“ претходи конкурс на који могу да се пријаве професионални припадници Војске Србије, уз обављен лекарски и психолошки преглед, различита тестирања, безбедносну и проверу физичке способности. Најбољи се позивају на селективну обуку у трајању од 21 дан ради избора задовољавајућег кадра.

– Последњих година 10 одсто пријављених заврши селективну обуку, што је на нивоу светског просека специјалних јединица. Бирамо припаднике који имају предиспозиције да испрате све обуке, посебно противтерористичку, а потом издвајамо кандидате који имају квалитет за бављење безбедносном заштитом – објашњава потпуковник Миликић.

Богдановић истиче да сви који раде у МУП-у могу да аплицирају за тај посао, а број заинтересованих из грађанства веома је мали. Обавља се тестирање и онај ко испуни услове добија решење, те почиње да обавља послове пратиоца.

– Настојимо да један од критеријума буде барем пет година у подручној полицијској станици, да кандидат има искуство и да је добро обучен. У складу с програмом стручног оспособљавања и усавршавања, постоје одређене категорије и норме које људи морају да задовоље. Ко то испуни наш је човек – објашњава Богдановић.

Доказивање оспособљености

Наравно, успех на улазном тесту не значи да ће се сутра наћи „раме уз раме“ са председником државе и штитити га на неком важном скупу. За то је потребно проћи пробни рад на мање сложеним пословима.

За разлику од „Кобри“ и Управе за обезбеђење МУП-а, послови обезбеђења личности и објеката којима прети опасност од терористичког напада, или су на другачији начин безбедносно угрожени, нису примарни задаци Специјалне антитерористичке јединице (САЈ). Како објашњава Џамић, за то су задужени припадници такозваног тима Д, једног од њихова четири оперативна тима. Према његовим речима, после пријема у јединицу сви припадници су распоређени у Б тим, један од два најобученија и најспособнија тима који решавају компликоване талачке ситуације, те пролазе основну и вишу фазу антитерористичке обуке, уз основни курс обезбеђења личности и објеката. Када старешине процене да неко има више склоности за посао обезбеђења, кандидат се тек тада „пребацује“ у тим Д и пролази додатну обуку.

– У том тиму су старији, искуснији припадници, који су прошли целокупну обуку у јединици, с богатим искуством, сталожени, смирени, који не плану тако лако и „не упадају у ватру“ – наводи Џамић.

Да би неко постао лични пратилац мора, без икакве импровизације, да следи утврђене процедуре које се из го-

У СКЛАДУ СА ЗАКОНОМ

Уредба о одређивању послова безбедносне заштите одређених лица и објеката ступила је на снагу 2010. године. У 20 чланова детаљно је прописано ко има право на заштиту, шта су послови безбедносне заштите, ко их обавља, које су мере контраобавештајне заштите, затим шта су превентивно-безбедносне мере, мере физичке заштите и остало.

Уредбом се ближе одређују послови безбедносне заштите одређених лица и објеката у земљи и иностранству, које непосредно врше МУП, БИА, ВОА, Војна полиција и јединице Војске Србије.

Лица из члана 1. Уредбе су председник Републике, председник Народне скупштине, председник Владе, министар спољних послова, министар одбране, министар унутрашњих послова, начелник Генералштаба Војске Србије, директор БИА, директор ВБА, директор ВОА, директор полиције, страни државници – носиоци највиших државних функција током службених посета Републици Србији и носиоци највиших правосудних функција и други државни функционери у зависности од процене угрожености, а по препоруци Бироа за координацију рада служби безбедности.

дине у годину усавршавају, јер управо те процедуре олакшавају њихов рад. Дакле, не може нико „на своју руку“ да одлучи како ће да се понаша и где ће у одређеном моменту да стоји у односу на штићеног.

Грујић појашњава како нас култура или пак филмови „често наводе на погрешне закључке“, те многи имају погрешну слику о професији обезбеђења.

– У филму је често приказана ситуација како пратилац увек потегне оружје у правом тренутку, пуца у масу и прецизно погоди онога ко хоће. Наш посао је ипак много комплекснији – објашњава Грујић.

Посебни услови

У свакој јединици постоје специфични услови при селекцији кандидата, али и при избору пратилаца за одређену личност. Они морају да знају да скијају, возе кола под специјалним околностима, пливају, вешто рукују оружјем... Подразумева се и познавање страних језика, по могућству више од једног, због честих путовања и сарадње са странцима. Пратиоци су веома добро уиграни, мењају информације погледом, договарају се и споразумевају сигнаlima.

За разлику од увреженог мишљења да су лични пратиоци „момци од два метра“ треба имати у виду да је висина један од важних фактора селекције при избору пратилаца штићеног. Они морају да буду приближне висине као одређена личност, јер треба својим телом да „маркирају“ чувану особу. Разлика у висини представља могући фактор угрожавања, јер ако је штићеник виши, уочљивији је као мета.

Због „уласка у масу“ обезбеђење треба „на фин начин“ да избегне контакт штићеног и грађана који би да приђу да се поздраве. Стога, у склопу едукације припадници ових служби слушају и предавања о бонтону, вербалној и невербалној комуникацији и сличном.

АТЕНТАТ У СРБИЈИ

У дворишту Владе Србије у Београду, 2003. године, извршен је атентат на председника Владе Зорана Ђинђића. Убиство премијера довело је до проглашења ванредног стања у земљи. Трагичном догађају претходила су три покушаја атентата – код Бубањ потока, Београдске арене и испред зграде Народне скупштине.

На ауто-путу Београд–Ниш, пре три године, возач џипа покушао је да пресече колону возила под пратњом председника Србије Томислава Николића. Он је, не базирајући се на упозорења припадника обезбеђења, покушавао да се „убаци“ између аутомобила који су ишли испред председничковог возила.

Прошле године несмотрени возач није се зауставио при уласку у раскрсницу на Бањици и, крећући се неприлагођеном брзином, ударио је у службени аутомобил председника Владе Александра Вучића. Премијер је седео на задњем седишту и прошао је без повреда.

ИНЦИДЕНТИ У ИНОСТРАНСТВУ

Мушкарац (26) ухапшен је на северу Чешке 2012. године јер је пластичним пиштољем напао председника Вацлава Клауса, који том приликом није повређен. Мушкарац је пуцао из близине, из пиштоља напуњеног капслама. Јавност је тражила одговор на питање зашто председниково обезбеђење није благовремено реаговало.

Исте године једна особа је убијена, а друга рањена у пуцњави током победничког говора премијерке Полин Мороа, лидерке сепаратистичке Партије Квебека. Мороа у пуцњави није повређена, а за напад је осумњичен мушкарац који је потом ухапшен. Телохранитељи су одвукли премијерку од говорнице док се обраћала присталицама, којих је било на стотине.

Амбасадорка Немачке у Јемену Карола Милер Холткемпер избегла је 2013. године отмицу, а њен телохранитељ убијен. Он је настрадао док је пружао отпор покушају отмице у продавници у јужном делу јеменске престонице.

Ни ова година није протекла без инцидената. Мушкарац (40) осуђен је на девет година затвора јер је намеравао да убије председника Русије Владимира Путина, тако што је летелицом на даљинско управљање хтео да баца експлозив на његов аутомобил.

Недавно је наоружани нападач прескочио ограду, прешао преко травњака и ушао у Белу кућу. Тајна служба која чува шефа државе прво је објавила да он није имао оружје, да би касније признала да је имао нож, а мачету и велику количину муниције у аутомобилу паркираном у близини. Председник Барак Обама и његова породица нису били у кући када се инцидент догодио.

Посвећеност послу

Штићену особу не чува увек исти број припадника служби обезбеђења, јер је потребно имати „људе у резерви“ због годишњих одмора, повреда или болести. Тиме се обезбеђују континуитет и оперативне способности, али и не сметано функционисање система.

– Због тога се на сваких шест месеци обављају процене угрожености, а на основу тога одређује потребан број лица који ће штитити личност или објекат – објашњава припадник „Кобри“.

Њихово радно време није уобичајено од 9 до 17 часова, нити имају сваки викенд слободан. Оно се често завршава када и активност одређене личности.

Како објашњава Никитовић, ни свакодневно функционисање, попут одласка у тоалет или исхрана, није лако јер се дешава да непосредно обезбеђење више од 10 сати проведе стојећи у једном месту. С друге стране, догађало се и да са штићеником одлазе у позориште или биоскоп.

– Било је ситуација да кренемо у шест ујутро, посао завршимо око 23 часа или касније, а сутра поново наста-

вљамо. То је специфичност овог посла. Примера ради, са штићеном особом треба да идемо у биоскоп. Ситуација је таква да се мени осам сати рада завршава током филмске пројекције, па наравно да нећемо предају смене извршити у сали – каже он. Управо зато жеља и посвећеност су најбитнији у овом послу.

– Ко нема вољу смањити му се будност, неће га занимати ништа, нити ће бити мотивисан – каже Никитовић.

Функционери наведени у Уредби имају могућност обезбеђења и током годишњих одмора, а остале штићене личности то право стичу на основу процене безбедносних структура. За свако путовање у иностранство потребна је накнадна процена о угрожености лица и дозвола да јединица упути припаднике у иностранство.

Прво о чему припадници обезбеђења разговарају када се састану са колегама у иностранству у којој долази високи званичник, јесте процена угрожености.

– Када је Војислав Коштуница постао председник СРЈ путовао је у Француску, а ја сам игром случаја ишао са њим. На основу процене и ранга личности, Французи су Коштуницу сврстали у „трећу категорију“ и, између осталог,

доделили му „блинду“ – возило с одређеним степеном заштите. Касније је француска служба Коштуницу ставила у „четврту категорију“ и више му није следовала „блинда“, јер њено коришћење много кошта државу – појашњава Грујић.

Сарадња са страним службама

Заштита личности годинама постоји у свету, сваког дана технике напредују и требало би ићи у корак с осталима. Управо због тога су сарадња са иностраним колегама и искуство осталих веома важни. Каже се да „људи уче на туђим грешкама“ и зато су семинари, предавања, сарадња инструктора и преношење искуства на остале од непроцењивог значаја за обуку и едукацију припадника обезбеђења.

– Посао непосредне физичке заштите је заправо занат, али уз адекватну литературу или едукационе филмове увек сазнате нешто ново. Много је примера шта смо научили од осталих, али дешавало се да странци нешто науче и од нас – рекао је Грујић.

Он се похвалио и да је на једном од семинара у Србији пред припадницима америчке службе изведена техника склањања личности с линије ватре приликом угрожавања експлозивном направом.

– Они су, без обзира на своје искуство, били позитивно изненађени и веома одлучни да по нашем примеру обуче и припаднике чувене Тајне службе САД – прича Грујић.

Драгоцено је стечено знање о сличностима и разликама, које може бити примењено у складу са законима државе. Припадници наших служби безбедности сарађују са ко-

легама из америчке, израелске, аустријске, француске службе...

Када је реч о САЈ-у, они учествују и у ситуацијама пружања подршке и асистенције КЕТ тимовима (Counter Assault Team).

– Задатак обезбеђења личности је да склоништићено лице у случају напада, они не прихватају ватру и њихов пр-

ПОСАО ИЗВРШАВАТИ БЕЗ ЕМОЦИЈА

Обезбеђење лица веома је одговоран и частан задатак, али и велика обавеза. Најлепше је када се тај задатак изврши безбедно. Како наводи потпуковник Миликић, посао треба извршавати без емоција, јер оне доводе до проблема.

– Немогуће је не остварити контакт саштићеником, јер чим се људи упознају појављују се и одређене емоције. Због тога се обављају селекције и избор кадра који неће због емоција направити пропуст и не предузети одређену меру. Улога психолога у томе је од непроцењивог значаја – каже потпуковник.

Никитовић истиче да је позив веома захтеван, и ко се томе посвети 100 одсто има веома мало слободног времена.

– Посао је испунио моја очекивања, уживао сам у сваком моменту, а волим да радим и сада. Један од фактора задовољства је и однос са колегама. Временом се искристалишу екипе, проводите много времена са њима, често и 24 часа са истим човеком. Мењамо информације погледом, договарамо се и споразумевамо сигнале. Срећа моја па сам радио посао који волим – каже Никитовић.

Грујић напомиње да је посао изузетно стресан и тежак, захтева много напрезања и нередовности у раду, и не може свако да поднесе такав притисак. Дешавало се да појединци задовоље критеријуме током селекције и после одређеног времена кажу „овај посао није за мене”.

– Е па за мене јесте! Дефинитивно, после свих ових година – истиче Грујић.

ви задатак је да се личност „извуче” на безбедно место. Припадници КЕТ тима у пуној су опреми, наоружани аутоматским оружјем, и спремни да прихвате, одговоре и неутралишу напад – каже Никитовић.

Пропусти се дешавају

И припадници обезбеђења су људи, а људима се поткрадају грешке. Тако је обезбеђење можда најчуванијег човека на свету, председника САД, „заказало” приликом посете Џорџа Буша Багдаду. На његову срећу, у руци нападача налазила се „само” ципела. Трагичнију судбину до-

живео је премијер Израела Јицак Рабин, када га је на мировном скупу у Тел Авиву убио израелски екстремиста.

Како обезбеђење не би затајило, учестале су провере знања, вештина, физичких и психичких способности, редовни систематски прегледи и разговори са психологом, који омогућавају руководиоцима да константно долазе до сазнања о евентуалним узроцима пропуста.

– Гађање Буша ципелама је секунд времена, и то не значи да је обезбеђење спавало или да није извршавало свој посао. То једноставно може да се деси свима. Постоје пропусти и другачије врсте – нашој држави се догодио дрон на фудбалској утакмици, а и немачкој канцеларки Ангели Меркел дрон је спуштен на два метра од ногу. Те машине су до пре неколико година постојале само у теоријама завере, а данас сваки аматер може да их поседује – каже Грујић.

Он објашњава да је систем заштите израелског премијера од 1995. године, када је Рабин убијен, драстично промењен. До тада је обезбеђење имало три припадника службе, а после трагедије тај број је утростручен.

– После убиства строго је дефинисана „зона одговорности” јер су сва три припадника задужена за заштиту, тог трагичног дана, истовремено гледала у једном правцу – у људе на улици. Атентатор је пришао Рабину и пуцао му у леђа с мале дистанце – објашњава он. Од тада је, према речима Грујића, уведено правило да је „зона одговорности” страна ближаштићеној особи.

Када се активност заврши, обавезно је извршити анализу добрих и лоших момената и тиме избећи могуће пропусте следећег пута.

– То раде све светске безбедносне службе – каже Грујић.

Побољшати систем

Погрешно је посматрати обезбеђење само кроз један параметар – човека, и бавити се том индивидуом. Постоји спектар људи, мера и активности, ангажовани тим треба да осмисли „посао” и модификује га, направи план, обави безбедносну претходницу, изврши размену података са службама безбедности, и још много тога. Неопходно је испо-

ЖЕНЕ СУ ЈЕДИНИЦАМА НЕОПХОДНЕ

Рад на обезбеђењу личности није само привилегија мушкараца. У свету је познат пример личне гарде некадашњег либијског лидера Моамера Гадафија, која је бројала више стотина жена. У Србији жене раде у „Кобрама“ и Управи за обезбеђење одређених личности и објеката МУП-а.

Претпрошле године у батаљону „Кобре“ реализована је селективна обука безбедносне заштите за девојке. Обуку је успешно завршило њих 20, које су потом укључене у безбедносну заштиту лица.

Жене су јединицама неопходне, што због практичних разлога, што због мање „упадљивости“.

– На пример, штићена особа је жена и треба да оде до тоалета. У таквим ситуацијама девојка из обезбеђења треба да је отпрати. Такође, спајамо мушкараца и жену на послу када обезбеђење треба да буде мање уочљиво – каже потпуковник Миликић.

штовати комплетну процедуру како безбедност штићене личности не би била угрожена ни у једном моменту.

Услед ригиднијих процедура, земље ЕУ имају мањи број штићених личности него наша. Богдановић сматра да ниједан систем обезбеђења личности није савршен и он процедуре заштите описује као „живи организам“.

– Увек постоји могућност да се систем побољша. Ко дође у наш систем, требало би да има жељу да га поправи и унапреди – закључио је. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ

Снимили Фото-репортери „Одbrane“ и САЈ-а

„Плави строј” продефи

У свечаним плавим гардијским униформама, уз звуке „Каћуше”, 9. маја Црвеним тргом на Паради победника, поводом обележавања 70 година победе над фашизмом у Другом светском рату, међу више од 15.000 учесника, продефиловало је 75 припадника националног ешелона Војске Србије.

„Плави ешелон” предводио је командант Гардијског батаљона потпуковник Владимир Вукајловић, а

чинили су га 72 припадника Гарде и по један припадник РВ и ПВО, Копнене војске и Команде за обуку. Ешалон наше војске наступио је с полуатоматском пушком М-55/66.

Гардисти Војске Србије били су јединствени на паради, не само због специфичног „српског” стројевог корака, већ и због чињенице да је то био једини састав у којем су наступиле жене – поручница Александра Мишић и разводница Тијана Матовић.

ГАРДИСТИ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ НА ПАРАДИ ПОБЕДНИКА У МОСКВИ

ковник Вукајловић, додајући да су, иако су током двонедељног боравка у Москви највећи део времена посветили индивидуалном увежбавању, као и увежбавању са другим ешалонима, пронашли времена да обиђу и знаменитости руске престонице.

Председник Русије Владимир Путин, по завршетку свечаности, честитао је командантима јединица који су

Ловао Црвеним тргом

Већина учесника истиче да ће парад у Москви дуго памтити.

– Мислим да је сан сваког официра, не само у Србији него и у свету, да учествује на великој паради, поготово ако је реч о паради која обележава 70 година од победе над фашизмом. Сигуран сам да у српској војсци не постоји ниједан официр, подофицир или војник који не би желео да буде данас на мом месту или на месту било кога од нас седамдесет петоро – истакао је потпу-

учествовали на Паради, међу којима је био и потпуковник Владимир Вукајловић. С ешалонем Војске Србије сусрео се и председник Томислав Николић у нашој амбасади у Москви. По повратку, на аеродрому Батајница наше припаднике дочекали су начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић и командант Гарде генералмајор Миломир Тодоровић. ■

Б. МИЉИЋ

ВЕЖБА ВАТРОГАСНЕ ЈЕДИНИЦЕ
МЕШОВИТЕ АРТИЉЕРИЈСКЕ БРИГАДЕ

Пресретање ватре

Пожарно-превентивне мере у Војсци Србије подижу се на највиши ниво уочи првомајских празника, пошто су ризици и претње од избијања пожара највећи у предстојећем летњем периоду. У свим војним јединицама ових дана убрзано се уређују објекти и просторије, коси трава и предузимају остале мере за уклањање потенцијалних узрока пожара. Истовремено, организује се и интензивна обука ватрогасних војних састава, како би ватрогасци били спремни да ефикасно ураде своје противпожарне задатке.

И ватрогасна јединица Мешовите артиљеријске бригаде Копнене војске, у сарадњи са представници-

ма Сектора за ванредне ситуације, Управе за ванредне ситуације и ватрогасно-спасилачком бригадом Полицијске управе Ниш, успешно је реализовала показну вежбу „Пожар 2015“, на којој се могло видети да нишки војни ватрогасци знају како да се носе са случајним и намерно изазваним пожарима чврстих материја, запаљивих течности и ниског растиња.

„Пожар 2015“ изведен је крајем априла у нишкој касарни „Мија Станимировић“. Припадници Мешовите артиљеријске бригаде, којом командује пуковник Звонко Стојковић, као и старешине и војници осталих јединица у тој касарни, имали су прилику да се увере у обученост ни-

шких противпожараца и њихову спремност да најквалитетније реагују у случају пожара и заштите покретна средства и људство.

Пре вежбе учесници су информисани о класификацији пожара, гашењу пожара на отвореном помоћу напртњаче, брентаче, песка, земље, прекривача, поњаве, шаторских крила и инжињеријског алата, употребом формацијских и приручних ватрогасних средстава и ефектима средстава за гашење пожара. Посебну пажњу посматрача привукли су практични прикази гашења пожара лакозапаљивих течности и гашење пожара употребом навалног возила.

Војни противпожарци имају одличну сарадњу са припадницима ватрогасно-спасилачке бригаде Полицијске управе Ниш и заједно су у свим акцијама гашења пожара и при реализацији вежби. Квалитетно садејство два противпожарна састава приказано је на недавно организованој вежби и потврдило да војни и цивилни противпожарци могу ефикасно реаговати при гашењу пожара на објекту за становање и спасавању људи из угрожених простора.

Нишки противпожарци потврдили су спремност за предстојећу летњу сезону и да су врхунски обучени за брзо пристизање на место пожара, правилну процену и предузимање мера за спасавање људи и гашење пожара. Они су том приликом демонстрирали долазак ватрогасног одељења на лице места, гашење пожара употребом различитих средстава и отклањање последица пожара и експлозија.

Значајну противпожарну меру представља исправност противпожарних апарата и обученост оних који их користе за правилно руковање, а на вежби се видело да се апаратима може брзо угасити пожар за паљивих течности. У делу вежбе на којем је демонстрирано гашење пожара ниског растиња, противпожарци су користили метланице и напрт-

њаче. Пожар је брзо и ефикасно угашен, што потврђује мишљења да при гашењу великих пожара кључну улогу, поред авиона за гашење пожара, имају и метланице и напртњаче, којима се може гасити пожар на неприступачним теренима. Наравно,

УСПЕШНА САРАДЊА

Противпожарци Мешовите артиљеријске бригаде успешно сарађују са припадницима ватрогасно-спасилачке бригаде Полицијске управе Ниш. Заједно су у свим акцијама гашења пожара и приликом различитих увежбавања. Њихово садејство приликом гашења пожара у просторима за становање и спасавању људи из урушеног објекта квалитетно је демонстрирано управо на вежби „Пожар 2015“.

противпожарци имају и друге делове опреме који су важни за гашење пожара, попут генератора пене, уређаја за извлачење дима из подрумских просторија, лестви или ужади.

Према речима референта за заштиту ресурса капетана Марка Милосављевића, значајно место у раду јединица Мешовите артиљеријске бригаде заузима противпожарно обезбеђење, што је поготово важно у летњим данима, када покретна средства и објекти постају угроженији него иначе и када је потребна већа будност. „Најважнију улогу у систему противпожарне заштите има ватрогасно одељење, чија је основна намена препротивпожарна заштита објеката и људства артиљеријске бригаде и јединица лоцираних у касарни 'Мија Станимировић'. Ватрогасно одељење није имало прилику да се искаже при гашењу пожара у војним објектима јер таквих ситуација, срећом, није ни било, али зато су ангажовани при гашењу пожара у општини Пирот“, наводи капетан Милосављевић.

Вежба и рад противпожараца Мешовите артиљеријске бригаде потврђују да су посвећени послу и да показују велику жељу и ентузијазам на обуци. Припадници противпожарног одељења раде као тим, уиграни су, а у случају потребе могу да буду за кратко време на лицу места, односно на месту пожара. Противпожарци истичу да увек вода рачуна како да најбезбедније угасе пожар и да нико не буде повређен, а то се постиже тако што поштују правила да „ватра не сме проћи“ и да „једни другима држе леђа“.

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ТЕРОРИСТИЧКЕ АКЦИЈЕ У КУМАНОВУ

Играње

С ВУЛКАНОМ

Крiza у Македонији не јењава, а обрачун македонске полиције са терористима у Куманову само је долио ново уље на стару ватру. Питање шта се догодило у Куманову током прошлог викенда тек почиње да тражи одговоре. Свет опомиње на мир и тражи темељиту истрагу догађаја, а житељи Балкана осуђују напад, жале за изгубљеним животима македонских полицајаца и брину шта је следеће што ће политичке кризе и неживљени национализам, у којима данас многи траже мотиве напада, донети полуострву и његовим житељима.

Стари знанци

Оно што је из угла Србије у овом часу најважније јесте став државног врха, како Националног савета за безбедност, тако и председника Николића и свих који су упућени у детаљније информације – централна

Без обзира на то ко је утицао на ескалацију екстремизма у Македонији, житељи Балкана имају разлога да се питају шта је следеће што ће политичке кризе и неживљени национализми донети овом простору

Србија, без Космета, није угрожена тероризмом.

„Србији не прети опасност, јер Србија је и више него довољно јака за претње терориста који су изазвали велике проблеме у једном делу нашег региона”, рекао је премијер Александар Вучић током посете вежби „LOGEX 15”. Ипак, искуство са албанским тероризмом, као и чињеница да је свет ушао у неку нову врсту хладног рата због неколико неуралгичних тачака, а да при томе мало ко осуђује

јасне позиве на остварење пројекта „Велике Албаније”, никога не оставља равнодушним.

Дакле, у ноћи између прошлог петка и суботе, македонска полиција започела је коначну фазу акције против, како тврде македонске власти, четрдесеточлане албанске терористичке групе. Наиме, већ у петак поподне бугарски медији су пренели наводе македонских колега да је уочена оружана група у околини Куманова, и да је македонска полиција већ почела да затвара одређене путне правце и да контролише возила. У жестоком дводневном обрачуну који је уследио страдало је осам полицајаца, 37 је рањено, док је међу терористима погинуло 14 особа. Остали су заробљени.

Терористе су, како тврде македонске власти, предводили: Мухамед Краснићи, познат и као „Командант Малишева”, Мирсад Ндрецај „Коман-

дант НАТО”, Сами Укшини „Сокољи”, Бег Ризај „Командант Бегу” и Деме Шеху „Јунику”. Сви су са Космета и од раније су добро познати полицији Србије и свима који су ратовали против ОВК, АНА и ОНА. Исто важи и за остатак групе, међу којима је већина са Космета, неколицина из Македоније и по један држављанин Албаније и Немачке. Укшини и Шеху су заробљени, а како преноси портал „Алсат-М”, Ндрецај и Ризај су највероватније убијени.

ОНА поново активна

Одговорност за напад преузела је Ослободилачка национална армија, тзв. ОНА, формација изникла након побуне у Македонији 2001. године, да би, како каже Бела књига тероризма МУП Србије, испуњавала националне и политичке аспирације изазивањем немира на југу централне Србије и у западној Македонији, али и да се каналише „активност великог броја не-

запослених припадника ОВК". Њену активност у западној Македонији је, према подацима МУП-а, једно време водио Даут Харадинај.

Група је у кумановском насељу Диво и на северу Македоније боравила већ неколико месеци. Ништа необичајено. Наиме, од 1999. године српска граница је у оном делу који окружује Косово и Метохију веома порозна; криминалне групе се лако крећу, а у последњих 16 година постало је јасно да КФОР и НАТО нису разоружали ОВК.

Да упад групе није био изненађење каже и генерал Петар Цветковић, директор Војнобезбедносне агенције која је своје македонске колеге у априлу обавестила о могућим терористичким нападима, али тамошње власти та упозорења нису схватиле довољно озбиљно. Наиме, крајем априла група која се издавала за ОВК ударила је на караулу у селу Гошинце и затим се повукла. Оружје које су тада однели нађено је након окршаја у Куманову, код села Брест и Малино Мало.

Спекулисање о мотивима

Оно што, међутим, остаје као велико питање јесу мотиви – још увек нису сасвим јасни циљеви оба напада.

Додуше, македонски лист „Вечер“, као и наводи из управо објављеног документа македонске амбасадe у Загребу, кажу да је, према признању једног од ухапшених, група планирала да средином овог месеца нападне један од мостова у Скопљу, болницу, суд и полицију у Куманову, да изазове велике људске жртве. Уопште узевши, већина медија види федерализацију Македоније и стварање тзв. „Велике Албаније“, као главни мотив удара на Македонију.

Уистину, након искуства Србије са албанским националним питањем из деведесетих, ситуације у Македонији 2001. године, отворених претензија на територије суседних држава које је умео да искаже и сам премијер Албаније Еди Рама, оваква помисао је веома очекивана. Уз то, Куманово је стратешки важно због свог положаја на путном правцу, као и становништва. Не треба заборавити да је и побуна 2001. године кренула управо из

околине Куманова. Сукоб је, подсети-мо, завршен Охридским споразумом који је Албанце увео у власт. Али, у годинама које су уследиле, тема „Велике Албаније“ често је била на дневном реду, инциденти са припадницима ОНА/ОВК су се повремено дешавали (за првог мандата сад већ бивше министарке унутрашњих послова Македоније Гордане Јанкуловске дошло је до великог обрачуна на северозападу Македоније), а појавио се и захтев за редефинисање Охридског споразума и федерализацијом државе.

Уз све, бледи позиви ЕУ и НАТО на мир, који су уследили током викенда, тврдње да је реч о наоружаној групи а не терористима, многе држе у уверењу да је то само корак више ка новом прекрајању граница на Балкану, уз снажну поруку Македонији, Србији, Бугарској и свима осталима на Балкану да су Албанци, у неку руку, повлашћена нација. Јер, Влада Македоније је саопштила да су затражили помоћ у обавештајним подацима од 17 држава НАТО-а у вези са групом, али да нико није одговорио на захтев. Нико није јасно критиковао ни Едија Раму, албанског премијера, због прича о „Великој Албанији“, а који, како каже немачки магазин „Велт“, упућује и претеће поруке у жеку окршаја да Македонија мора обезбедити сва права Албанцима. Рама је, иначе, отказао посету Македонији, а македонско Министарство спољних послова затражило је од албанских колега да јасно изнесу свој став о нападу. Како се међу ухапшенима налазе и људи који су били блиско повезани са Рамушем Харадинајем, Хашимом Тачијем и Алијем Ахметијем (најутицајнијим албанским политичарем у Македонији), отварање пута ка „Великој Албанији“ за многе представља логично објашњење за оба напада.

Игре око власти

Треба имати на уму да се у самој Македонији, већ у време напада на караулу „Гошинце“, појавила и оптужба опозиције да је једина страна којој одговара избијање ма каквог сукоба заправо власт која хоће да оваквим инцидентима замагли стање у земљи која је већ дуже време попреште веома

озбиљне политичке кризе. Радмила Шекеринска, заменица председника опозиционе СДСМ, рекла је прошлог викенда, за једну од бугарских телевизија, да су се македонски лидери претворили у праве мрачне принчеве оптерећене корупцијом, аферама попут оне са прислушкивањем, да потпуно контролишу медије, оснивају много оф-шор фирми, и да је време за промене. Сада се већ обе стране међусобно оптужују и за терористичке нападе, а влада уз то тврди и да су демонстрације и све што чини опозиција покушај нове „обојене револуције“. Има и оних у редовима опозиције који су сигурни да опозицији одговара сукоб и злоупотреба криминалаца из ОВК. Пале су и прве политичке жртве окршаја и кризе. Оставке су, вероватно под притиском, поднели: Гордана Јанкуловска, министарка унутрашњих послова, Миле Јанакијевски, министар транспорта, и Сашо Мијалков, шеф тајне полиције. Кључни аргумент за оптужбе опозиције да је влада претворила земљу у полицијску државу јесте податак да се у њој 20.000 грађана незаконито прислушкује.

Поткопавање гасовода

За неке од геополитичких стручњака све упућује на могући трећи разлог напада – изазивање хаоса који ће онемогућити да Македонија буде учесник неких веома важних пројеката, као што је, на пример, гасовод „Турски ток“. Руски спољнополитички аналитичар Андреј Корибко, у тексту под називом „Припреме за ратни поход ка Великој Албанији“, на руском порталу Sputniknews.com, заступа управо ову тезу.

„Велика Албанија“, „Турски ток“, „обојене револуције“, политичке кризе или чисто криминални мотиви, тек окршај на северу територије нашег суседа показао је да на Балкану ниједан чин нема краткорочне и географски уско омеђене последице, већ утиче на све његове просторе и житеље. Терористички напад који се управо одиграо исто је што и, рецимо, царање успаваних вулкана који од вајкада постоје на овим просторима, било као праве планине, било као геополитички процеси. ■

НАПАД ЕКСТРЕМИСТА У ЗВОРНИКУ **Немоћ безбедносних служби**

Пише проф. др
Милан МИЈАЛКОВСКИ

Нердин Ибрић (24), из Кућић Куле код Зворника, 27. априла 2015. око 19. часова, узвикујући „Алаху екбер“, извршио је оружани напад на полицијску станицу у Зворнику. У нападу је убио Драгана Ђурића (48) и ранио још двојицу полицајаца, а ликвидан је приликом размене ватре с полицијом.

Очекивано за тај „изненадни“ терористички напад, прст је уперен у безбедносне службе Босне и Херцеговине (БиХ). Међутим, установљено је да Обавештајно-безбедносна агенција (ОБА) 24. априла упозорила полицијске агенције на могући терористички напад на неки објект у БиХ, наводећи да то може бити и полицијска станица. Реч је о уопштеној информацији коју је ОБА несумњиво добила применом неке оперативне методе, од сарадника у редовима терориста.

Супериорност терориста

Такву информацију безбедносна служба уобичајено упућује појединим или свим структурним елементима противтерористичког система ради њиховог узбуњивања када непосредна жртва напада терориста може да буде свако, на сваком месту и у свако време. Често упућивање таквих информација представља поуздан показатељ о обавештајној и контраобавештајној супериорности терориста.

Узроци тога могу бити бројни и разноврсни – недовољна оперативна способност безбедносне службе, одсуство воље политичке елите да одлучно брани државу и друштво од тероризма, пропусти у законодавној области, слаба координација ангажовања између јавног тужилаштва, суда и безбедносне службе...

Преглед објављених информација о Нердину Ибрићу указује да ОБА БиХ није смела да дозволи испољавање његових терористичких намера. Заправо, морала је да надзире његово дотадашње „несмртоносно деловање“ у дослуху са неким лицима док су га припремали за извршење злочина и спречи га да усмрти полицајца Ђурића.

Наиме, Халима, мајка Нердина Ибрића, рекла је да су њеног сина завели „неки људи из Дубнице у Калесији“, где је ишао да обавља верску молитву, тврдећи да локалне ефендије то не чине исправно. После терористичког напада „неки људи“ су брзо идентификовани. Ухапшен је Абдулах Хасановић, који се претходна три месеца интензивно дружио са Ибрићем. Претпоставља се да је Хасановић био безбедносно регистрован због сумње да је као припадник селефијског покрета и такозване Исламске државе (ИД) прошле године боравио у Сирији (у септембру 2014. године са Билалом Боснићем,

вођом вехабија у БиХ и припадником ИД, ухапшен је у акцији „Дамаск“).

Потом, ухапшен је Касим Мехидић из села Миљановци код Калесије, такође активан члан селефијске заједнице. Установљено је да је Ибрић често боравио у верском објекту (мескид) у Дубници, а сумња се да је обуку у руковању наоружањем стекао у вехабијском кампу у Церској код Зворника, одакле је 20 цихадиста из БиХ отишло на ратиште у Сирији.

Поменуто чињенице намећу неодољно питање зашто ОБА БиХ није била противтерористички превентивна, односно зашто није спречила терористички напад у Зворнику.

Најслабија карика

Претпостављамо да свака надлежна институција ентитета (Република Српска и Федерација БиХ) и БиХ трага за одговором на то круцијално питање. Истовремено, основано је сумњати да ће адекватно одговорити на њега јер се то питање наметнуло још у јуну 2010. године, после терористичког напада на полицијску станицу у Бугојну и поново је актуелизовано у октобру 2011, после терористичког напада на зграду амбасаде САД у Сарајеву.

Очигледно, одговарајући одговор није моделован. Један од могућих ипак јесте да део међународне заједнице, који је 20 година физички при-

сутан и има пресудан утицај на БиХ и у погледу спречавања и сузбијања тероризма, карактеришу двоструки стандарди према џихадистима у БиХ, што је у великој мери допринело терористичком нападу у Зворнику. Последица тога јесте и чињеница да је простор једног ентитета БиХ постао својеврсна зона дозвољеног тероризма, а број његових носилаца (џихадиста) попримио је забрињавајуће размере.

Конечно, то је потврдио први заменик високог представника у БиХ Дејвид Робинсон у изјави за сарајевски „Дневни аваз“ (24. априла 2015), рекавши: „БиХ није на правој страни

могућности безбедносних служби БиХ. С тим у вези, размотрићемо само једну чињеницу.

После терористичког напада на Полицијску станицу у Бугојну (27. јуна 2010), који је извео Харис Чаушевић, активирањем експлозивне направе (око 15 килограма експлозива), тадашњи директор ОБА БиХ Алмир Џуво, указујући на ниво угрожености безбедности БиХ тероризмом вехабија, казао је: „У БиХ вреба опасност од око 3.000 потенцијалних терориста припадника вехабијског покрета, од којих је 97 одсто локално становништво, док је 30 до 40 странаца. Изузетно су добро опремљени, и то много боље

створили такозвану Исламску државу, а више стотина њених следбеника из БиХ су разним каналима отишли тамо да је бране.

Према неким публикованим подацима, када се број џихадиста рачуна процентуално по броју становника земље одакле су дошли у ИД, БиХ је друга међу 22 земље из којих су стизали. Многи су тамо и погинули, а мали број се вратио. Будући да је законодавна власт БиХ много заkasнила с доношењем закона којим забрањује својим грађанима да иду на страна ратишта, основано је претпоставити да колико год да су њене безбедносне службе ефикасне

када је реч о борби против тероризма и његовог финансирања. БиХ се мора одлучити где је – хоће ли бити део борбе против тероризма или ће бити најслабија карика”.

Таквим недопустивим систематским превиђањем (или свесним повлађивањем) међународних фактора и надлежних државних институција БиХ, створена је противтерористичка немоћ безбедносно-обавештајне компоненте БиХ. Наиме, јачина, организованост, размештеност, мобилност, снабдевеност средствима за примену насиља, финансијска подршка и агресивност џихадиста попримили су такве размере које у многим елементима превазилазе оперативне

него полиција. Видим потенцијалну опасност од 3.000 особа које у сваком моменту могу направити терористички акт који ће имати много веће последице од овог у Бугојну...”

Под претпоставком да џихадисти претходних пет година нису врбовали ниједног новог члана у БиХ (а сигурно јесу више десетина), оперативно-обавештајно надзирати противзаконито деловање 3.000 „бомби” представљало би превелик залогај за безбедносно-обавештајну компоненту и БиХ, као и неке много функционалније државе. Тај задатак посебно је закомпликован од средине прошле године, када су џихадисти на делу територије Ирака и Сирије

у спречавању и сузбијању тероризма, нереално је очекивати да могу да спрече све случајеве њиховог смртоносног испољавања.

Током ове године безбедносне службе БиХ „зауставиле” су неколико џихадских група у реализацији њихових планова. Међутим, илузорно је очекивати да оне саме могу да победе терористе. Заправо, безбедносне службе могу бити противтерористички оптимално ефикасне само уколико бескомпромисну борбу против тероризма воде све компоненте власти (законодавна, извршна и судска). У супротном, у наредном периоду извесни су терористички напади попут овог у Зворнику. ■

ОД НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ДО САВЕЗА УДРУЖЕЊА ПОТОМАКА

Да не заборавимо претке

Када се краљ Александар 1929. године обратио већ остарелом војводи Степи Степановићу, који је био председник Народне одбране после Великог рата, да се прими дужности председника Владе Краљевине Југославије, он му је рекао: „Ја сам војник, био и остао. Моја је дужност да браним Отаџбину од непријатеља, а не власт од сопственог народа. Не могу се примити дужности председника Владе, ваше Величанство.” Тај став војводе Степе остао је као завештање потомцима у Савезу данас – да будемо у служби одбране отаџбине, каже дугогодишњи председник тог удружења пензионисани пуковник Љубомир Марковић.

Савез удружења потомака ратника Србије 1912–1920. наставља традицију Народне одбране, коју је октобра 1908. године формирао краљ Петар Први Карађорђевић. Организација, која данас броји више од 180.000 чланова, у 135 општинских организација, посебно се залаже за неговање и очување традиције ослободилачких ратова Србије и сећања на бројне жртве расуте на бојиштима и војничким гробљима од Цера, Крфа и Солуна до Бизерте.

– Поносни смо због чињенице да је организацију, чију традицију настављамо, устројио искусни војник и старешина, осведочени патриота и родољуб генерал Божа Јанковић, касније командант Треће армије Српске војске, која је ослободила Косово и Метохију у октобру 1912. године – каже председник Републичког одбора Савеза Љубомир Марковић и подсећа да је Удружење какво постоји данас основано 1975. године под именом Савез удружења ратника ослободилачких ратова 1912–1920. године.

Након што се број старих ратника почео нагло смањивати, Статут је измењен, па су у Савез почели да се учлањавају и потомци учесника балканских ратова и Првог светског рата и настао је Савез удружења ратника ослободилачких ратова Србије 1912–1920. и потомака. Говорећи о активностима организације, Марковић посебно истиче да је подигнуто и откривено више од 40 споменика, много спомен-плоча и сличних обележја.

– Организовали смо шест међународних научних скупова, бројне округле столове и трибине широм земље, више комеморација у земљи и иностранству, уз обиласке знаменитих места у Грчкој, Македонији, Бугарској, Руму-

нији, Мађарској, Аустрији, Чешкој, Словачкој, Немачкој, Француској, Швајцарској, Тунису, Алжиру и Италији. Делегације Савеза примане су у највишим државним органима, амбасадама, а његови представници учествовали су на међународним конференцијама Савеза ветерана света у Атини, Паризу, Никозији... Организација је иницирала обележавање значајних историјских догађаја на државном нивоу и својим активностима градила, баш као и данас, поверење и мир између нашег и суседних народа.

СПОМЕНИК ДРИНСКОЈ ДИВИЗИЈИ

Последњег дана септембра наредне године, на стогодишњицу ослобођења Кајмакчалана, Савез ће у Ваљевоу поставити споменик Дринској дивизији.

– Недавно смо на Краљевој води код Ужица подигли велелепни спомени генералу Смиљанићу, који је предводио Српску војску приликом те велике победе – каже Ранковић.

Крајем јуна 2004. године Србија је изгубила и последњег старог ратника, а Савез свог председника – Алексу Радвановића, па је 28. октобра на Скупштини донета одлука да се борачка, патриотска, друштвена и нестраначка организација назове данашњим именом – Савез потомака ратника Србије 1912–1920. године.

– Као и раније, трудимо се да објављивањем књига и публикација, сарађујући с државним институцијама и сродним

организацијама у земљи и иностранству, доприносимо својој земљи и народу коме служимо и припадамо – каже пензионисани пуковник и подсећа на бројне патриотске походе значајним историјским местима нашег народа.

Готово да нема српског војничког гробља на ком, уз почаст, није организована комеморација.

– Сегедин, Секешфехервар, Ђер, Шопрон, Нежидер, Фрауенкирхен, Беч, Матхаузен, Ашах, Олшавско гробље, Оломуц, Тренчин, Нађмеђер, Сент Андреја, Улм, Верден, Тије, Видо, Гувија, Агиос Матеос, Зејтинлик, Поликастрон, Удов, Дојран, Битољ, Кајмакчалан, Зебрњак, Бизерта, Мензел Бургиба, Алжир, Темишвар, Арад, Букурешт, Међидија, Софија, Тирана, Бардањол, Бриндизи ... Све су то места где су наши славни преци оставили кости борећи се за отаџбину, на којима смо полагали венце, решени да останемо достојни њихових дела.

Савез удружења потомака ратника Србије 1912–1920. године данас је масовна, добро организована патриотска организација с више од 1.000 месних подружница, у 135 општинских организација, чији рад координирају 24 окружна, три градска и два покрајинска одбора, с Републичким одбором Савеза у Београду на врху. Председник посебно истиче да, захваљујући посетама делегација из Француске, Грчке, Канаде, Русије, Бугарске,

ПЛАКЕТА МИНИСТАРСТВА ОДБРАНЕ

Поводом Дана Војске Србије, Савезу удружења потомака ратника Србије 1912–1920. године Плакету Министарства одбране председнику Љубомиру Марковићу, за успешну сарадњу, уручио је државни секретар Зоран Ђорђевић.

Румуније и осталих, Савез унапређује билатералне односе с тим земљама, а да организовањем саветовања, семинара, вечери родољубиве поезије и промоција жели да допринесе образовању и васпитању младих чланова, којих је све више.

– Организацијом и реализацијом вишебоја и Фестивала родољубиве поезије, на простору свих седам региона: јужне, источне, западне и централне Србије, Београда, Косова и Метохије и Војводине, Савез даје прилику младима да се покажу, јер они су наша снага и будућност, настављачи мисије чувања слободе и независности, отаџбине коју су нам преци оставили у наслеђе – истиче председник Љубомир Марковић и изражава наду да ће, у годинама обележавања великих датума из Првог светског рата, Савез удружења потомака ратника Србије додатно ојачати као патриотска и друштвена организација у служби земље и народа. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ
Снимила Стефана САВИЋ

Не окрећи се сине

Победници

Пише Владимир ВЈЕШТИЋ

Управу сте, госн генерале, хвала што сте позвали, али ја сам само службеник, пренећу директору – мирним гласом покушавао је да ублажи срџбу бившег секретара за народну одбрану Републике Србије, радник београдског Новог гробља.

– Човече! Србине! Еј, бре... 2015. година, два дана пре Дана победе, дођем до гробља да обиђем мајку и сестру, да прошетам, посетим другове... И, шта затекнем?! На Кочином споменику слова се слабо виде, гроб Пеке Дапчевића зарастао, да не говорим о гробним местима народних хероја, заслужних грађана!

– Не брините, пренећу директору, знате, није то моја надл...

– Аман, човече, очистите то и средите, не срамотите се!

– Ништа не брините... Биће! Знате, ових дана славе, гужве... Ђурђевдан!

– Заборавили су да вас науче да, осим слава, постоје и друге светиње, млади човече! Многе од њих су и вама поверене на чување! Мајко моја, у ком то времену живимо, да заборављамо хероје, људе који су извојевали слободу, а, као, славимо је...

– Ма не заборављамо, него...

– Чекајте, сутра, кад се огласе топови са Калемегдана.. У ствари, чујете ли ви то уопште? Допире ли звук паљбе до Новог гробља?

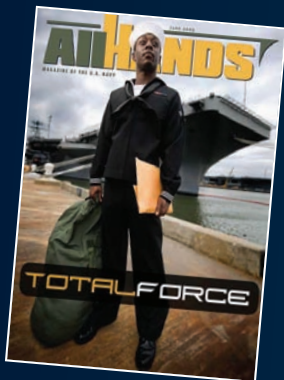
– Нисам сигуран, заиста... Нисам обратио пажњу...

– Молим вас, обратите пажњу, изађите у двориште, испред канцеларије... Позовите и колеге, директора... Запалите цигарету, причајте о спорту, политици, о чему год, али пробајте да чујете те топовске рафале који најављују Дан победе.

– Хоћемо, хоћемо госн генерале... Ево, обећавам... Ма, нисмо ми. Него, уби нас тај дневни ритам... Мало нас, а посла много. Непријатељ ударио с бока, к'о на Церу!

– И *и*ако се ми *ис*џричасмо, мој *Владимире*... 10. маја био сам на *ис*џом месџу. Нишџа се није *џроменило*, осим *шџо* је СУБНОР *џоложио* венце, за Дан *џобеге*.

Иџак, скоро да сам му *захвалан шџо* ме је *уоџшџе* саслушао, а могао је и да *сџусџи* слушалицу... ■

ПРЕЛИСТАВАЊЕ

Војска на страницама

У овом тренутку у скоро свакој земљи на свету, у некој редакцији, настаје војни часопис – саставља се план броја, бирају се домаће и стране војне приче, пажљиво се врше анализе, прегледају фотографије, преламају насловнице. „Одбрана“, „Partner“, „Hrvatski vojnik“, „Cromil“, „Obramba“, „Штит“, „Polska Zbrojn“, „Rivista Italiana Difesa“, „An Cosantóir“, „Österreichische Militärische Zeitschrift“, „Fire“, „Soldiers Magazine“, „Indian Military Review“, „Australian Defence Magazine“...

Једном недељно, једном месечно, два пута месечно, два пута годишње, у тиражу од три, пет или петнаест хиљада, на тридесет шест страна, на седамдесет две, у pdf-у, са специјалним прилозима, али и стажом од десет, двадесет или више од сто година, специјализовани за копно, за небо, море или све заједно, с акцентом на домаћим питањима, на цео свет... Све су то војни часописи, у разним варијантама и географијама, али по суштини истоветни. Војни новинари и репортери, делић по делић, свако из свог угла посматрања и са својом наслеђеном етиком, стварају општу слику о војсци. Довољно сличну и довољно различиту, таман да прелиставање војне штампе из различитих делова света буде крајње занимљиво.

БАЛКАН

Службени часопис Министарства одбране Републике Хрватске је „Hrvatski vojnik“. То је први хрватски војни часопис и постоји од 1991. године. Од 2009, истовремено с „Hrvatskim vojnikom“ почиње да излази и „Cromil“. Главне разлике су учесталост излажења („Vojnik“ једном недељно, „Cromil“ два пута годишње), смелост у дизајну, луксуз у штампи, језик („Vojnik“ на хрватском, „Cromil“ енглеском језику). Кад се све те разлике сагледају, јасно је да постоји и неподударење у давању важности причама које пуне странице часописа. Док је „Hrvatski vojnik“ пре свега намењен, како му и име каже, хрватској војсци, „Cromil“ слику

СВЕТСКЕ ШТАМПЕ

о тој војсци шаље у свет. Идеја је да часопис стигне до свих мировних мисија у којима учествује хрватска војска, до хрватских војнодипломатских представништава, али и до странаца који желе да сазнају нешто о хрватској војсци.

„Партнер” је војни магазин Министарства одбране Црне Горе. Излази од фебруара 2008. године, једном месечно, осим августом. Садржајно је веома разноврстан. Не бави се искључиво војском и војном силом, јер је идеја да га читају и цивилна лица.

Ревија „Obramba” је војно гласило Републике Словеније. То је озбиљан месечник једноставног и прегледног дизајна, на шездесет осам страна. Може да се прелистава из руке или онлајн. Поред различитих одељака о строго војним темама, на сајту постоји и рубрика „војашки филми” о свим актуелним филмовима на свету у којима главну улогу има, разуме се, војска.

„Штит” је војно „списание” Министарства одбране Републике Македоније. Назив часописа је логичан, јер штит је основна опрема у одбрани, али и симболичан, јер антички македонски штит представља вечност и бесмртност.

„Штит” је магазин с великим и добро опремљеним текстовима о класичним војним темама, али и о онима где се војно додирује с историјом, археологијом, медицином, информатиком, заштитом животне средине...

За разлику од ћириличног и без речника разумљивог „Штита”, грчки војни магазин „Ελληνική αμυνα & τεχνολογία” (Грчка одбрана и технологија) разумеће само они који се сналазе с алфабетом. У складу с називом, магазин даје увид у одбрамбену политику и технологију, пружајући непристрасну и уравнотежену анализу дешавања у Грчкој и свету.

ЕВРОПА

Скоро у суседству, преко Јадранског мора, излази „Rivista Italiana Difesa”. RID је италијански војни магазин основан 1982. године. Препознатљив је по белој чистој насловној страни, с једном мањом фотографијом и неколико ударних најава. Извештаји, анализе, интервјуи, репортаже, историографија и додатак на 32 стране „X-trà”, који се детаљно бави једном или двама темама. Ривалски часопис је

РУСКИ ВОЈНИ МАГАЗИНИ

Разумљиво је да једна велика земља као што је Русија има и велики број војних часописа. Неки су општи и покривају све области војног живота, док су поједини строго специјализовани за одређену област. „Военный парад“ је магазин који обрађује различите теме – нове врсте наоружања, најновије технологије, војнотехничку сарадњу између Русије и иностранства, реформе војске, проблеме војне политике... Магазин је намењен војсци и владиним агенцијама, али се дистрибуира и у више од осамдесет земаља широм света. С друге стране, магазин „Калашников“ бави се искључиво стрелаштвом. Почео је да излази у новембру 1999. године, као гласило Уније руских оружара. „Военно-исторический журнал“ Министарства одбране Руске Федерације је историјски часопис о свим фазама формирања и развоја руске државе. „Ориентир“, „Военная мысль“, „Военная археология“, „Танк Т-34“, „Военное право“, „Морская слава России“, „Арсенал – Коллекция“... Руском војнику, сигурно је, неће зафалити ниједна информација.

„Panorama Difesa“. Панорама – јер пре свега даје ширу слику света. Своје репортере често шаље на разне „вруће тачке“ на планети: Ирак, Иран, Авганистан, Јордан, како би изблиза видели, осетили, проживели, па што верније известили. Оба часописа тврде да су најбољи у земљи.

„Soldier Magazine“ је званични часопис британске војске. Први број штампан је у Бриселу марта 1945. године. Новинари „Soldier“-а први су снимили страхоте логора Белсен и учествовали у разоткривању појединих тајних операција. Почетни план био је да се часопис угаси кад се Други светски рат заврши. Међутим, наставио је да излази. Мењао је тираж, учесталост, број страна, дизајн, али не и публику. Од постанка је био омиљено гласило целе британске војске, од кадета до ветерана. Трогодишње истраживање показало је да је већина официра и војника прочитала скоро све бројеве часописа. У чему је тајна? Поред тога што увек доноси узбудљиве и провокативне теме, ударне вести, интервјуе с познатим личностима, спорт, музику, књижевне критике, видео-игрице, рубрика којој се највише пажње посвећује су писма читалаца. На неколико страница „Soldier“ тражи одговоре на питања, критике, незадовољства, неправилности у систему, о којим им пишу војна лица. На тај начин узајамно подижу квалитет магазина.

Официјелни магазин ирских одбрамбених снага је „An Cosantóir“ (Бранилац). Основао га је још 1940. године пуковник Michael Joe Costello. Магазин покрива све видове војног живота: обуку, прекоморске операције, нову опрему, међународне војне послове, значајне личности, догађаје, хуманитарни рад, војну историју...

жама, а списак војне штампе је малтене бесконачан. Само на сајту Министарства одбране постоји двадесет и седам званичних војних магазина. Поред тога, постоји велики број незваничних часописа уско специјализованих за поједине делове војног живота. „Soldiers Magazine“, „All Hands Magazine“, „Airforces Monthly“, „Military Heritage“, „America's Civil War“, „Military Spouse“... Листа је само начета.

Водећи часопис америчке војске је „Soldiers Magazine“. Циљ тог магазина јесте да војницима и њиховим породицама обезбеди тачне и правовремене информације о пословању војске.

„All Hands Magazine“ је часопис посвећен морнарици и обухвата чланке, информације, слике које су релевантни за морнаре и њихове породице. Први број штампан је још 1922. године. Три пута је мењао име – „Bureau of Navigation News Bulletin“, „Naval Personnel“ и, на послетку, „All Hands“. Када се Америка 1945. године укључила у Други светски рат на насловној страници магазина писало је „All Hands“, јер је свака рука била потребна да би се победило. Свесни потребе да се документује историја морнарице и да се буде свима надокнадити руке, у јануару 2003. године завршили су пројекат архивирања свих старих издања (дуже

Многи војни часописи ове године бабе се Првим светским ратом. Иако би се очекивало да се њиме бабе европски војни часописи, на њихови чланак о Великом рату може се наћи, рецимо, и у „Australian Defence Magazine“-у или у војном гласилу Народне Републике Кине.

од 80 година) у pdf формату, па сви ти часописи сада могу да се листају на интернету. Постоји могућност и да се неке од прича преузму, рецимо о оснивању породице ако су оба родитеља у морнарици, какве фризури могу да носе жене у морнарици, како утицати на смањење степена самоубиства...

„Airforces Monthly“ је месечник посвећен савременој војној авијацији и ваздухопловном оружју. Он је изградио завидну репутацију широм света јер објављује извештаје с места на која, генерално, други војни репортери не залазе. „Reservist“ је гласило обласке страже. „America's Civil War“ је магазин о најбурнијем периоду америчке историје – о Грађанском рату. „Military Heritage“ бави се војним наслеђем. „Military Spouse“ је часопис посвећен супругама америчких војника.

„Бој не бије (само) свијетло оружје.“ Некада је новинарско перо моћнија алатка, јер реч има снагу да преокрене свет наопачке. Сетимо се, рецимо, француског сатиричног недељника „Charlie Hebdo“ и таласа „Je suis Charlie“ који је потом уследио. Реч и разара и годи, и покреће, и памти се. А војна реч, убојита или лековита, паметно смештена између две корице војног часописа, драгоцен је извор пробраних информација, али и важан хроничар тренутка у ком се записује. ■

Драгана БАРИЈАКТАРЕВИЋ

Сједињене Америчке Државе, вероватно више него било која друга земља на свету, улажу у војну пропаганду. Избацују промо спотове, активни су на друштвеним мре-

Пише
Милош СТРУГАР

Хладни рат на Блиском истоку

Одлука Русије да испоручи противваздушни ракетни систем С-300 Ирану до краја ове године могла би знатно да отупи оштрицу евентуалних израелских или америчких ваздушних удара на нуклеарна постројења Ирана. Производња модела С-300, који је Иран купио, обустављена је 2011. године, а руска компанија која производи ове системе понудила је Ирану много моћније ракете *анџеј-2500* уместо С-300.

Као што се очекивало, Израел је оштро реаговао, а Вашингтон је изразио незадовољство. Међутим, након оквирног споразума из Лозане, таква војна интервенција више није реална опција, и сви очекују да ће се решење постићи путем преговора. Због чега је онда одлука Москве изазвала толику пажњу и оштре коментаре?

На недавно одржаној конференцији о међународној безбедности у Москви, Сергеј Лавров је изјавио да су у данашњем глобализованом свету безбедносни проблеми у различитим регионима везани у један чвор и да је немогуће раздвојити конфронтацију у Европи од кризе у подручју северне Африке, Блиског истока и Авганистана. У таквим условима, сматра Лавров, неодржив је принцип селективног и одвојеног решавања појединих проблема по којем су светске силе могле да сарађују на одређеним питањима, док се истовремено конфронтирају на другим. Изјава Лаврова је јасна индикација да Русија више није спремна да безусловно сарађује са САД и Западом на решавању међународних питања од посебног значаја за западне земље, а у њиховом непосредном окружењу, у ситуацији када САД и Запад настављају антируску политику по питању Украјине, укључујући санкције и наоружање и обуку украјинских војних снага.

Нова премиса у политици Русије јесте да оне земље које снабдевају оружјем и пружају војну помоћ Украјини не могу од Русије очекивати подршку у решавању њихових геополитичких проблема, нити уздржаност по питању испоруке оружја њиховим противницима. Путин је тако директно упозорио Тел Авив да не испоручује оружје Украјини, а у емисији „Директна линија“ обелоданио да му је „израелски парњак рекао да би распоређивање система С-300 у једној суседној арапској земљи изазвало велике геополитичке промене у региону, јер би цела израелска територија била у домету ракета и ниједан израелски авион не би могао да узлети.“ У Москви памте да је војна сарадња између Израела и Грузије у периоду до сукоба у Грузији 2008. године била врло развијена и да је Израел пружио знатну војну помоћ кроз продају оружја и обуку специјалних јединица.

Москва је испоруку С-300 Ирану директно повезала са последњим догађајима у региону. У „Директној линији“ Путин је рекао и да „испорука овакве врсте одбрамбеног оружја Ирану у садашњој ситуацији у региону, а посебно имајући у виду догађаје у Јемену, може бити фактор смиривања.“ Да ли овакве изјаве, са највишег места у Москви, указују на то да Русија сматра да постоји реална опасност од директног војног сукоба између Ирана и Саудијске Арабије, и да ли је то основни разлог због којег је Москва пожурила да укине забрану на испоруку овог ракетног противваздушног система?

Саудијска Арабија и нарочито УАЕ имају велику надмоћ у ваздушним снагама у односу на Иран. Оне су већ стекле велико искуство у координираним нападачким операцијама из ваздуха, јер су ангажоване, под америчком командом, у нападима на циљеве тзв. Исламске државе у Ираку и Сирији, док у Јемену већ месец дана врше нападе на циљеве шиитских побуњеника, уз логистичку и обавештајну подршку и помоћ војних снага САД. Сматра се, такође, да борбени авиони УАЕ, заједно са египатским ваздушним снагама, учествују у нападима из ваздушног простора у Либији.

У Јемену су сукобљени интереси Саудијске Арабије и Ирана, а Русија и САД су ангажоване на супротним странама. Русија пружа политичку подршку позицији Ирана и шиитских побуњеника, док САД пружају политичку, логистичку и обавештајну подршку и помоћ Саудијској Арабији која већ више од месец дана, у коалицији са другим сунитским арапским земљама, изводи ваздушне ударе на циљеве шиитских побуњеника.

Да ли се већ може извести закључак да је период сарадње између САД и Русије на решавању блискоисточних проблема практично окончан и да се хладни рат између њих шири и на овај регион? Да ли се у том процесу Русија одлучила да Иран чврсто веже за себе?

Прерано је дати прецизне одговоре на ова питања, али важно је истаћи да између Русије и Ирана постоји подударност у најважнијим националним интересима и приоритетима. С једне стране, заједнички интерес је да се заустави даље ширење утицаја и јачање екстремних сунитских милитантних организација, попут тзв. Исламске државе и Ал Каиде, а, са друге, да се спрече тзв. „обојене револуције“ и промене режима под притиском и утицајем САД и Запада. Ти интереси су толико значајни за обе земље да ће вероватно ојачати дугорочну координацију и кооперацију на свим међународним питањима, а посебно војну и безбедносну сарадњу. ■

Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација

НОЋ МУЗЕЈА 2015.

Отварање очију

Дом Војске Србије и ове мајске музејске ноћи отвориће своја врата у несвакидашњем термину – од пет поподне до један ујутру – онима који воле уметност, случајним шетачима и ноћним птицама. Две изложбе, „Социјалистички реализам“ и „Мале приче из Великог рата“, које су и иначе на програму Велике и Мале галерије, само за Ноћ музеја обogaћене су пропратним садржајем.

Више него било ког дана, једне ноћи у току године све очи упрте су у музеје и галерије. „Отвори очи у ноћи“ баш зато и јесте слоган овогодишње Ноћи музеја. А маскота је сова, јер љубитељи те ноћне манифестације морају и сами бити ноћне птице.

Једна од највећих, али слатких мука у Ноћи музеја јесте направити паметан избор – шта посетити, а шта пропустити. Као мала помоћ овога пута на сајту манифестације налазе се тематске препоруке, па су и изложбе „Социјалистички реализам“ и „Мале приче из Великог рата“ у Дому Војске на историјској тури кроз ноћ заједно с изложбама „Слике изгубљеног света“ у Институту Сервантес, „Вруће пролећне теме!“ у Вуковој задужбини, „Пољупци које памтимо“ у Југословенској кинотеци, „Како Танјуг јавља...“ у Танјугу, „Кобни мај 1903“ у Музеју науке и технике... Међутим, неће само љубитеље историје пут довести до некадашњег Ратничког дома. Постоји стална публика, која се увек враћа. Постоје и случајни гости, јер смештен у најужем центру града, Дом је незаобилазан на готово било којој музејској траси.

Слике земљаних тонова

Било да их доводи намера или случај, посетиоце у Ноћи музеја очекује ексклузиван садржај, јер неки од експоната никада раније нису излагани. Тако је, рецимо, деведесет одсто слика и цртежа у Великој галерији први пут пред публиком. Изложба „Социјалистички реализам“ аутора проф. др Јерка Денегрија и Јасмине Јакшић Субић део је уметничке колекције Фондације Вујичић. То је једна од првих приватних колекција која је изнета пред публику.

Вујичић колекција ризични више од пет стотина уметничких дела српске уметности 20. века: слике, скулптуре, цртеже, графике, фотографије, принтове и радове концептуалне уметности, а више од сто дела припада времену со-

СОЦИЈАЛНА УМЕТНОСТ
И СОЦИЈАЛИСТИЧКИ
РЕАЛИЗАМ ИЗ
ВУЈИЧИЋ
КОЛЕКЦИЈЕ

цијалистичког реализма и социјалној уметности која је претходила том правцу. Социјалистички реализам или соцреализам рађа се у Совјетском Савезу деценију после Октобарске револуције. Након Другог светског рата целокупни дизајн нове државе Федеративне Народне Републике Југославије био је у знаку тог стила. Представници „тврдог језгра“ домаћег социјалистичког реализма били су Ђорђе Андрејевић Кун, Пиво Караматијевић, Бранко Шотра. Њихове и слике аутора за које је та уметност представљала тек кратку епизоду у стваралаштву нашле су се на тој изложби.

Соцреалисти раскидају с поетским реализмом и постају једна од главних покретачких снага у промени друштвених односа. Идеје црпе из стварности која их је окруживала, а уметност схватају као објективан процес, лишен сваке

ВЕЛИКАНИ ЛЕТЕ ВИСОКО

Музеј ваздухопловства помало је удаљен с централне ноћне музејске путање. Но за праве љубитеље авијације то није проблем. Ко је одлучио да у Ноћи музеја крене пут Сурчина, сагледаће подвиге два великана војног неба. Реч је о храбрим пилотима – Милошу Жуњићу и Зорану Радосављевићу. Такође, стална поставка од седам једрилица употпуњена је с до сада невиђеним предметима који приповедају о настанку једриличарства код нас.

интимности. Зато на зидовима Галерије могу да се виде представе живота радничке класе, фабрике, градилишта, рад на пољу... Чак и саме слике, тамнобраон и маслинасте, изобразиле бојом, лице на преорана поља. Будући да уметници стварају у послератном периоду и да су им сећања на ужасе рата још свежа, мотиви који се често јављају су и партизани, оружје, страдања, логори, болнице, заставе, херојство...

САМО У НОЋИ МУЗЕЈА

Изложбу „Мале приче из Великог рата“ само у Ноћи музеја прати програм „Променада сећања“ – кадети обучени у реплике униформи из Првог светског рата, а у свечаним салонима наступ чланова ансамбла „Коло“ у аутентичним ношњама из времена Великог рата, у пратњи квинтета Уметничког ансамбла Министарства одбране „Станислав Бинички“. За госте су отворени и свечани салони, као и стална поставка уметничких дела из ликовне збирке Галерије Дома Војске Србије.

АЛБУМ СЕЋАЊА

Савез потомака ратника Србије 1912–1920. прошле године покренуо је пројекат „Албум сећања на наше претке из Првог светског рата“, у оквиру којег је свако могао да пошаље своје фотографије, дневнике, писма војника, разгледнице... Већина докумената изложена је или спојена у видео-запис који се премијерно приказује на изложби „Мале приче из Великог рата“. Да је реч о интимној историји показују, рецимо, и легенде на фотографијама, па тако испод једне слике пише: „Милош П. Дамњановић, пошао у рат 1914, са својим воловима и запрежним колима.“ Или: „Деда и другови, учесници Великог рата. Поносна унука Миладија Делетић.“

Приповедање историје

Јединствену поставку посетиоци ће сусрести и у Малој галерији Дома Војске Србије, где је испричана потресна историја Великог рата, али не уџбенички, већ из прве руке, као кад би им какав старији предак приповедао.

„Мале приче из Великог рата“ још један су споменик немилој прошлости, овога пута подигнут обичном, „малом“ човеку – грађанима, сељацима, мушкарцима, женама, деци, који су се надали, сањали, борили и страдали за слободу. Изложба је настала у сарадњи Медија центра „Одбрана“, Војног музеја, Музеја Осечина (одељење Народног музеја Ваљево) и Савеза потомака ратника Србије 1912–1920. године.

Приказани су аутентични експонати из рата: црно-беле фотографије, ручно писан Војни правилник, кратки и дуги бајонет, колтови, пушке, карабини, карабинска муниција, оквири за муницију, шрапнели, делови граната, топовске чачуре, аустроугарска сабља, шлемови, чутуре, двоглед, ордење... Но најзанимљивији део поставке су саме приче, потекле директно из пера учесника рата. „Прођох Албанију у сељачком гуњу и са крпама на ногама, 42 дана пешачења с два парчета проје. У џепу сам од куће имао свећу лојаницу, ако погинем да ми запале. Појео сам је кроз Албанију“, записао је Величко Илић. Постоје симпатичне приче о повезаности људи и животиња, о псу који се ни за време борбе није одвајао од свога господара, о војнику који није хтео да се одрекне свог болесног коња. Постоје потресне и још потресније приче. „Милан је ишао ка селу, више није био млад. Тужан је ушао у село. Плот је био порушен, оваца није било у тору. Жена је истрчала пред њега, обрадовала му се. Милан није умео да се радује. Најлепши дани младости остали су за њега најболнија успомена. Рат је оставио трага у његовој души и Милан Савић се никада више није насмејао.“

Слоган манифестације је „Отвори очи у ноћи“. Исти слоган би могао да важи и за ову изложбу. Јер јасно позива на буђење. Да се не би више никад поновило. ■

Драгана БАРИЈАКТАРЕВИЋ

„ЧИЗМАШИ” У ТОПЧИДЕРУ

Живот и судбина подофицира Жике Курјака

Допринос аутентичности серије која се осврће на живот војника између два светска рата дали су и Министарство одбране и Војска Србије, а уз савете из „струке” омогућили су снимање у касарнама „Топчидер” и „Делиње”, као и на полигону „Пасуљанске ливаде” код Ђуприје. Међу бројним статистима биће и „правих” војника, овог пута у униформама с почетка прошлог века.

Чојане униформе, чизме до колена и бркови који су били у моди код српских војника у првој половини прошлог века обележили су прве кадрове игране серије „Чизмаша”, чије је снимање недавно започело у касарни „Топчидер”. Реч је о пројекту Радио-телевизије Србије и продуцентске куће „Eye to Eye”, по истоименом делу академика Драгослава Михаиловића и у режији Дејана Зечевића, чије ће прве епизоде гледаоци видети на јесен.

Према речима продуцента Горан Шушљика, сценарио је по антологијском роману „Чизмаша” написао Ђорђе Милосављевић. Глумачку екипу предводи Александар Берчек, а многи млади глумци имаће прилику да се остваре у епизодним улогама.

– То је прича о подофициру бивше југословенске војске Жике Курјака, од детињства у рударском завичају, преко војничких дана, до тешке депресије, затвора и велеградске луднице – истакао је Шушљик, изражавајући велику захвалност Министарству одбране и Војсци Србије, без чије помоћи пројекат не би у потпуности могао да буде реализован.

Уз познате великане нашег глумишта Богдана Диклића, Љубомира Бандовића и Милицу Михаиловић, ћерку писца романа, која ће тумачити улогу мајке Жике Курјака, публика ће у „Чизмашима” први пут имати прилику да види и младог глумца Миодрага Драгичевића.

СРЕЂАН РАД ПОЖЕЛЕО И ГЕНЕРАЛ ДИКОВИЋ

Екипу серије првог дана снимања обишао и је начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић са сарадницима и том приликом пожелео успешан рад на пројекту у данима који предстоје. Прави куриозитет првог дана снимања било је и присуство аутора романа Драгослава Михаиловића, чији је поман „Чизмаша” добитник НИН-ове награде за роман године 1993. године, а наредне године био је најчитанија књига у традиционалној анкети Народне библиотеке Србије.

Говорећи о лику мајора Милорада Ж. Миљковића Чиче, који је припао Александару Берчеку, он истиче да, иако није био тако високог чина, Чича је припадао сјајној генерацији див-јунака Првог светског рата.

– Чича подржава Жику, јер у њему види доброг војника. Стаје иза њега упркос манама и својеглавости које у војсци нису баш прихваћене. И тако би било до самог краја, али де-сила се несретна околност да Чичу, као и многе друге јунаке, склоне, односно пензионишу. Чича није успео да га изведе на прави пут, па Жика доживљава све те недаће, чак и затвор – објашњава Берчек.

Министарство и Војска, уз савете из „струке”, омогућили су снимање у касарнама „Топчидер” и „Делиње”, као и на полигону „Пасуљанске ливаде” код Ђуприје, а међу бројним статистима биће и „правих” војника, овог пута у униформама с почетка прошлог века. ■

Б. МИЉИЋ
Сними Ј. МАМУЛА

У част српској хероини

Она је умрла свесно се жртвујући, замењујући сукоб боја и облика из сликарских престоница Европе пожртвованошћу позива добровољне болничарке у Ваљевској болници, у јеку Првог светског рата – истакао је академик Владимир Костић, председник САНУ, откривајући спомен-обележје посвећено Надежди Петровић у некадашњем Ратничком дому

Централни хол Дома Војске Србије, куће која је постала препознатљиво месту на културној мапи српске престонице, онедавно је својој богатој збирци уметнина додао спомен-обележје које ће обрадовати све љубитеље уметности и српског културног наслеђа. Наиме, поводом обележавања стогодишњице од смрти велике српске хероине и сликарке Надежде Петровић, у холу некадашњег Ратничког дома недавно је откривено спомен-обележје „Надежда Петровић – ратна болничарка“ аутора Мирка Мркића Острошког.

Рељеф је открио академик Владимир Костић, председник САНУ, а о значају дела српске уметнице, која је стварала почетком 20. века, говорили су директор Медија центра „Одбрана“ пуковник Стевица Карапанцин, историчар уметности Никола Кусовац, књижевник Милован Витезовић, као и аутор Мирко Мркић Острошки.

Према речима пуковника Карапанцина, спомен-обележје део је пројекта посвећеног значајним личностима и обележавању важних јубилеја из српске историје.

Једина искуствена и тачна веза између прошлости, садашњости и будућности давно је успостављена релацијом у којој само онај који познаје и поштује своју прошлост може да се одреди у садашњости и планира будућност – поручио је директор Медија центра, најављујући да ће до краја године у холу Дома Војске Србије бити постављени рељефи у бронзи посвећени Владиславу Петковићу Дису, Светом игуману Пајсију и Светом ђакону Авакуму, генералу Јовану Драгашевићу, Станиславу Биничком и Кочи Поповићу.

Подсећајући на детаље из биографије славне сликарке и хероине, академик Костић истакао је да је она умрла свесно се жртвујући, замењујући сукоб боја и облика из сликарских престоница Европе пожртвованошћу позива добровољне болничарке у Ваљевској болници, у јеку Првог светског рата.

– Оно што је оставила иза себе на уметничком пољу, сликарско дело стоји потпуно засебно, јединствено и неупоредиво. Указујући на тај тужни раскорак, неко ко је у пуном обиму свог живота могао да буде међу кључним личностима, који је Србији могао да доноси токове модерности, оног најбољег што је култура Европе, не њена политика, умела да

створи у том времену, и у чему је била савременик, она се, међутим, одлучује на радикалан прекид сопственог пута, да би се у свом доживљају лојалности народа коме припада изложила пошаст сиротињских болести и неизбежној смрти – истакао је академик.

Говорећи о Надежди Петровић као о „див-девојци“ свога времена, историчар уметности Никола Кусовац нагласио је да је она за непуну деценију и по свог стваралаштва оставила веома значајан траг, на коме се темељи свеколика српска модерна уметност.

Писац Милован Витезовић беседио је о сусрету две велике Српкиње, Надежде Петровић и Десанке Максимовић, пред капијом Ваљевске болнице, илуструјући сву трагичност времена у којима се тај сусрет догодио.

Аутор рељефа Мирко Мркић Острошки изразио је задовољство што се његов рад налази у Дому Војске, као и на подршци фирми „Статус стил“, која је омогућила да то дело буде одликовано у бронзи. ■

Б. МИЉИЋ
Снимила С. САВИЋ

ЦРКВА РУЖИЦА НА КАЛЕМЕГДАНУ

Снага Богородице

Од када је, у средњем веку, први пут изграђена, калемегданска црква посвећена Пресветој Богородици, увек је била на удару бројних освајача Београда. Рушена, али упорно и на истом месту изнова грађена и дограђивана, остала је сведочанство снаге и истрајности народа који је често био принуђен да брани своје право на опстанак. Зато се Црква Ружица традиционално сматра војничком црквом.

Ушшукана у Калемегданској тврђави, саграђена незнано када, Црква Ружица је, свакако, једна од најстаријих и најлепших београдских цркава. Посвећена је празнику рођења Пресвете Богородице, којој су народни песници, поред многих благородних имена, наденули и име Ружица. По народном веровању, првобитни храм налазио се на истом месту као и сада, саграђен близу извора лековите воде Свете Петке, којој је народ придавао чудотворна својства, а у оквиру манастира Успења Пресвете Богородице, чији се темељи и данас могу видети 100 метара од цркве. Ту, у оквиру манастира, било је, у средњем веку, седиште београдских епископа.

У том храму чувана је чудотворна икона Богородице Београдске, која се помиње још у 11. веку. Начињена од злата и сребра, ношена је у војним походима и имала снажан утицај на ратнике. Када су Турци освојили Београд, 1521. године, однели су је у Истанбул, где је чувана све до 1993. године, када јој се губи сваки траг. Тада се догодио пожар у Београдском предграђу Истанбула и Чудотворна икона Богородице Београдске је нестала. У Цркви Ружици, крај извора Свете Петке, поред других, чуване су и мошти те велике светитељке, донете из бугарске Варне 1398. године.

Првобитна Црква Ружица срушена је крајем 17. века, али је, због снажног утицаја који је имала на верујући народ, свега пет дана након одласка Турака из Београда, на истом месту, започета изградња нове. Десет месеци касније, 1867. године, храм је освештан и обављена су прва богослужења. Од тада Црква Ружица траје у облику у којем је и данас.

Током Првог светског рата црква је поново била готово порушена, али је, заслугом Друштва београдских госпођа, обновљена октобра 1925. године. Уз велико залагање војних свештеника и духовника, у Цркву Ружицу тада је донето и шест икона из логора у, од којих су две и данас у храму.

Цркву је живописао познати академски сликар Андреј Биценко, који је, углавном, копирао црквене и празнич-

ВОЈНИЧКИ ХРАМ

Црква Ружица је од почетка била војнички храм, у којем су служили војни свештеници Београдског гарнизона Копнене војске и морнарице. Тако је и уређена, током обнове 1925. године. На бочном, северном улазу, налазе се две бронзане фигуре војника, копљаника из времена цара Душана и пешадинца из Првог светског рата. И они су, као и три лустера (полијелеја) у храму, начињени од ратног материјала, оружја и муниције из Великог рата. Куршуми, чауре, топовске гранате и сабље искоришћени су и за израду чирака за свеће и ваза за цвеће унутар цркве. Израђени су у Војнотехничком заводу у Крагујевцу, као дар краља Александра Карађорђевића.

Црква Ружица и данас чува предање војничког храма. На празник Сретења Господњег, 15. фебруара, у храму се служи парастос свим војводама, четницима и војницима ослободилачких ратова Србије од 1878. до 1918. године, када се прочита око 3.000 имена погинулих војника.

Извор лековите воде Свете Петке, пресушио је 1915. године, када су српски војници напустили земљу. Поново је потекао фебруара 1918. године на дан Светог апостола Онисима. Од тада, сваке године у фебруару, врши се освећење воде са чудотворног извора.

не сцене српских манастира из средњег века. На западном зиду је оригиналан, пошто је, у сцени Христове беседе на Гори, овековечио и своје савременике.

Поред осталих, насликао је тадашњег војног свештеника Петра Тр-

бојевића, краља Александра Карађорђевића са краљицом Маријом, старог краља Петра I и цара Николаја II Романова. Иконостас је дело резбара Косте Тодоровића. ■

Приредио Душан ГЛИШИЋ

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

15–31. мај

Православни

21. мај – Вознесење Господње
– Спасовдан

24. мај – Свети Ћирило и Методије

31. мај – Силазак Светог Духа на апостоле – Духови – Тројице

Римокатолички

24. мај – Духови – Педесетница

Исламски

15. мај – Лејлету л Мирац

Јеврејски

14. и 25. мај – Шавуот

СВЕТИ ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ

Два брата, рођена у Солуну, у кући знаменитих и богатих родитеља, од малена су се занимали за хришћанство. Старији брат Методије провео је, као официр, десет година међу македонским Словенима и уз њих научио словенски језик. По повратку у Грчку се замонашио, а мало затим придружио му се и млађи брат Константин – Кирило. Када је хазарски цар Каган тражио од цара Михаила проповеднике хришћанства, цар му је послао браћу Ћирила и Методија. Они су прво убедили Кагана и његове доглавнике, а затим и мноштво хазарског народа, да пређу у хришћанство. У Цариграду су саставили словенску азбуку од 38 слова и почели на словенски са грчког да преводe црквене књиге. На позив кнеза Растислава отишли су и у Моравију да шире веру Христову, а умножене црквене књиге поделили су свештеницима да уче младе нараштаје. На папин позив стигли су у Рим, где се Ћирило убрзо разболео и умро, 14. фебруара 869. године. Методије се потом вратио у Моравију и наставио ширење вере међу Словенима. После његове смрти, 6. априла 885. године, просветитељско дело двојице браће наставили су њихови ученици, са Светим Климентом као епископом на челу. Прешли су Дунав и спустили се на југ, у Македонију (Охрид) и ту продужили са ширењем вере и писмености међу Словенима. ■

НОЋ УЗНЕСЕЊА ПОСЛАНИКА

Ноћ путовања и вазнесења благословљеног Посланика Божјег Мухамеда, награда је њему након искушења животних и поука његовим верницима. Путовање из Меке у Јерусалим и вазнесење у небо вољом Божјом, знак је благослова Божјег датог Мухамеду, његовом посланику. Била је то ноћ сусрета његовог са ранијим Божјим посланицима и разговора с Творцем. Том приликом прописана је свакодневна молитва којом се муслимани повезују међусобно и са Богом Самилосним. ■

Пише Драгана БАРЈАКТАРЕВИЋ

Надежда Петровић

С ВРЕМЕНОМ У

Одрицање, несхваћеност, оштре критике, борбе са својим и туђим ветрењачама, пожртвованост... Није залуд. Јер ехо одјекује и сто година касније. Звонак, важан и сразмеран неправди која је Надежду Петровић тиштала за живота. Данас се, пак, о њој свечано говори. Као о великој сликарки и националној хероини.

Путује, школује се, слика, фотографише, пише о томе како не тражи мужа и како положај уметника никада није био тежи: „Сиромаштво, које иде под руку са талентима, постало је правило.“ Надежда Петровић, иста каква је била пре сто година, пресликана у данашње доба, не би била изгубљена. Јер није била стешњена каишевима времена. Била је испред свога доба, кажу историчари. Била је универзално јака. Борац за остварење својих идеала и неустрашива на бојном пољу.

Родила се у Чачку 29. септембра 1873. године, као друго дете Димитрија Петровића и Милеве Зорић, сестричине Светозара Милетића. Године 1884. породица се

из Чачка преселила у Београд, у кућу Надеждиног деде, чувеног трговца Максима Петровића. Кућа се налазила у некадашњој Ратарској, данас Улици 27. марта, а њен изглед упамћен је на фотографијама које је Надежда снимила. Већина породичних фотографија настала је управо у врту те куће.

Дом Петровића био је место окупљања интелектуалне елите тога доба. Сретали су се ту Иван Мештровић, Коста Миличевић, Јован Скерлић, Бранислав Нушић, Владислав Петковић Дис, Гаврило Принцип... Бацајући мрвице своје поетике и идеологије, обележили су пут којим ће се Надежда кретати.

Стасавала је у породици у којој је култура стајала испред свега. Мита Петровић се трудио да својој деци омо-

МИМОХОДУ

РАСТКО ПЕТРОВИЋ

Поред Надежде, породица Петровић изнедрила је још једно чувено име. Растко Петровић (Београд, 1898 – Вашингтон, 1949) био је српски књижевник, песник, приповедач, романсијер, есејиста, један од зачетника авангардне српске књижевности, сликар, дипломата. Са многобројних путовања оставио је занимљиве путописе. Најпознатији је „Африка“. Преживео је Албанску голготу, стигао до Крфа, живео у Француској и био српски дипломатски службеник у Вашингтону. Као емигрант је и умро у Америци.

гући развијање талената, па их је слао на часове цртања, музике и писања. Надежда је завршила Вишу женску школу 1891. године, са дипломом наставника цртања. Кад је постало јасно да има дара, отац, који је као младић и сам желео да постане сликар, одмах је послао на школовање своме пријатељу сликару Ђорђу Крстићу, једном од првих хроничара србијанског пејзажа и националних мотива, па је у том времену Надежда почела страсно да слика српске пределе, сељаке и сељанке. Вођена примером свога учитеља, за место будућих четворогодишњих студија изабрала је Минхен. Био је то почетак њене прве стваралачке етапе. Историчари уметности рад Надежде Петровић обично деле на четири периода: минхенски (1898–1903), српски (1903–1910), париски (1910–1912) и ратни период (1912–1915).

У Минхену

У Минхен одлази 1898. године. Уписује се у школу словеначког сликара и педагога Антона Ажбеа. Његов атеље је у то време представљао најпопуларнију приватну уметничку школу. У исто време кад и Надежда, у атељеу су боравили и Василиј Кандински и Алексеј Јављенски. О томе сведочи и портрет Василија Кандинског који је Надежда насликала.

У Ажбеовом студију учило је још двадесетак младих српских, хрватских и словеначких сликара. Били су ту Иван Мештровић, Мирослав Краљевић, Иван Грохар, Рихард Јакопич, Милан Миловановић и други. Сањали су сви исти сан – прву заједничку изложбу југословенских уметника. Неколико година касније то ће и остварити.

Ажбе их је подучавао да се цртеж, композиција и боја не могу раздвајати, да се проблеми на слици најбоље решавају бојом, да треба да користе широк, слободан потез. Изводио их је из атељеа, да сликају у природи. Тада су настале чувене Надеждине слике: „Брезе“, „Баварац са шеширом“, „Из Ибержеа“, „Вршидба“, „Седећи женски акт“,

НЕ САМО ЖЕНА

Решена да се у потпуности посвети сликарству, Надежда није имала времена да размишља о оснивању породице. Потресена ценкањем око мираза, због чега испрва и није хтела да се уда, пише мајци писмо: „Не тражим љубав, мужа, човека, нити срце и поштовање, живећу само за себе и своје родитеље. Ја хоћу да сам сликар, а не само жена, жена има доста. Ако ми заиста желиш срећу, онда ћеш и ти само од мене тражити да будем сликар, а не удавача.“

Надежда Петровић се није трудила да буде женствена. У ретким се приликама облачила као дама. То се јасно види на њеном аутопортрету. Он је јак, једноставних контура, цртеж је опуштен, боје су тамне, потези кичицом густе и широки, одишу бунтом и снагом. Нема ту ничег женског, лирског и прозрачног.

С ОБЕ СТРАНЕ ОБЈЕКТИВА

Надежда је наша прва уметница која се озбиљно бавила фотографијом. Један од ритуала породице Петровић био је одлазак у београдске фото-атеље. Желели су да на фотографском папиру сачувају своје тренутке, на пример сцену кад Надежда ради портрет тетке, или када су се сви окупили пред њен одлазак у Минхен.

Први фото-апарат, „кодак“, купила је у Минхену 1912. године. Фотографисала је породицу, пријатеље, призоре са путовања, а потом и призоре које је рат наметнуо. Била је прва жена ратни фотограф и, за разлику од многих колега, она није пуко документовала рат, већ га је, на себи својствен начин, пропуштала кроз уметнички филтер.

Обележавајући 140 година од сликаркиног рођења, Спомен-збирка Павла Бељанског и Медија центар „Одбрана“ пре две године уприличили су изложбу „Надежда Петровић: с обе стране објектива“, на којој је сликарка представљена и као фотограф и као модел.

„Купачице“. Иако, као жена, није имала право да упише Академију, своје сликарско умеће довела је на ниво врсног академског сликара. Диплому, стечену код професора Ажбеа, а потом и код Јулијуса Екстера, успела је да верификује и на Академији.

Мали је дан, а кратка ноћ

Надежда је у Минхену намеравала да остане годину дана, а задржала се четири године. У међувремену је доста путовала. На тим путовањима имала је прилике да посматра слике познатих мајстора симболизма, сецесије, импресионизма, постимпресионизма. Посетила је Трећи бијенале у Венецији 1899. године. Наредне године обишла је изложбу минхенске Сецесије, где је први пут видела слике Монеа, Реноара, Лотрека, Писароа. Са истим ауторима сусрела се 1901. године на изложби Сецесије у Берлину. У Бечу одлази на изложбу импресиониста и постимпресиониста. Уметнички и интелектуално радознала, никада није могла да мирује. „Мали је дан, а кратка ноћ уколико се све хоће научити“, записала је Надежда.

Сва та европска искуства одразила су се и на њено стваралаштво. Иако је тематски остала верна националном, стилски се потпуно окренула савременим токовима европске уметности. У односу на друге наше уметнике, ишла је знатно испред свог времена. Зато је и била трн у оку својим српским савременицима. Нису је схватили, па нису могли ни да је прихвате. Прву самосталну изложбу организовала је у просторијама Велике школе у Београду 25. августа 1900. године. Тадашња критика била је немилосрдна у оцењивању њених „новотарија“, посебно због угледања на импресионисте, које је један тадашњи критичар назвао „болесним и трулим мозговима“. ■

(У следећем броју: Оснивање „Кола српских сесџара“)

Војска ПОД КАПОМ пандура

Књаз Милош је знао да је стајаћа војска неопходна Србији. Директан повод за њено оснивање била је буну Милоја Ђака јануара 1825. године. Прве јединице стајаће војске основане су крајем фебруара 1825. године, ни месец дана после гушења буне. Тада је књаз Милош наредио нахијским и кнежинским старешинама да из сваког села изаберу по једног или два здрава младића из добрих и задружних кућа и да их пошаљу у нахијска средишта, где ће се уписати у војнике. Већ два месеца касније, 1. маја 1825. сви изабрани младићи били су на својим местима. Како је Србија била подељена на 12 нахија, то је од скупљених младића формирано 12 кумпанија тј. чета, различите јачине. Највише их је било у Крагујевцу (144), а најмање у Соколу (40). Кумпанија у Јагодини бројала је 102, а у Ћуприји 80 момака.

Пошто књаз Милош није имао право да држи стајаћу војску, он је код Турака тврдио да се ради само о јачању постојећих пандурских снага које већ постоје. Ипак, да би се они разликовали од постојећих пандура под буљубашама, он је нове регуларне пандуре назвао уписни пандури или уписници. Маја 1826. године књаз је 40 пандура из Пожаревца прозвао солдатима, новембра исте године тако је назвао и 60 крагујевачких и 36 смедеревских пандура. Пошто је изостала реакција Турака, Милош је маја 1827. године свим уписним пандурима у Србији дао званични назив солдати. Интересантно је да ће ови први регрути остати у војсци све до 1836. године и после 1832. године службено ће се водити као стари солдати и стари уписани војници.

Пошто је оснивање јединица уписаних пандура прошло без озбиљнијег турског протеста, књаз Милош предузео је следећи корак. У оквиру права која је тражио од Цариграда био је и захтев за оснивање његове личне гарде. Та жеља му се остварила почетком 1830. године у гарду су узимани младићи из најугледнијих породица (претежно синови кметова и чиновника), здрави, нежењени, „непијанци и неветрогоње“, најодабранији „по стасу и угледу“. Већ том приликом, у регрутној комисији био је и лекар који је прегледао регруте. Прва група гардиста регрутована за Ђурђевдан остала је у Пожаревцу, а она регрутована о Митрову дану остала је поред књазу у Крагујевцу. Јединица у Крагујевцу названа је Прва пешачка гарда, а она у Пожа-

ревцу Друга пешачка гарда. Обе гарде (или кумпаније) чиниле су Гардијски батаљон који је имао и неколико добошара. Гардисти су били наоружани шоцом са бајонетом. Књаз Милош је 1832. године формирао и ескадрон коњичке гарде, који је већ 1. новембра 1832. био у Крагујевцу. Ови коњаници су у почетку називани козацима. Међутим, већ јула 1833. године називају се хусарима.

Првобитна формација српске војске је измењена, па је 1833. године регуларна војска била подељена на пет одељења: Прва пешачка гарда књазу Милошу у Крагујевцу, Друга пешачка гарда бег Милан у Пожаревцу, Књажеско-гардијски коњички ескадрон бег Михаила (најпре у Крагујевцу и Топчидеру а касније у Ћуприји), одељења старих уписаних војника по нахијским средиштима и Књажеско-српска банда. Постојале су и нерегуларне јединице као што су кнежеви пандури и кнежеви момци (нередовна коњичка гарда). Прво регрутовање у новоослобођеним крајевима било је у мају 1833. године, када је из сваке од новоослобођених нахија упућен одређени број младића у Крагујевац. Пешачка гарда састојала се, 1836. године, од два батаљона од по четири чете и то прве чете су биле карабињерске а остале јегерске. Чета се делила на два вода (звода) а овај на два цуга или капларства. Чета је бројила од 100 до 200 људи, а батаљон од 400 до 800 људи. У то време већ је био укинут назив регимента, а установљен је батаљон. ■

Н. ЋОКИЋ

спорт

AIRSOFT

Више ОД ИГРЕ

46 ■

15. мај 2015.

Кажу airsoft није спорт и не третира се такмичарски. Игра је. И више од игре. Оживљавање сна сваког дечака. Малог и великог.

Напуштени полигон, објекти на пола заустављени у градњи, блато, дивље и неуредно растиње, неколико момака у маскираним униформама и под пуном опремом, подељени у две формације, разрађују стратегију свако на свом крају терена, шуњају се, па крећу – паљба, напад, контранапад, све до последњег преживелог војника. Као ратни филм који се отргао с платна и приказује се уживо, ту у околини Београда. Не марећи много за временске (не)прилике, сваког викенда airsoft тим БРАТ у Бубањ Потоку или на неком другом „бојишту“ у Србији оживљава сцене какве обично виђамо само у борбеним филмовима или стратегијским игрицама.

У госте нас је позвао Илија Бајић, један од првих играча airsoft-а код нас, те нам је своју игру представио и речима и акцијом.

ШТА ЈЕ AIRSOFT

Airsoft је забавна тимска игра, слична paintball-у, али занимљивија тим пре што опонаша праву борбу. Да нисмо знали да присуствујемо једној игри, вероватно

РЕПЛИКЕ

Airsoft оружје су верне реплике стварног оружја. Једнаке су по димензијама, детаљима и скоро су исте тежине. Механизам функционише тако што се шестомилитарска пластична куглица избацује малом количином ваздуха. Данас произвођачи нуде реплике готово свих познатих пушака и пиштоља, а могу се наћи и познатије верзије опреме из научнофантастичних филмова. Реплике се могу надоградити додатном опремом као што су оптике, нишани, лампе, потцевни бацачи...

бисмо помислили да смо „упали“ на војну вежбу. Сценографија, подела улога, односно чинова, униформе, оружје и остала опрема верне су реплике својих пандана у стварности.

Игра је настала у Јапану, процват доживела у Америци осамдесетих, а у Србију стиже 2009. године. „Причу је покренуло нас неколико ентузијаста. У почетку је све изгледало скромно. Дешавало се да се окупе свега три, четири играча. Али нешто нас је вукло да истрајемо. Сада, шест година касније, одржавају се међународни сусрети на које долази и по двеста, триста људи. А оно нешто и даље нас вуче несмањеном јачином“, прича Илија.

Већина играча које смо затекли у Бубањ Потоку сазнала је за airsoft тако што га је неко довео да проба. А свако ко је једном пробао, пожелио је и да се врати. Ко не познаје ни једног искусног играча, о airsoft-у може да се информише на сајтовима www.sass.rs и www.airsoft-srbija.com или на друштвеним мрежама. У марту 2014. године основан је и Српски airsoft савез, који, сем осталог, служи да нове играче упутује у све што их занима.

КО СУ ИГРАЧИ

Да би неко постао airsoft играч мора да има више од осамнаест година. Јер, поред страсти, одговорност је кључна предиспозиција за играње. Професија, пол, физичка спремност, искуство у сличним играма, све је то сасвим неважно ако поштујете основна правила као што су обавезно ношење заштитних наочара, опхођење према реплици као према „правом“ оружју и фер признавање погодака. „Airsoft играју сви од 18 до 88. Не прави се разлика да ли је неко лекар или рудар. Сви су једнаки и сви имају исти третман. На-

МАЈСКЕ ПОПЛАВЕ

Airsoft тимови су се одлично показали за време мајских поплава прошле године. Нема airsofter-а који није некако помогао. Тимови из Рашке, Крушевца, Лазаревца, Новог Сада, Београда били су у првим редовима и давали све од себе да помогну жртвама неуморне воде. Од поплаве су одбранили базу Жандармерије, за шта су добили званично признање за пожртвованост.

жалост, нема много жена, тек пет, шест, што је мали проценат у односу на четири стотине активних играча”, објашњава Илија.

У airsoft редовима налази се и доста активних припадника Војске и Полиције. Некако је и логично, јер треба знати залећи, кретати се по терену у формацији, оријентисати се, комуницирати... А то су све вештине које се у војсци науче. Међутим, догађа се и обрнута математика. Доста људи, вођено искуством из airsoft-а, одлучује да се пријави на добровољно служење војног рока.

ГДЕ СЕ ИГРА

На сајту постоји мапа локација у Србији на којима се игра airsoft. Да би неко место било уписано на ту мапу, најважније је да терен буде безбедан. „Сва опасна места морају да буду означена, а играчи упозорени на потенцијалну опасност. Већина терена је на отвореном, али понегде се нађе и затворен простор. Да би се играло у затвореном, морају да се поштују правила о безбедности како би се играчи заштитили од повреда, јер је удаљеност с које се дејствује у затвореном много краћа него на отвореном”, упозорава Бајић.

Локација на којој тренира тим БРАТ налази се на полигону Војске Србије у Бубањ Поток. Терен је велики и самим

тим пружа разне могућности. Међутим, има и једну ману. Недавно је тај терен постао депонија смећа за становнике околних насеља. Људи тамо бацају свашта – белу технику, шут, а једном приликом су затекли леш коња.

КАКО ИГРА ИЗГЛЕДА

Све зависи од тога да ли је у питању тренинг, мини игра или мил сим (Military Simulation). Тренинг траје неколико сати, учествује до педесет играча и акценат је на гађању. Мини игра траје шест, седам сати и учествује до сто играча. Мил сим је сусрет са више од сто играча и он обично траје дан, дан и по без прекидања. Акценат се ставља на извршење задатака какви су карактеристични за војне операције. У том случају игра се по зацртаном сценарију. Сценарији су различити, те могу да представљају симулацију неке велике историјске битке, окршај из недавне прошлости или чак неки мит или легенду.

Воема су посвећени свом хобију. А данас када је већина људи трома, без идеје и воље, скучена у четири зида или између четири ивице екрана, један такав озбиљан и забаван хоби мора се ценити. ■

Драгана БАРИЈАКТАРЕВИЋ
Снимио Жарко СКОКО

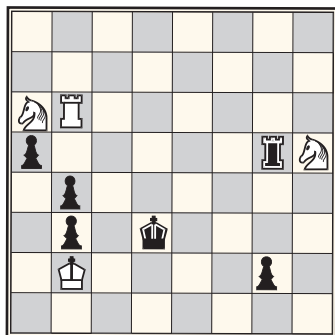
ИЗАБРАНИ ПРОБЛЕМИ

СТУДИЈЕ БОЖИДАРА ПЕТРЕЊА

Један о најуспешнијих југословенских композитора студија током прошлог века био је Божидар Петрењ (1940-1984). Изградио је оригиналан стил са необичним компликованим идејама, веома тешке за решавање. Доносимо две његове студије где бели ремизира и у другој добија, с тим што у оба случаја у првом походу се даје шах. Решења дајемо у следећем броју.

Проблем број 1. – бели ремизира

Божидар Петрењ, 5 награда, 40 година „Шахмати у СССР“

Позиција на дијаграму:

Бели: *Kb2, Tb6, Sa6, Sh5*

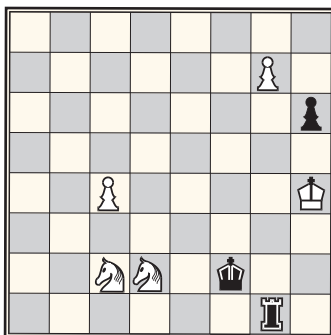
(4 фигуре)

Црни: *Kd3, Tg5*, пешаци:

a5, b3, b4, g2 (6 фигура)

Проблем број 2. – Бели добија

Божидар Петрењ, 2. награда, Првенство СФРЈ 1972-1974.

Позиција на дијаграму:

Бели: *Kh4, Sc2, Sd2*, пешаци: *c4,*

g7, (5 фигура)

Црни: *Kf2, Tg1*, пешак: *h6*

(3 фигура)

Припремио Владимир ШАРИЋ

У колонама и редовима, водоравно и усправно, у празна поља упишите једноцифрене бројеве од 1 до 9 који недостају. Сваки број има своје место, не сме да се понови исти број ни у усправној колони ни у водоравном реду, нити у квадрату 3x3.

С
У
Д
О
К
У

			6	5		4		
4						9		8
		3		4	7		6	
2		1						
			5		3			
						2		4
	6		7	9		5		
8		7						2
		4		8	2			

Решење коњићевих скокова: Боље је поклизнути ногом него језиком; Боље је с мудрим плакати него с лудим пјевати.

MILITARYSHOP.RS

Militaria d.o.o.
Bulevar Despota Stefana 1a
064 076 07 39 / 011 2695 144

Mogućnost plaćanja čekovima
i administrativnom zabranom
na 6 mesečnih rata

YDS

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЋОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
17								18							19	
		20								21						22
23				24							25					
26					27							28				
29							30						31			
32								33							34	
35			36							37						
38				39							40					
41						42						43				
44							45						46			
		47						48								
			49							50						

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: ракетари, грицкати, кси и, епохалан, Лаошанке, Ђ, ЗКС, Парвари, макарони, ватра, анасонка, Степан, ирелан, Балканка, иста, Дан победе, мандатор, РП, ЕК, авалисти, Дебора Кер, ртак, дисконти, иританс, секира, калцедон, тирит, Прованса, кирасири, Ики, у, Висконти, Отац и син, м, НТИ, кестенар, теретана.

ВОДОРАВНО:

17. Радник у стоваришту, истоварач, 18. Куповање робе, пазар, 19. Име тенисерке Ивановић, 20. Положај тела, став, 21. Делотворан, 23. Град у Холандији (палиндром!), 24. Становник Ибадана, 25. Олабављеност, 26. Бивши аргентински фудбалер, Хуан Себастијан, 27. Мочити, квасити, 28. Врста псеудонима, 29. Гонити вичући, 30. Становник Опатије, 31. Понос, 32. Покрет натураста, 33. Роман Патрика Бесона, 34. Коњ (песн.), 35. Иницијали сјајног кошаркаша Карија, 36. Готовани; наметици, 37. Овијати, замотавати, 38. Женско име, 39. На начин Американаца, 40. Бивши фудбалер „Партизана“, Дарко, 41. Холивудски глумац, Едвард, 42. Летовалиште на Јадранском мору, 43. Главни град Канаде, 44. На начин ђакона, 45. Име шахисте Карпова, 46. Велики град у Либану, 47. Веза језера Ири и реке Хадсон, 48. Име италијанског верског реформатора Савонароле, 49. Лимени делови аутомобила, 50. Анонимна пријава (жарг.).

УСПРАВНО:

1. Јунак Боја на Чергу, 31. маја 1809, 2. Писана уредба (лат.), 3. Војна област (скр.), 4. Острво код Сардиније, 5. Радио-извиђачки батаљон (скр.), 6. Веровање атаниста, 7. Необичне појаве, 8. Танак конопац, 9. Ловити рибу пецаљком, 10. Ослободилачки фронт (скр.), 11. Име књижевника Шекспира, 12. Иконија одмила, 13. Бацити на нешто, 14. Муслиманско мушко име, 15. Италијански фудбалски менаџер, Енрико, 16. Болесница од астме, 18. Ратомирова имењакиња, 19. Јужноамеричка птица, 20. Славни сликар, Ежен, 21. Равнодушан (грч.), 22. Средства за сушење (лат.), 24. Освајач туђе територије, 25. Следбеници титоизма, 27. Окрутно као тиранин, 28. Неправилан глагол (грч.), 30. Женско име, Аза, 31. Бугарски цар, 33. Новци у Тајланду, 34. Стручњак у анатомији, 36. Наша глумица, Драгана, 37. Лоповлук, 39. Славни глумац, Рајан, 40. Спољњи омотач дрвета, 42. Камен (песн.), 43. Иловача, 45. 1/100 од хектара, 46. Лична заменица.

Војна установа „МОРОВИЋ”

Откријте један сасвим нови свет раскошне природе и идеалног начина за задовољавање ловачких страсти и најсуптилнијих сањарија заљубљеника природе. Војна установа „Моровић” у свом саставу има ловишта у Срему – у Моровићу и у Бачкој – у Карађорђевој. Поред богате понуде ловне дивљачи, ловишта Војне установе „Моровић” имају изузетно добро организовану пратњу у лову, објекте за смештај гостију у аутентичном ловачком стилу и богату понуду хране и пића. За госте који нису љубитељи лова, а желе одмор далеко од градске вреве, столетне хростове шуме крију бајковите прилике који лековито утичу на психу. Викенд проведен у било ком делу „Моровића” обнавља снагу ума и дарује мир са којим се лакше креће у нове градске подвиге. Сlike које се меморишу, чак и у краткотрајној посети, још дуго представљају извор позитивне енергије.

ЦЕНОВНИК ПАНСИОНСКИХ УСЛУГА

МОРОВИЋ

Објекат – Вила „Кошута”

Тип Собе	Пансион 3 и више дана		Пансион до 3 дана за групе		Ноћење до 3 дана		Ноћење 3 и више дана		Боравишна такса	Осигурање
	ЦЛ и странци	ВС	ЦЛ и странци	ВС	ЦЛ и странци	ВС	ЦЛ и странци	ВС		
1/1 FL	2.770	2.200	3.325	2.640	3.050	2.420	2.495	1980	90	5
1/1	2.580	2.060	3.100	2.470	2.840	2.270	2.320	1855		
1/2	2.220	1.780	2.665	2.140	2.440	1.960	2.000	1600		
1/1 дуплекс	3.700	2.900	4.440	3.480	4.070	3.190	3.330	2610		
1/2 дуплекс	3.000	2.300	3.600	2.760	3.300	2.530	2.700	2070		
1/3 дуплекс	2.220	1.780	2.665	2.140	2.440	1.960	2.000	1600		
1/4 дуплекс	1.850	1.480	2.220	1.780	2.035	1.630	1.665	1330		

Објекат – Бунгалови

1/1	3.700	2.900	4.440	3.480	4.070	3.190	3.330	2610	90	5
1/2	3.000	2.300	3.600	2.760	3.300	2.530	2.700	2070		
1/3	2.220	1.780	2.665	2.140	2.440	1.960	2.000	1600		
1/4	1.850	1.480	2.220	1.780	2.035	1.630	1.665	1330		

Објекат – Вила „Срна”

АПП – 1/1	8.000	6.400	9.600	7.680	8.800	7.040	7.200	5760	90	5
АПП – 1/2	6.000	4.800	7.200	5.760	6.600	5.280	5.400	4320		
Соба 1/1	3.230	2.600	3.880	3.120	3.555	2.860	3.910	2340		
Соба 1/2	2.460	2.000	2.950	2.400	2.710	2.200	2.215	1800		

Погон КАРАЂОРЂЕВО

Ловачка кућа „ДИЈАНА”: тел. 021/767-396

Тип собе	Пансион 3 и више дана	Пансион за групе до 3 дана	Ноћење са дор. до 3 дана	Ноћење са дор. 3 и више дана	Боравишна такса	Осигурање	Боравишна такса		Осигурање	
	ЦЛ и странци	МО и ВС	ЦЛ и странци	МО и ВС			ЦЛ и странци	МО и ВС	ЦЛ и странци	МО и ВС
1/1 ФЛ	2.500	2.000	3.000	2.400	2.750	2.200	2.250	1.800	50	10
1/1	2.300	1.840	2.760	2.208	2.530	2.024	2.070	1.656		
1/2	2.100	1.680	2.520	2.016	2.310	1.848	1.890	1.512		
1/3	2.000	1.600	2.400	1.920	2.200	1.760	1.800	1.440		

Ресторан „ВРАЊАК” (бунгалови): тел. 021/770-098

Тип собе	Пансион 3 и више дана	Пансион до 3 дана за групе	Ноћење са дор. до 3 дана	Ноћење са дор. 3 и више дана	Боравишна такса	Осигурање	Боравишна такса		Осигурање	
	ЦЛ и странци	МО и ВС	ЦЛ и странци	МО и ВС			ЦЛ и странци	МО и ВС	ЦЛ и странци	МО и ВС
1/1	1.700	1.360	2.040	1.632	1.870	1.496	1.530	1.224	60	10
1/2	1.500	1.200	1.800	1.440	1.650	1.320	1.350	1.080		
1/3	1.400	1.120	1.680	1.344	1.540	1.232	1.260	1.008		
1/4	1.300	1.040	1.560	1.248	1.430	1.144	1.170	936		

ВАЖИ ЗА СВЕ ОБЈЕКТЕ:

ЦЕНА ПОЛУПАНСИОНА: цена пансиона умањена за цену ручка или вечере.

ДНЕВНИ БОРАВАК: 50% ЦЕНЕ ПАНСИОНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ (цена пансиона до три дана)

ИСХРАНА уз услугу конобара

Доручак	Ручак	Вечера	Укупно
170	450	350	970

Деца до 10 година имају попуст од 30 до 70%.

У цене је урачунат ПДВ од 20% на храну и 10% на смештај.

Начин плаћања: једнократна уплата или на три рате (чековима грађана).

ВОЈНА УСТАНОВА „МОРОВИЋ”

УГОСТИТЕЉСТВО: тел. 022/736-026 или 021/765-303

YUGOIMPORT - SDPR

ПОКРОВИТЕЉ
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

UNDER THE AUSPICES
OF THE MINISTRY OF DEFENSE
OF THE REPUBLIC OF SERBIA

МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ НАОРУЖАЊА
И ВОЈНЕ ОПРЕМЕ ПАРТНЕР 2015
Београдски сајам, Београд, Србија
23–26. јун 2015.

PARTNER 2015

Sajam naoružanja

INTERNATIONAL FAIR OF ARMAMENTS
AND DEFENSE EQUIPMENT
Belgrade Fair, Belgrade, Serbia
June 23–26, 2015

www.partner.mod.gov.rs

БЕОГРАДСКИ САЈАМ

Тридесет две године тенка М-84

Т р и д е с е т д в е г о д и н е

Настанак тенка М-84, његов развој, производња, извоз, а пре свега тактичко-техничке одлике и даље привлаче пажњу јавности. Настао је у релативно кратком периоду – за само четири године, али му је предисторија дужа. Од 2003. до 2013. у Србији је започет процес константне модернизације тенкова серије М-84 унапређивањем подсистема, делова и уређаја, тако да је развијено неколико побољшаних верзија на бази тог тенка. Међутим, Војска и даље користи „старе” осамдесетчетворке. Данас се у њеној оперативној употреби налазе 232 тенка М-84/М-84А и 65 Т-72М у четири бригаде КоВ. Они се редовно ремонтују и технички одржавају и још изгледају моћно кад се појаве на полигону. А о томе какви су некад били, кад је покренут пројекат „Капела”, какви су могли да буду и какви би могли бити у будућности, говоримо у овом прилогу.

Пројекат

У развоју домаћег тенка М-84 државно и војно руководство СФРЈ пошло је од геополитичког положаја Југославије и оцене ГШ ЈНА да би главнину оперативног дела КоВ ЈНА требало да чине савремене оклопно-механизоване јединице (ОМ). Оне би, у евентуалном оружаном нападу на Југославију (било са које стране), требало да приме главни почетни удар агресора, и да, у садејству са другим родовима КоВ, и уз подршку РВ и ПВО, обезбеде услове за комплетну мобилизацију ратне армије и јединица територијалне одбране (ЈТО). На основу та-

кве процене усвојен је предлог тактичког носиоца (Управе ОМ) да се почне са производњом домаћег тенка по лиценци совјетског Т-72, односно Т-72М, са кодном ознаком пројекат „Капела”. Од почетка пријема лиценце и технолошке документације, 1979. године, до првог торметачног гађања (испитног гађања са повећаним унутрашњим притиском у цеви) првог прототипског модела тенка М-84, новембра 1983. године, прошле су само четири године.

Од 2003. до 2013. у Србији је започет процес константне модернизације тенкова серије М-84

Т Е Н К А М - 8 4

М-84 из пробне парције на Мањачи, мај 1948. године

Капела

унапређивањем подсистема, делова и уређаја, тако да је развијено неколико побољшаних тенкова на бази тенка М-84/М-84А: НДТ „вихор“ (Нови домаћи тенк), Модернизовани тенк М-84АБ1 (М-2001) и М-84АС/АБС, Унапређени тенк М-84 и Т-72 Командни тенк М-84АК, Тенк за извлачење (ТзИ) М-84А-И. Нажалост, осим пет М-84А-И, ниједан није ушао у серијску производњу. Тако Војска Србије данас у оперативној употреби има 232 тенка М-84/М-84А и 65 Т-72М.

Предисторија осамдесетчетворке

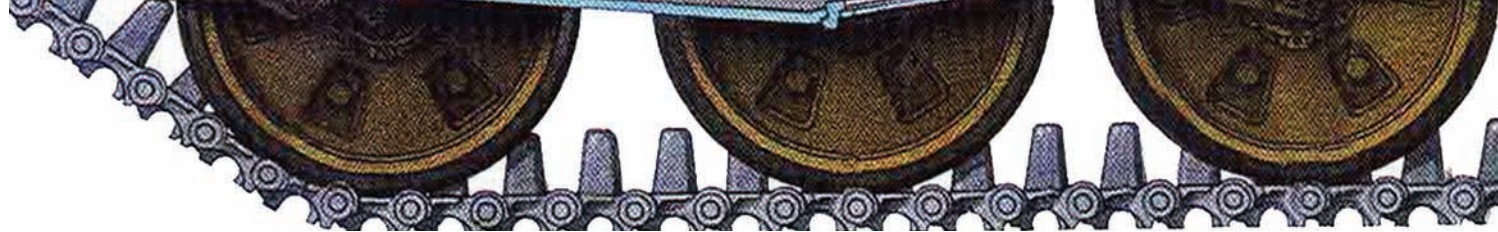
Предисторија настанка тог тенка је дуга и сеже три деценије (од 1949. до 1978. године) пре доношења одлуке да се откупи лиценца тенка Т-72М. У том периоду развијано је више типова тенкова – као идејни пројекти, опитни модели и прототипска возила. Од средине педесетих година интензиван је развој гусеничних оклопних транспортера (ОТ), а крајем шездесетих година и борбених возила пешадије (БВП), да би осамдесетих година био реализован програм борбених оклопних возила (БОВ) точкаша.

Период од 1949. до 1965. обележио је замах ширег програма пројектовања и развоја тенкова. Најпре је развијен тенк под називом „возило А“, на бази Т-34/85 у фабрици „Петар Драпшин“ у Младеновцу. Радило се и на побољшаној варијанти, „возило Б“, а и на идејном пројекту „возило Ц“, али је 1954. године донета одлука да се даљи рад обустави.

Од 1954. до 1965. године такође се радило на више пројеката – једних као идејних решења, а других до фазе прототипа: средњи тенк М-320/90 мм; реконструкција тенка Т-34/85 мм ознаке „М628“, (задатак „галеб“) у две верзије: М-628АС /85 мм и М-628АР/90 мм; тенк М-636/90 мм („кондор“); тенк М-636Д/100 мм (у архивској документацији означаван и као „средњи тенк Т-34Д“), на бази копирања тенка Т-54. До 1965. године планирано је освајање и израда пет прототипских тенкова (ФАМОС и „Братство“ – Н. Травник), али је на крају одлучено да се не осваја производња домаћег тенка, већ да се настави рад на освајању неких делова (топ, муниција, мотор, трансмисија) и уређаја за тенкове Т-54 и Т-55.

У периоду од 1956. до 1978. модификовани су старији типови тенкова и развијани прикључни уређаји, нова оптоелектронска средства, радио-уређаји, трансмисије и други делови и склопови, како би им се обезбедила боља експлоатациона својства и борбене карактеристике, те продужио век оперативне употребе. Уграђивани су савременији уређаји и више побољшања на мотору, трансмисији, ИЦ уређаји и други елементи. Реконструкција тенка Т-34 са топом 100 мм, као ПТ СО није реализована до краја. Започет је рад на Т-55 са појачаним мотором од 600 КС (шифра „Фазан“) и СУВ-ом (прво као УСУВ – упрошћени систем за управљање ватром – СУВ), који ће касније бити дограђен као СУВ М-84. Посебно успешан био је прототип тенка Т-55А – модел Т-55А-Н-1 „игман“ са топом 105 мм, новим СУВ-ом са активно-пасивним системом за осматрање и нишањење (развијен само уникат).

Крајем седамдесетих година, од укупно око 2.600 тенкова у ЈНА, савремених Т-55 било је око 1.290 (око половине тенковског парка), а застарелих Т-34/Т-34Б и М-47 „патон“ око 1.200 (или 46%). Када се појавио Т-62, Совјети нису били расположени да нам га продају, нити да дају лиценцу, па је у ЈНА требало убрзано занављати старе тенкове. Искуства и оспособљавање стручних кадрова и војне индустрије

Промоција тенка М-84 на Мањачи,
12 марта 1984. године

стрије у том периоду, знатно су допринели да се донесе другачија одлука и приступи новом изазову – развоју тенка М-84, са новим техничким, конструкцијским и технолошким решењима највишег нивоа тога доба.

Тежак пут до лиценце тенка Т-72М

Припреме за реализацију новог пројекта – тенка М-84 (по програму „Капела“), и активирање рада почиње 1975. године. Управа ОЈ (оклопних јединица), у Тактичкој студији, износила је стање тенкова у ЈНА и ниво развоја у свету. Захтевала је брзу набавку најновијих тенкова или домаћи развој по лиценци тенка Т-72М. На основу претходне анализе стања у тој управи закључено је да је тај тенк перспективан и да га треба прихватити, пошто ће у наредних 10 година бити потребно око 1.000 нових тенкова за занавање старих.

Међутим, руководство совјетске армије није било расположено да прикаже тенк Т-72М делегацији ЈНА. На интервенцију председника Тита, а одобрењем председника Л. Брежњева, прихваћена је посета. У Војној академији „Выстрел“ (1977. године) приказан је Т-72, уз мало конкретних података, посебно о конструкционом решењу оклопа и специјалних уређаја.

Уследило је оспоравање да нисмо у стању да развијемо такав тенк. Опет је Тито интервенисао код Брежњева, те је на крају одобрена продаја лиценце. Са југословенске стране тражена је сагласност да тенк има ознаку М-84 (година почетка производње – 1984.) и због уградње више од 50% домаћих компонената. Совјети су захтевали ознаку Т-72М(Ј), која је првобитно примењена код пробне партије, јер промену ознаке нису одобрили ни Пољској и Чехословачкој. Оне су платиле лиценцу по 40 милиона долара, али без права на име тенка по националном називу.

Други услов Совјета био је да тенкови произвођени у Југославији могу да се извозе тек после произведених 1.000 комада за ЈНА, али само уз њихову сагласност. Предлагали су нам уговор о кооперацији са Чехословацима и Пољацима, али не као финалистима. Када су добили обавештење да је 1984. године израђена пробна партија М-84, и када им је речено да је уграђено око 65% домаћих компонената, тешка срца су прихватили ознаку М-84. Имали су прилику да се у то и сами увере. Наиме, један тенк М-84 са потпуно новим СУВ-ом, који је обезбеђивао два и по пута бољу прецизност и функционисање у односу на оригинални, уступљен им је на испитивање. Комплет СУВ-а (са одвојеним склоповима и уређајима) такође им је уступљен децембра 1986. године.

Од септембра 1987. до децембра 1988, тенк М-84 подвргли су полигонским испитивањима, возњи и гађањима. Високе оцене њихових стручњака допринеле су да нам уступе документацију за побољшану оклопну заштиту, за М-84А (према оклопу Т-72М1), по офсет програму, без плаћања. Пре тога нудили су да нам уступе лиценцу побољшаног оклопа за седам милиона долара, што ЈНА није прихватила. Уследила је и наша испорука у СССР мотора В-46ТК од 1.000 КС/735 кВ. Сарадња са совјетским стручњацима настављена је на осавремењавању тенка М-84: унапређени тенк М-84, М-84АБ1- нарочито, М-84АБС, према елементима тенка Т-90С.

Припреме за реализацију програма „Капела“

На Главном војнотехничком савету – ГВТС – (27. октобра 1978) усвојена је одлука да се откупи лиценца Т-72М и оригинални тенк, као еталон, а један комплетан тенк у не-

Адмирал Мамула поздравља посаду и руководиоца
полигонског испитивања

монтираном стању, за испитивања и анализе подсистема, делова и уређаја. Делегација ЈНА, после обиласка фабрика у Југославији, упутила је извештај председнику СФРЈ Титу, са образложењем учешћа сваке републике у војној индустрији. Речено је да Хрватска у томе заостаје и да су три завода кандидати за финалисту тенка – МИН-Ниш, „Гоша“ Смедеревска Паланка и Творница парних котлова и локомотива „Ђуро Ђаковић“ (Славонски Брод). Закључено је да финалиста буде „Ђуро Ђаковић“.

Да би се објединиле припреме за тенковски програм, формирано је неколико органа, почевши од 1978. године: Оперативна група „Капела“ (официри Управе ОЈ и ВТИ), под руководством пуковника Вељка Димића, ранијег начелника Школског центра ОМЈ (назив „Капела“ према планини у Хрватској), и маја 1979. Радни тим пројекта „Капела“ (стручњаци из ВТИ) који би утврђивали и предлагали измене и реализацију код 40 већих финалиста, 250 коопераната и још око 1.000 мањих фабрика за поједине делове. Било је потребно да се припреме техничка и производна документација, машине и алати, лабораторијска опрема са инструментима за испитивање и верификацију квалитета, да се комплетирају машински паркови ангажованих предузећа, систем финансирања, набаве нове машине из иностранства (укључујући пресе притиска од 30.000 кр и неколико мањих од 10.000 кр и 5.000 кр, портакна мултидимензионална вишесмерна бушилаца, карусел струг за обраду венца куполе и многе друге машине-алатљике), лабораторија и специјални столови за испитивање мотора, трансмисије, ходни део и други уређаји, да се ослободе од царина на увоз.

Фебруара 1981. формирна је дирекција „Капела“ са директором, помоћником ССНО за Војнопривредни сектор (ВПС), генерал-пуковником Д. Вујатовићем, кога је убрзо заменио пуковник инжењер Владета Јефтић, начелник Техничке службе Прве армије. Нажалост, он се нагло разболео и умро. Њега је заменио пуковник М. Драгојевић, руководилац и разрађивач бројних пројеката за оклопна борбена возила (ОБВ), лауреат највећег признања у ЈНА – „Награда 22. децембар“ (заменик директора био је др Зл. Живановић, инжењер).

Уследило је формирање Савета пројекта „Капела“, Скупштине радних организација на пројекту „Капела“, Управног одбора и, на крају, Координационог одбора СИВ-а (Савезна влада) за пројекат „Капела“, са потпредседником СИВ-а на челу (Б. Денков). Тако су остварени битни предуслови за реализацију тог значајног пројекта. Војно-технички институт (ВТИ) урадио је Програм реализације из надлежности Института. Програм је прихваћен на Савету пројекта „Капела“ и на ГВТС (октобра 1980. године).

Полазећи од тога да су неки подсистеми тенка Т-72М заостајали за техничким достигнућима развијених земаља, добијена конструкциона документација без технолошке документације за оклопну заштиту и специјалне материјале, уређај за НХБ заштиту и неке друге елементе, ВТИ је предложио знатне модификације и побољ-

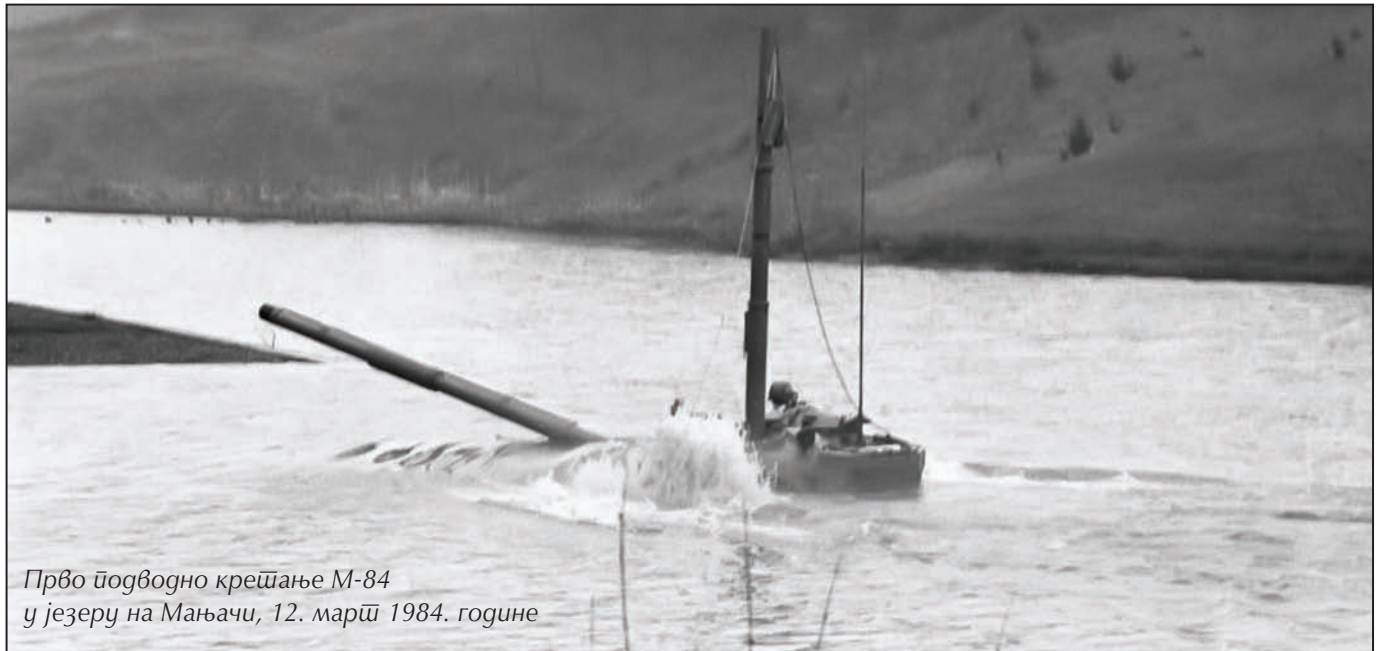
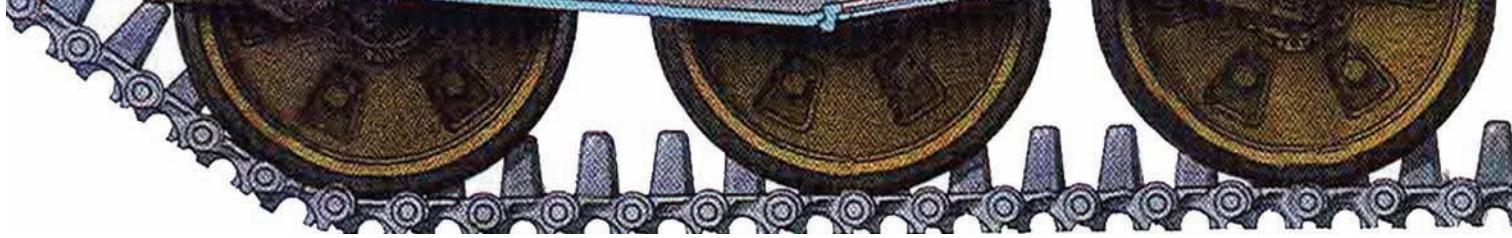
Први приказ тенка М-84 (нулта серија) на полигону „Мањача“, 12. марта 1984. године

шања, па и измене појединих комплетних система. Већи број техничко-технолошких решења реализован је у току припреме, почетка производње и касније, а нека и током серијске производње.

Концепција конструкције и опште одлике

Конструкциони елементи, опредељујући за нови назив – тенк М-84, били су системи и уређаји домаћег развоја: нови СУВ; савремене осматрачко-нишанске справе са дневноноћним пасивним каналом – појачавач светлости II генерације; радио-уређаји; велики број електронских компонента; панцирни челик нове технологије; цев топа савремене технолошке обраде (кружно кована на трну); неметали у вишеслојном оклопу тела тенка и куполе напред; примена специјале облоге за смањење радијације гама зрачења на посаду; легуре силицијума и дур-алуминијума за израду резервоара и потпорних точкова; нови уређај за заштиту од НХБ агенаса; нови синтетизовани ливени челик за чланке гусеница; погонски агрегат са бољим карактеристикама; више других елемената система и уређаја тенка.

Концепција М-84, преузета од тенка Т-72М, допринела је смањењу његових габарита и запремине (11,4 m³), оклопног тела 9,19 m³, куполе 1,85 m³ и моторно-трансмисионог одељења (3,48 m³), рационалну унутрашњу поделу: управно одељење напред, борбено у средини и моторно-трансмисионо позади. Габарити су мањи од тенка М1А1 „абрамс“ (21 m³, 17 m³ и 6,6 m³). Тенк М-84 је масе 41,5 t (оклопно тело 14,5 t, купола око 9 t, остали делови тенка, погонски блок, наоружање, муниција и уређаји 18 t), а код М1А1 „абрамс“ 57,2 t, следеће серије 63,2 t (оклопно тело 26 t, купола 21 t).

Прво поодводно кретање М-84 у језеру на Мањачи, 12. марта 1984. године

Предност М-84 била је и у мањој потрошњи горива, већој аутономији кретања, мањим транспортним ограничењима, мањој површини и силиуети (фронтална мања за 1,5 m², бочна за 4 m²), мањој уградбеној запремини мотора и трансмисије (3,48 m³ према 6,6 m³). При томе је М-84, по основним перформансама, исти или има предности у односу на конкуренте, што је ратна пракса верификовала.

Наравно да је комфор у М-84 мањи и да има нижи ниво оклопне заштите напред (тело М1А1 еквивалент 700–850 mm, код М-84 450–500 mm, купола М1А1 700–850 mm, код М-84 550–600 mm), али је код М-84 јачи оклоп на бочовима (купола 280 mm: 220 mm и тело 70–80 mm: 30 mm). Замор послужиоца топа, са аутоматом или ручно, неупоредив је. Није занемарива ни цена, угрубо, 1,5 милиона долара (М-84) према 5,5 милиона (М1А1) и више тадашњих долара.

Пројектовање, развој, испитивање квалитета и поузданости тенка, као финалног производа, завршени су у рекордном року, за непуне четири године, што је изненадило и стране посматраче на Паради победе 9. маја 1985. године. Ужем руководству власти, привредних субјеката и двојници министара одбране (југословенском адмиралу Б. Мамули и либијском генералу Џаберу Јунису) тенк је приказан годину дана раније, априла 1984. године („Политика“ је објавила 14. априла, без помињања либијског министра одбране).

Ватрена моћ

Респектабилну ватрену моћ тенк М-84 остварује на основу наоружања, савременог СУВ-а и аутомата за пуњење топа, који му омогућују прецизну и ефикасну ватру дању и ноћу, у различитим временским и земљишним условима, га-

*ДНКС-2
командира
Шенка М-84*

ђање непокретних и покретних циљева, дејство са места и у покрету. Основно оруђе, топ М-2А46, калибра 125 mm, глатке цеви, са термоизолационом облогом и одводником барутних гасова, аутоматом за пуњење топа, стабилизатором у обе равни, брзином гађања 2–8 метака у минути (ручним пуњењем 1–2 метка). Топ је ефикасан за дејство са кумулативним и поткалибарним пројектилом на даљини до 4.000 m, са тренутно-фугасним до 6.000 m, посредним гађањем са ТФ пројектилом до 9.000 m и крајњим дометом 12.200 метара. Из топа се прецизно погађа, са првим хицем 60% вероватноће на циљ висине 2 m/2.100 m, а циљ висине 2,5 m/2.500 метара. Борбени комплет топа садржи 42 дводелна метка, од тога 22 у аутомату.

Битан допринос ефикасности ватре дао је СУВ М-84 („Руди Чајавец“ Бањалука, финалиста), којим је М-84 надмашио тенк Т-72М, нарочито ноћу. СУВ је аутоматски, модуларног типа, са стабилизацијом оруђа у обе равни (хидраулика из „Прве петолетке“ – Трстеник), интегрисан са ласерским даљиномером, балистичким дигиталним рачунаром,

метео-сензором, троканалном нишанском справом (дневни, ноћни и ласерски канал). Стабилизација ради у три режима: ручном – гађање непокретних циљева са места; у полустабилсаном – гађање непокретних и покретних циљева са места, и у стабилсаном режиму – гађање непокретних и покретних циљева при кретању тенка.

Систем за управљање ватром садржи: делове за управљање, дневно-ноћну нишанску справу (ДННС-2), командни блок, дигитални електронски балистички рачунар, командну таблу, метео-сензор, кутију командира, појачавачку кутију, жирос-блок, прву разводну кутију и електромонтажни комплет, стабилизатор са деловима за вертикално и хоризонтално навођење оруђа. Тачност стабилизације по висини јесте 1,2 хиљадита, по правцу 2,5 хиљадитих, са брзином окретања куполе од 0,07°/s до 18°/s (нишанције или командира), топа по елевацији од 0,05°/s до 3,6°/s. Возач може да покрене куполу када враћа цев топа у габарите тенка, односно отклања цев изнад свога поклопца. Такође, СУВ може да ради при спољним температурама од –40° С до +50° С.

Основна ДННС-2 са оптичким и ноћним пасивним каналом, бинокуларна, перископска (стабилисана нишанска линија), омогућује осматрање и проналажење циљева дању и ноћу (до 2.300 m даљине), праћење циља и добијање угаоне брзине, мерење даљине ласерским даљиномером, нишањење и мерење мањих углова. Мери даљине од 200 до 9.995 m, омогућава нишањење до 6.000 m, увећава у дневном каналу 3x и 7x, у ноћном 8,5x, са видним пољима: у дневном каналу 9° (уско) и 20° (широко), а у ноћном 5,3°. ДННС-2 је развио „Руди Чајавец“ из Бањалуке, оптику „Зрак“ из Сарајева, електронику „Еи-Ниш“, а ласерски даљиномер – „ЦЕО Искра“ Крањ.

У дневном каналу ДННС-2 налази се скала за нишањење и мерење углова, као и показивачи: врсте муниције, коригованог табличног угла, ознаке да ли је циљ унутар блоки-

ране даљине, ознака испуњеног услова („капија ватре“), ознака напуњеног топа и ознака излазне снаге ласера. Дневни канал има кончанице за три режима ватре: број 1 – при гађању у полустабиланом и стабиланом режиму рада; број 2 – гађање кумулативним пројектилом до 2.300 m, у ручном режиму; број 3 – гађање тренутно-фугасним пројектилом до 2.400 метара. Уколико нема природних извора светлости ноћу, може да се користи ИЦ фар за осветљавање, Л-2АГ (само тенкови прве серије 1985. године.).

Командир тенка користи своју ДНКС-2 (дневно-ноћна командирска справа) за осматрање дању и ноћу, показивање циљева нишанцији, коректуру ватре и одређивање приближне даљине до циља. Омогућава довођење оруђа на правац циља, у сектору 360° – хоризонтално и од -8° до +12° вертикално. На кончаници се налазе три скале: за стереоскопско мерење даљине до циља висине 2,7 m (од 800 до 3.000 m), скала хоризонталних углова, лево и десно (од 0 до 40 хиљадитих), и вертикално (од 0 до 24 хиљадита), са поделама по 0-04 хиљадита.

Електронски балистички рачунар аутоматски мери и уноси податке, обрађује их и заузима елементе параметара за гађање: даљине за гађање са тренутно-фугасним пројектилом од 200 до 6.000 m, кумулативним и поткалибарним од 200 до 4.000 m и спрегнутим митраљезом 7,62 mm од 200 до 1.500 m; угао нагиба рамена топа до 15°; промене почет-

не брзине пројектила до ±50 m/s (при температури ваздуха +16°); одступање температуре барутног пуњења од нормалне (у опсегу +35° C до -45° C); атмосферски притисак у распону од 135 до 400 милибара, у односу на нормални (1.000 милибара); бочни ветар до ±40 m/s (каснији модели до 25 m/s). Рачунар повезује податке са системом управљања и стабилизације.

За осматрање из тенка посада располаже следећим справама: возач са перископом ТНПО-168В, са филтером за сунце и два призматична перископа ТНП-А65А, а за ноћну вожњу пасивно-активни перископ ППВ-2 (увеличава 1x у видном пољу од 34°). Када је тамна ноћ користи ИЦ фар ФГ-125С (у активном режиму). Даљина видљивости је 100 m у ИЦ режиму, до 1.000 m у пасивном. Перископ има постоље за маршевски положај. Код командира тенка су два перископа, ТНП-160 и два призматична, ТНПА-65, а нишанција има дневни перископ ТНП-165. Перископи располажу са брисачима прашине и грејачима против замагљивања.

Метео-сензор, А20ХМВЛ (фирме „Geotec“), са преклапајућим постољем, смештен је напред на куполи (само првих 55 примерака М-84). Сензор мери бочни и уздужни ветар до 40 m/s. Од II серије користи се телескопски метео-сензор А10ХМВ, исте компаније, са увлачењем сензора у постоље (мери само бочни ветар до 25 m/s). То је боље решење, због заштићености, а оцењено је непотребним да мери уздужни ветар. Касније су развијена још два модела: MS-2 и MS-2d (Бео-ИНФИС-Београд). Први мери температуру ваздуха и бочни ветар, а други температуру, интензитет и смер ветра.

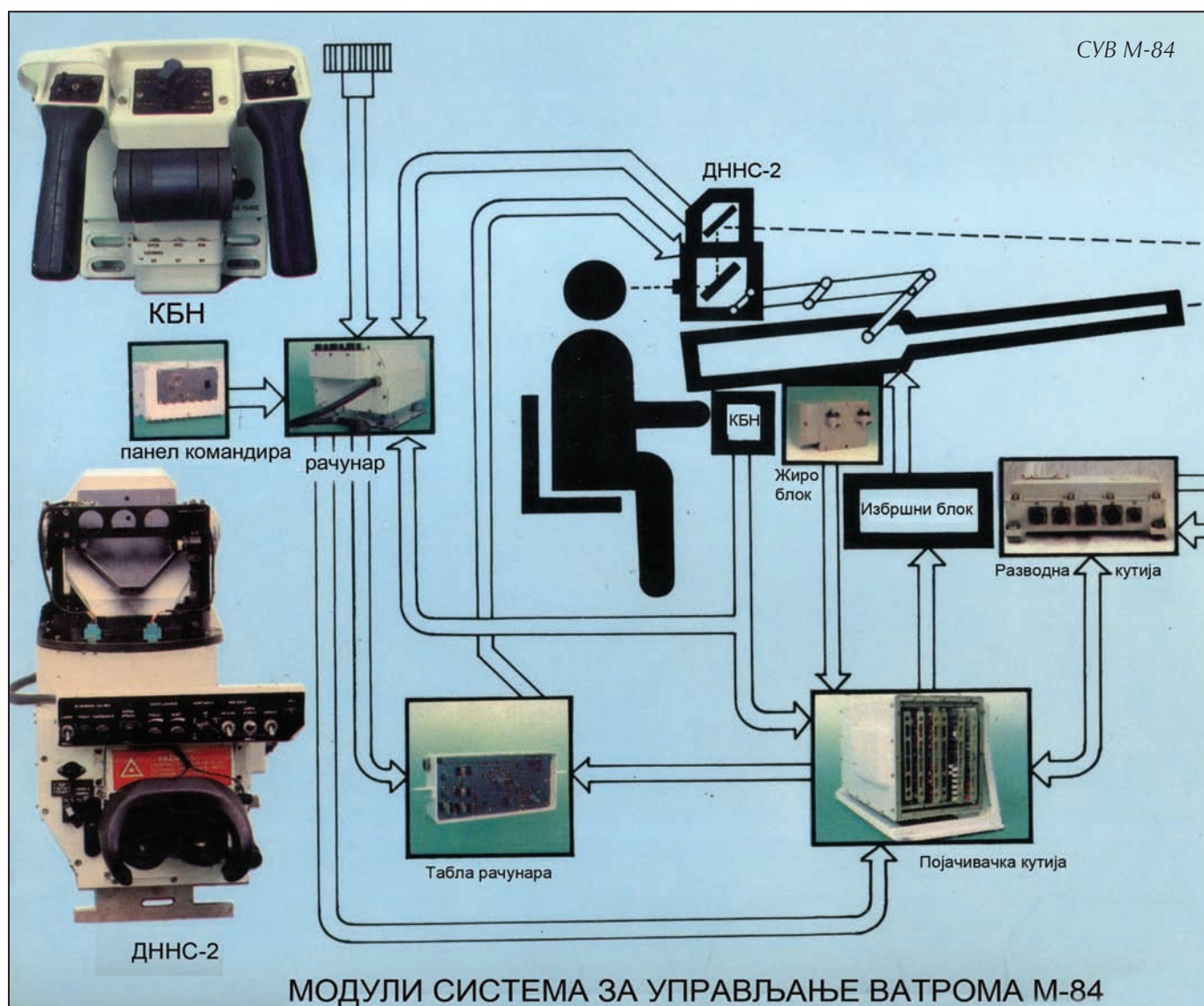
За посредно гађање и гађање ноћу, за мерење елевације, месних углова и нагиба тенка, има даљинар и угломер. На унутрашњој кружници осветљеног угломера куполе приказана је хоризонтална силуета тенка, са цртежом ширине тенка и положајем топа, како би нишанција могао да се оријентише и да види колико топ прелази ширину тенка.

Аутомат за пуњење топа (РО „Север“ Суботица) – кружна платформа испод топа (брзина окретања 70°/s) – прима 22 дводелна метка у два нивоа (10 ТФ – тренутно-фугасних, осам поткалибарних – ПКО и четири кумулативна – КОП), а осталих 20 метака смештено је у борбеном и управном одељењу. Избацивање испаленог данцета чауре обавља уређај аутоматски или ручно, у случају квара. Број и врста метака у обртном транспортеру региструје се на програматору.

Тенк располаже са три врсте метака: тренутно-фугасни – ТФ (ОФ-19), кумулативни – КОП (ЗБК-14М) и поткалибарни – ПКО (БМ-9 и БМ-12). ТФ метак ОФ-19 (32,5 kg) почетне брзине пројектила 850 m/s, ефикасно дејствује против живе силе на отвореном, са 80% губитака на површини 14x8 m, а 56% на површини 35x16 метара. Упаљач В-42Т омогућава три положаја: за тренутно, фугасно и успорено дејство (са капицом). Кумулативни метак са пројектилом ЗБК14М (маса 29 kg), почетне брзине 905 m/s, најефикасније дејствује против оклопних циљева до 1.800 m даљине. Пробија оклоп 450 mm/90°/2.000 метара. Поткалибарни метак са пројектилом БМ9 или БМ12, са одбацујућим сегментима водећег прстена, гађа ОБВ са јачим оклопом, на даљини до 4.000 m (ефикасно до 2.500 m). Пробија оклоп 350 mm/90° на 3.500 метара.

ПКО. М-83,
домаћи метак
125 mm

Маса метка је 19,5–19,7 kg, почетна брзина пројектила (до тада непозната) – 1.800 m/s. Сегменти водећег прстена одвајају се од пројектила по изласку из цеви и падају испред тенка на даљинама 70–1.300 m, у хоризонталном сектору по 5°.

За топ је развијена и домаћа муниција („Први партизан“ – Ужице, Лучани): ТФ пројектил – HE M86P1 са упаљачем UTIU M85P1 (као совјетски ОФ-19); кумулативни пројектил – HEAT M88 са упаљачем пиезоелектричног типа UT-PE M-87P1, пробојности 500–550 mm челика; поткалибарни пројектил, APFSDS-T M-88, сличан оригиналном БМ-12; поткалибарни пројектил, APFSDS-T KE-W(МК-1 и МК-2), нове конфигурације водећег прстена са језгром од тешког метала, повећане пробојности од 554 mm/2.500 m, односно 451mm/4.000 m, или тешка НАТО мета под углом 65°/4.000метара.

Помоћно наоружање тенка чине спрегнути митраљез 7,62 mm ПКТ (од 1986. године М-86 „Застава“), са 2.000 метака 7,62x54 mm; ПАМ 12,7 mm HCB (од 1987. године М-87 „Застава“) са 300 метака 12,7x108 милиметара. Са ПАМ 12,7 mm дејствује по летелицама брзине до 400 km/h на даљинама до 1.500 m, а на земљи по циљевима до 2.000 m (по лаким

ОБВ до 800 m). Са AP 12,7x108 mm пробија оклоп од 15 до 20 mm/100 метара. Дејствује кружно (360°), по висини од –5° до +75°. Има оптички нишан К10-Т.

Оклопна заштита тенка М-84

Оклопно тело израђено је од пресованих и ваљаних челичних плоча, заварене конструкције (Железарне – Јесенице), са изразитим нагибом од вертикале (предња горња плоча 68°, доња 60°). Примењени су легирани челици високе тврдоће 320–500 НВ (Hard Brinell). Предња плоча је вишеслојна (205 mm укупне дебљине), састављена од челичне плоче 80 mm, 105 mm композитног материјала-стаклотекстолита („11. октоври“ Прилеп) и челична плоча од 20 милиметара. Еквивалент балистичке заштите одговара дебљини оклопа 350 mm од поткалибарних и око 450 mm од кумулативних пројектила.

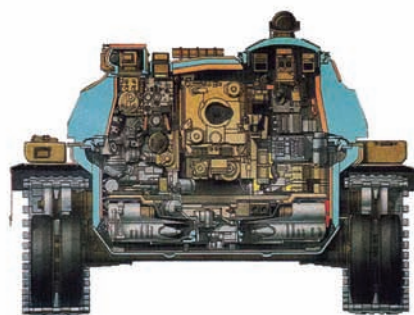
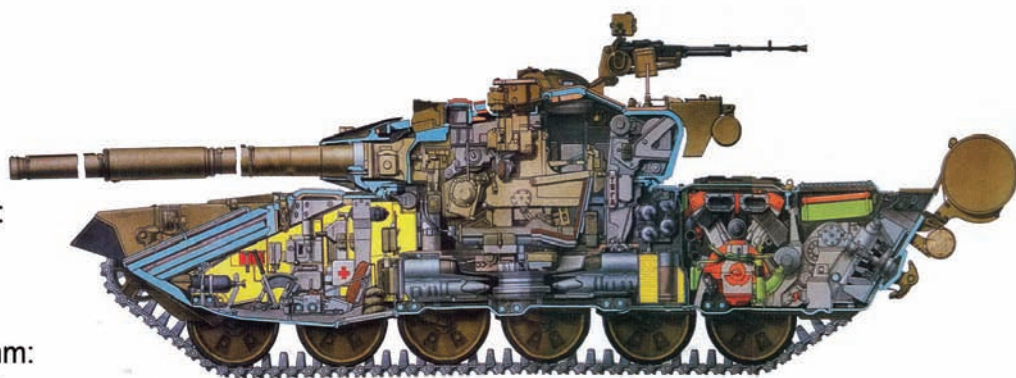
Доња предња плоча (дебљине 80 mm) са дозерским ножем (дебљине челика око 20 mm) додатно појачава заштиту.

M-84/84A

Оклопно тело M-84 205 mm:
80 mm 105 mm 20 mm
(вишеслојни)

Оклопно тело M-84A 231 mm:
16 mm-60 mm-105mm-50mm
(вишеслојни)

Оклоп куполе
– напред 410 mm (130 mm међуслој у M-84A)
– бочно до 280 mm (вишеслојни)

Бочне плоче су дебљине 80 mm/90° (предња половина), а дуга половина код моторно-трансмисионог одељења 70 mm/90° (2,5x дебље него код тенка M1A1 „абрамс“). На споју куполе и тела су две поткуполне челичне греде конкавног облика. Задња плоча је дебљине 40 mm/30°. Кровне плоче су хоризонталне, дебљине 30 mm на предњем делу и 20 mm позади. Под тенка је од пресованих челичних плоча дебљине 20 mm са ребрастим деловима ради чврстоће конструкције.

Купола представља хомогени челични одливак (Словенске Железарне – Равне на Корошкеш), највеће дебљине 410 mm, трдоће 320–350 НВ под вертикалним углом од 40° до 30°, на боковима 60–280 mm/20°–30°, позади 60–70 mm/20°, а кров 25–35 mm /10°–15° нагиба (заварен за куполу). Еквивалент заштите куполе је око 450 mm од поткалибарних и око 500 mm од кумулативних пројектила.

У целини, тенк M-84 био је отпоран са чеља на поготке 105 mm/1.000 m, али не од пројектила IV генерације. Од пројектила 120 mm био је отпоран на даљинама већим од 1.500 m, а од новијих на 2.000 метара. На бочним странама су противкумулятивни штитници (екрани) гумено-текстилни импрегнирани. Унутрашњост оклопа има специјалну облогу на бази полиуретана, која смањује гама зрачење до осам пута. Укупној заштити тенка M-84 и прежи-

вљавању посаде у борби доприносе и специјални уређаји за НХБ заштиту, за ППЗ, бацачи димних кутија, термодимна апаратура и дозер за самоукопавање тенка.

Покретљивост и висока поузданост у експлоатацији

Тенк M-84 има врло добру оперативну и тактичку покретљивост и високу маневарску проходност ван путева, у екстремних земљишних и климатским условима, захваљујући четворотактном, вишегоривом дизел-мотору В-46-6 (ФАМОС, Коран-Пале), хлађен течномашћу, са 12 цилиндара у V-60° профилу, са центрифугалним компресором за прехранивање ваздухом („Турбина“ Карловац), снаге је 780 КС/574 kW (обртни момент 3.090 Nm). На мотору су побољшане карактеристике потрошње горива (245 g/kWh), механичка и техничка оптерећења, ефикасно хлађење и подмазивање и друге особине. Има компресор са повећаним притиском усисног ваздуха, покретаног преко усисног система ваздуха, а не преко зупчаника мултипликатора, што га чини ефикаснијим и мање бучним.

Уређај за хлађење мотора са водом (антифризом) затвореног типа и вентилатором иза мотора, обезбеђује радну температуру воде од 70 до 100° С (максимална дозвољена

115° С), односно антифриза 70–90° С (максимална 95° С), краткотрајно 105°. Грејач за предгревање течности за хлађење мотора, уља за подмазивање и хидраулично управљање трансмисије и горива, истовремено служи и за загревање борбеног одељења. Употребљава се при температури ваздуха нижој од +5° С, а када се користи бензин, на температури нижој од +20° С. Тенк са 1.600 l горива (четири унутрашња и пет спољних резервоара, са два прикључна бурета по 200 l) остварује велику аутономију кретања (460–700 km). Пречистачи ваздуха су врло ефикасни и поуздани (доказано у пустињама Кувајта и Пакистана). Уређај за подмазивање мотора има ти резервоара (основни 27 l, допунски 38 l и спољни од 99 l). Уређај сабијеног ваздуха служи за стартовање мотора под притиском 147 бара (две боце по пет литара) и компресор). Електропокретач се примењује ако су боце празне. Уређај служи и за чишћење перископа, нишанских справа, НХБ уређаја, рад компресора за стварање натпритиска у тенку, механизма за прикочивање тенка, уређаја за разминирање.

Иако недовољно снажан, према стандардима западних тенкова, мотор В-46-6 нуди задовољавајућу специфичну снагу од 19 КС/т (14 kW/t) са добрим динамичким својствима (највећа брзина тенка 60 km/h). Мотор троши дизел-гориво, керозин, стандардни бензин или мешавину.

Проходности тенка допринеси и поуздана трансмисија (ФАМОС – Храсница, МЗ „Тито“ – Скопје), ходни део и систем за управљање возилом. Трансмисија је механичка, са

два планетарна мењача у четири планетарна реда, шест квачила, склопа за механичко активирање квачила и погона пумпи за уље са 7+1 степеном преноса, обједињена са бочним преносницима и хидрауличним управљањем. Мултипликатор преноси снагу мотора на мењаче, погони стартер-генератор у режиму генератора и вентилатор мотора. Уградбени простор мотора је 2,84 m (24% од укупне запремине тенка), док је код тенкова његове генерације до 40% , што значи више оклопа, габарита и масе (за 10–20 t).

Ходни део је као на тенку Т-72М, али су дискови са шест пари потпорних точкова од алуминијумске легуре са гуменим ободима (АК – Титоград), три пара точкова носача гусеница, водећи точкови напред и погонски на зубљени позади. Гусенице (Јесенице и Јелшинград) – 97 чланака (ширине 580 mm, налегања на тло 4,27 m), са гумено-металним спојницама, могу да се замене гусеницама тенка Т-55, уз замену на зубљених венаца погонских точкова. Специфични притисак на тло од 0,83 kg/cm², олакшава кретање по блатњавом земљишту, снегу и песку. Огибљење је независно торзионо, по три хидраулична амортизера на обе стране (код првог, другог и шестог точка) и нуди динамички ход точкова од 280 милиметара.

Специјални уређаји и опрема

Тенк М-84 располаже са више специјалних уређаја (неки су совјетски, а већина је домаћа): електрични уређај са напоном од 27±2V, четири акумулатора од 12V, капацитет по 140 Ah (укупно 280 Ah); електропокретач-генератор (као електропокретач 19,1 kW и напона 48 V, као генератор снаге 10 kW); помоћни мотор-генератор АБ-1, снаге 1 kW, напона 26–30 V и бензински мотор (1,5 kW); уређај за НХБ заштиту са ФВУ (филтровентилациони уређај) пречишћава усисани ваздух у тенку (притисак 0,005 бара), са чистоћом 98%.

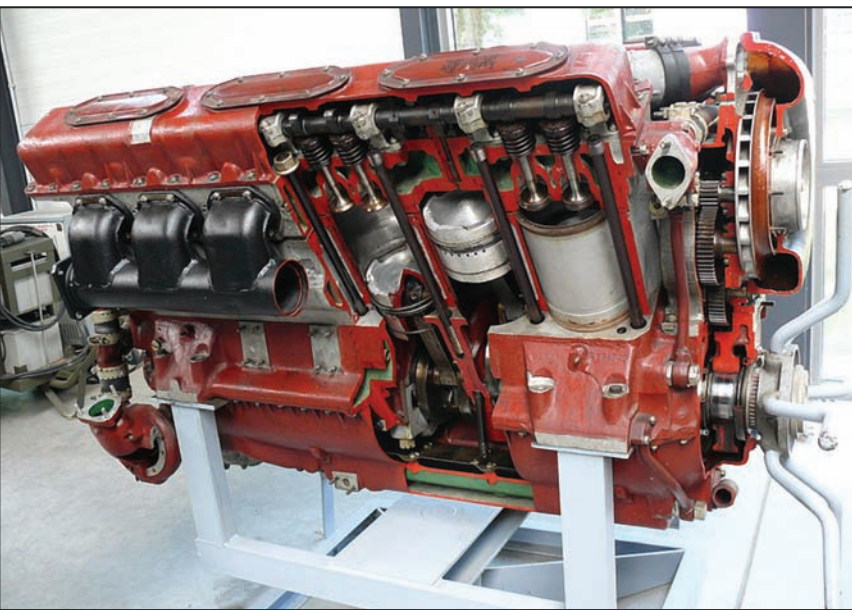
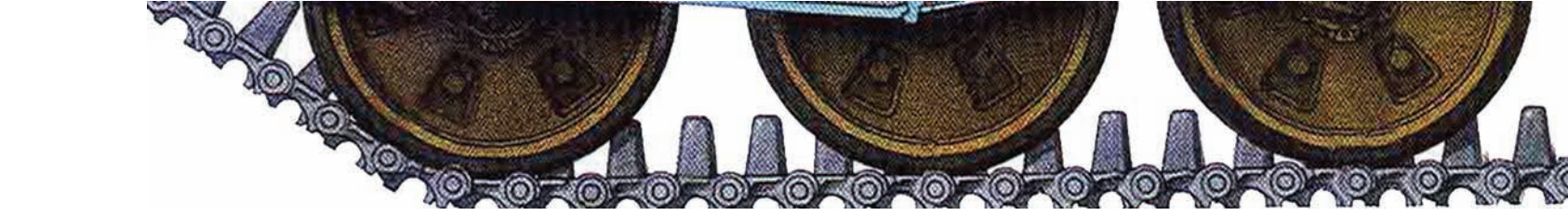
Ради у два режима: класична вентилација или вентилација са пречишћеним ваздухом. Аутоматски затвара отворе лежишта наоружања, перископа и жалузине мотора; детектор РХ тенковски (ДРХТ) открива и мери радијацију и појаву НХБ агенаса у атмосфери, интензитет и јачину радијације (већу од 0,05 cGy/h), појаве БОт (соман, сарин, фозген, цијановодоник и VX-нервни); тенковски деконтаминациони комплет (ТДК) за ручну деконтаминацију тенка (од VX отрова, иперита и сомана) са две боце раствора; БДК – бацачи димних кутија М-79 калибра 82 mm, са 12 цеви (7+5 на првим серијама, касније 6 + 6). Активирају се појединачно или у групи (2–4), на удаљености 100–150 m, и стварају димну завесу 18–28 m (са једном кутијом) или 70–110 m (са четири кутије) након 10–12 s и траје 3,5–5,5 минута; ТДА (термо-димна апаратура) ради на принципу емитовања полусагорелог горива у издувној цеви мотора (до 10 минута), после чега се искључи мотор и одради 3–5 минута, да се систем ослободи заосталог горива. Троши 10 l горива на минут. Ствара димну завесу 250–400 m у трајању 2–4 мину-

Изливане кујоле М-84, Равне, 16. јуна 1984. године

ДОБРО ПЛАЋЕНИ ЛИВЦИ

Висококвалификовани ливац у Железарне Равне на Корошкем, јуна 1984. године, имао је већу плату од генералног директора железаре. На питање зашто, директор је одговорио: „Ако упропасти један одливак куполе, то је равно годишњој заради свих радника железаре“.

Моџор В-46-6, 780 КС

та; уређај за гашење пожара – аутоматски, са три стационарне боце и једном преносном (заштитна смеша халон 1211 или 1301) и 14 термодавача, аутоматски гаси мотор и искључује вентилатор натпритиска; дозерски нож служи за израду заклоне за тенк – самоукопавање (12–40 минута, зависно од тврдоће земље), активира се за 1–2 минута, а враћа у маршевски положај за 3–5 минута; чистач мина КМТ-6 плужни (употреба по потреби) отвара колотражне пролазе и уклања мине кретањем 5–6 km/h (маса око 1.000 kg не смањује покретљивост тенка); опрема за подводну вожњу тенка (ОПВТ) дубине до пет метара, на дужини од 1.000 m, при брзини тока до 1,5 m/s.

Има уграђени и скидајући део опреме. Уграђени део састоји се од: заптивача лежаја куполе, навлаке колевке топа, пумпе за избацивање воде, вентила на преградама одељења, заптивача поклопаца моторно-трансмисионог одељења и жирос-полукомпаса (ГПК-59) за оријентацију под водом. У скидајући део ОПВТ спадају: цев за довод ваздуха, заптивање цеви наоружања и индивидуални комплет спасилачке опреме тенковских посада (ИКРОСТЕП) са прслуцима и маскама за ваздух.

Радио-уређај РУТ-1, VVF опсега са фреквентном модулацијом (20–69.975 MHz), има 2.000 радних канала, а програмира се на 10 канала. Домет радио-предаје на равничарском терену: са места 20 km, у покрету 15 km, при раду са смањеном снагом до 10 km, са малом снагом један километар. Уређај за међусобни разговор (УМР) има за сва три члана посаде шлемофоне (ШМ-1) са слушалицама и ларингофонима и један ШМ-1 за десант на тенку. Уместо РУТ-1 може да се користи оригинални Р-123М или новији домаћи – ПД-9.

За тенк је развијен и ИК (индивидуални комплет алата и прибора) за текуће одржавање и опслуживање.

Покретљивији и боље заштићен тенк М-84А

Упоредне анализе конструкције и борбених карактеристика тенка М-84 са тенковима треће генерације у свету показале су да М-84 заостаје у погледу специфичне снаге и, донекле, оклопне заштите. Примарни захтев био је да се угради јачи мотор и да се реконструише структура оклопа куполе и оклопног тела напред. Остали делови тенка, уређаји и наоружање (домаће производње) исти су као код задње серије М-84, осим неких детаља, као што су бољи елементи СУВ-а и пасивни систем ДННС-2, метео-сензор и неки други елементи страног порекла. Због тога је изостављен текст о тим подсистемима, осим о мотору и оклопној заштити.

Мотор В46-6, са својих 780 КС/574 kW, достигао је врхунац, који није могао да се превазиђе без радикалних конструкционих и функционално-технолошких измена. У ВТИ јуна 1980. године, одлуком Савета пројекта „Капела“, без одлуке ГВТС, започели су студију повећања снаге постојећег мотора на 1.000 КС/735 kW. Снимљене карактеристике и анализе показале су да се може повећавати снага за 10% (са турбокомпресором), за 20% са повећањем потрошње горива, с тим да максимални притисак сагоревања не буде већи од 10 до 20%, а температура издувних гасова већа од 5 до 6%. Закључено је да постојећа трансмисија, са мањим изменама, може да се користи, али да се побољша уређај за хлађење и подмазивање.

Главни војнотехнички савет прихватио је крајем 1982. предлог, да би рад почео 1983. године. Уведен је нови систем прехрањивања мотора ваздухом, измењено убризгавање и сагоревање горива, те уграђен нови систем хлађења и подмазивања. Мотор је лабораторијски испитиван под оптерећењем у трајању од 250 м/ч рада. Урађена су три прототипска мотора. Један мотор је лабораторијски испитиван у Техничком опитном центру (ТОЦ), непрекидним радом у трајању од 500 м/ч. Практички, добијен је нови мотор за само три године развоја.

Коначно, одлуком ССНО, од 29. априла 1987, било је решено: да се у серијску производњу тенка М-84 уведе мо-

СПОЉНИ ДЕТАЉИ

Код тенка М-84, по детаљима споља, код прве серије, уочавају се: преклапајући метео-сензор, ИЦ фар командира (Л2АГ) и нишанције (ОУЗГК), већи отвор нишанске справе, распоред БДК (5+7), четири металне лајсне на оклопу испред возача. На другој серији нема ИЦ фарова, а БДК су распоређени 6+6 на обе стране куполе. На трећој серији измењен је метео сензор и ИЦ фар возача. У четвртој серији изостављен је ИЦ фар возача ФГ125С, замењен пасивним перископом ППВ-2, а десни фар за вожњу ноћу је исти као и леви, ФГ127С.

тор В-46 снаге 735 kW/1.000 КС, без прекидања континуитета серијске производње тенка М-84; да ВТИ лабораторијски испита тенк М-84 са уграђеним мотором у вожњи, у трајању од 5.000 km, и један мотора, према условима ПКП (провера квалитета и поузданости) у трајању од 500 m/h; да достави документацију за припрему серијске производње и конструкциону документацију, најкасније до 1. јула 1987; да серијска производња почне 1. јула 1988; да Дирекција пројекта „Капела“ изврши припреме и предузме мере за континуирану серијску производњу; да ТОЦ испита један тенк са мотором од 735 kW по посебном плану.

Изведена су упоредна теренска испитивања – први је тенк М-84 и са мотором веће снаге, а други је оригинални Т-72М (узорак-еталон). Са М-84 је пређено 4.000 km, са Т-72М 3.000 km, у најтежим теренским и температурним условима (до +30° С). Установљено је следеће: да су температуре течности за хлађење и уља у мотору и трансмисији биле више за 10° С, да се тенк М-84 кретао већом просечном брзином за 30%, да је бука у М-84 била знатно мања због турбинских компресора. У ВТИ, 3. марта 1988, савезном секретару приказан је инострани моноблок мотора и трансмисије снаге (880 kW/1.200 КС), масе 5.500 kg, уградбеног простора 5,5 m, купљен ради упоредних испитивања (претпоставља се немачки MB871 Ka501, фирме MTU, са аутоматском трансмисијом HSWL 354, фирме „Renk“).

Тако је реализован мотор В46-ТК, исте конфигурације као В-46-6, али веће снаге за 28%. Уведени су нови склопови и агрегати: два турбокомпресора погоњена усисним ваздухом, усисно-издувни систем мотора прилагођен турбокомпресорима, међухладњак ваздуха (интеркулер), савремени систем убризгавања горива (пумпа П-505 притиска 1.150 бара), хлађење дна клипова уљем, нова уљна пумпа и пумпа расхладне течности већег капацитета. На пумпи П-505 постављен је преклопник за прилагођавање врсти горива: дизел-гориво, керозин, бензин и мешавина. Са таквим перформансама мотор В-46-ТК обезбедио је тенку М-84А (масе 42 t) веће просечне теренске брзине (до 45 km/h), просечне брзине на савременом путу (50 km/h) и максималну брзину до 70 km/h. Специфична снага повећана је на 17,7 kW/t (23,8 КС/t), што се повољно одразило на бољу маневарску проходност. Занимљиво је да је специфична ефективна потрошња редукована на 230 g/kWh (уместо 245 g/kWh код мотора В-46-6).

Механичка трансмисија са планетарним мењачима и бочним преносницима задржана је у првобитном облику, са мањим побољшањима неких елемената и ојачавањем да прими већу снагу мотора. Ходни део задржао је првобитни облик и састав.

Побољшана заштита на М-84А

Други битан елемент унапређења тенка М-84А јесте вишеслојни оклоп измењене структуре куполе и чеоне стране (глициса) оклопног тела напред. Западни стручњаци нудили су вишеслојни оклоп који, наводно, штити од свих врста пројектила, али нису били спремни да демонстрирају

Планетарни мењач В1000-7

ту ефикасност. Приликом посете делегације ЈНА Совјетском Савезу, домаћини су показала побољшану оклопну заштиту тенка Т-72М1 и нудили лиценцу за седам милиона долара, што ЈНА није прихватила. Међутим, када је пуковник М. Драгојевић подсетио домаћине да се то побољшање не односи на нову технологију оклопа већ само на конструкционе измене постојеће структуре и, да су наши стручњаци у стању да то сами реше, то није лако прихваћено. Али подсећање на потпуно нови СУВ М-84, који је два и по пута ефикаснији од совјетског, у шта су се уверили на полигонским гађањима, преокренуло је ситуацију па је њихов генерал прихватио да, без лиценце, уступи документацију за оклопну заштиту тенка Т-72М1 (пребијањем понуда – СУВ за оклоп).

Купола је задржала првобитни облик и димензије, али је у предњи део унет (у току ливења) слој неметала, нека врста кварцног песка са везивном смесом (по руском „чер-

ПОРЕЂЕЊЕ

Иако је тенк М-84, посебно М-84А, по неким примењеним техничким решењима, био иза тенкова на Западу или на далеком Истоку, односно најновијих совјетских тенкова, они су представља значајну надоградњу познатог тенка Т-72М. У оклопној заштити М-84/84А су заостајали иза „абрамса“ М1А1 са својом заштитом (ефективна од 450 – 50 mm од кинетичких и 550-600 mm од кумулативних пројектила, а код М1А1 „абрамса“ 560 – 590, односно 600-800 mm 1991. године. У неким својствима М-84А био је испред тенкова треће генерације: посада од три члана; аутомат за пуњење топа; мања силуэта и маса тенка (за 15–20 t); мања потрошња горива (228 l/100 km по добром путу, а М1А1 „абрамс“ 446 l / 100 km); већа аутономија – од 460 до 700 km са 1.600 литара горива, а код М1А1 „абрамса“ 426 km са 1.900 – 2.200 литара; мањи специфични притисак на тло (0,83 kgcm² : 1,01 kgcm²); подводну вожњу „абрамс“ не може да изводи; рад мотора на 3.000 m надморске висине за „абрамса“ је готово неизводљив; далеко је већа поузданост М-84/84А у експлоатацији, нарочито на расквашеном и песковитом земљишту (доказано на испитивању тих тенкова у Пакистану и ратној пракси у Кувајту и Ираку), а имао је и мање застоја и отказа у таквом амбијенту. Своје борбене квалитете и поузданост потврдили су и у грађанском рату у СФРЈ (199 –1995).

Тенкови М-84А на вежби

нозем") дебљине 130 милиметара. Дакле, ефективна дебљина чеоног оклопа остала је око 410 mm, али је оваква структура допринела повећању ефективне балистичке заштите куполе (550 mm од поткалибарних и 600 mm од кумулативних пројектила).

На старту четврте серије из 1988. године да би се почело са применом побољшање оклопне заштите на тенку М-84А, помоћник ССНО за ВПС генерал-пуковник Св. Поповић донео је одлуку:

„... да се у серијској производњи тенка М-84 уведе побољшана оклопна заштита, дефинисана лиценцом техничке документације (Т-72М1), а да серијска производња отпочне 1. марта 1988. године”.

У складу са том одлуком у ВТИ је пројектована и структура предње плоче оклопног тела исте дебљине као на М-84, али измењених слојева: челична плоча од 60 mm, стаклотекстолит од 105 mm и унутрашња челична плоча од 50 милиметара. Напред је приварена плоча од врло тврдог челика, дебљине 16 mm, чиме је укупна дебљина гласиса достигла 231 mm ефективног оклопа. Са таквом структуром предњег оклопа повећан је еквивалент балистичке заштите од поткалибарних пројектила на 550 mm и од кумулативних на 600 милиметара.

Са спољне стране уочавају се мале разлике: две челичне летве на предњој плочи (уместо четири), распоред БДК 6+6, уместо 7+5 (десно-лево), а метео-сензор је обавезно телескопски. На месту четвртог спољњег резервоара за гориво је усисник грубог пречистача за ваздух.

Уградњом јачег мотора и побољшањем оклопне заштите, дорадама на СУВ-у и другим уређајима, тенк М-84 стекао је квалитете да може да се преименује у М-84А. Решењем начелника Генералштаба (29. априла 1987), тенк са мотором од 1.000 КС носи ознаку М-84А, у производњи од IV серије 1988. године – 30 комада, иако је требало да стартује са V серијом – јануара 1989. године.

Тенк М-84А убрзо су добро прихватиле тенковске посаде у ОМЈ ЈНА, али и страни партнери, заинтересовани за његову куповину или откуп лиценце. Сви специјални уређаји задржани су као у тенку М-84, са мањим корекцијама и већим степеном сигурности у експлоатацији. Уграђен је домаћи радио-уређај ПД-9, ВВФ са фреквентном модулацијом и домаћи уређај за међусобни разговор посаде УМР-1.

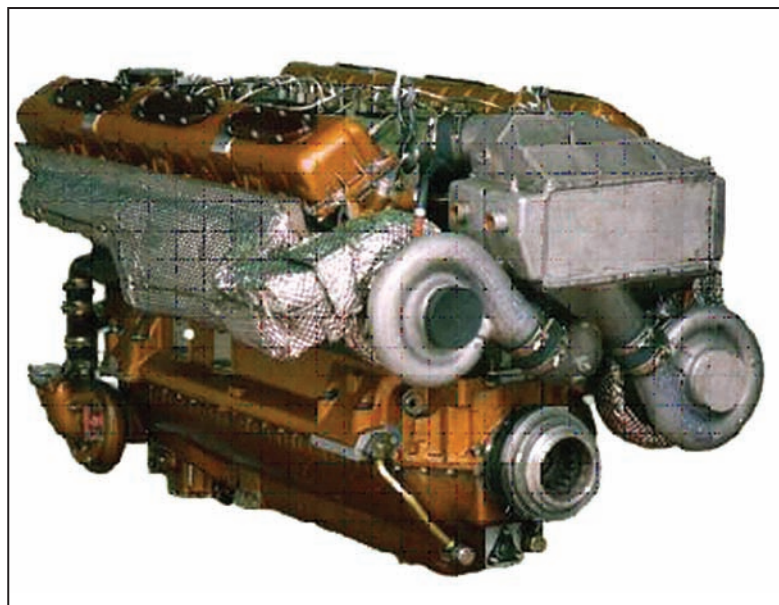
Динамика производње и распореда тенкова

Од априла 1983. до краја 1984. године завршена је пробна партија од пет тенкова. Са првим тенком је изведено испитно торметачно гађање на полигону Мањача 18. новембра 1983. у 14.52 часа. Били су присутни пуковник М. Драгојевић, директор пројекта „Капела”, потпуковник В. Јанковић, руководилац полигонских испитивања и други из ТОЦ-а, ВТИ-а и СВО „Ђуро Ђаковић”.

Током 1985. завршена је нулта серија од 10 возила и започета серијска производња I серије од 14 комада; 1986. израђен је 41 тенк из I серије и прешло са на II серију од 60 тенкова (укупно 101 тенк); 1987. године број финализованих тенкова достигао је 120 комада. У тој години завршено је 20 тенкова из II серије и 100 тенкова из III серије, од тога је издвојено у сток, за извоз у Либију, 40 тенкова (постављени натписи на енглеском, транспортовани су у Врхнику на чување у 1. окбр, до испоруке Либији). У 1988. години, такође, произведено је 120 тенкова: завршена је III серија од 20 тенкова и IV серија од 100 тенкова (од тога је комплетирано 30 тенкова варијанте М-84А – пре утврђеног рока).

Укупно је произведено, до краја 1988. године, 340 тенкова М-84 и 30 М-84А. Редовне серије М-84А стартују јануара 1989. године, са V серијом, и до престанка производње (1992. године) комплетирано је 312 тенкова М-84А, од којих је 149 модификовано за Кувајт, као М-84АВ. Иако је капацитет финалне производње 1988. године био спреман да са конвејера пусти 130 до 150 тенкова годишње, то се није остварило, већ је у наредне три године пласирано по 120 тенкова годишње, осим 1991. године, када је сма-

Мотор В46-6ТК, 1000 КС

њен пласман на око 70, да би 1992. године, после произведена свега 652 тенка (М-84, М-84 и М-84АБ), производња била прекинута.

Повећани капацитет био је услов да се редовно попуњавају ОМЈ ЈНА и да се испоручују већ уговорене количине са Либијом (400 тенкова, редукован на 200, да би на крају одустала), а ускоро и са Кувајтом (236, редукован уговор на 215 тенкова). Извозна цена тенка Т-72М била је тада око 1,3 милиона долара, а М-84А 1,584 милион долара (производна цена око 700.000 \$).

До краја производње М-84А, у ОМЈ ЈНА, распоређено је око 450 тенкова (јавни подаци бројева евиденције су од 21052 до 21500, за остале нису доступни). Распоређени су у следеће оклопне и механизоване бригаде: 1. окбр – Врхника, 4. окбр – Јастребарско, 211. окбр – Ниш, 252. окбр – Краљево, 243. окбр – Скопље и 329. окбр – Бањалука (М-84/84А од јединица извучених из Словеније и Хрватске, и Т-72М из 1.мбр), 1. гардијска мбр – Београд (од 1. гардијског окп 1984. године, прво 63 тенка Т-72М, а затим М-84А) и 51. мбр – Панчево. Нису све бригаде имале исти број тенкова (неке само по један батаљон М-84/84А). У Школском центру ОМЈ „Петар Драпшин“ у Бањалуци било је распоређено до 12 тенкова Т-72 (2 x Т-72 + 10 x Т-72М) и 14 М-84/84А.

Према незваничним изворима, у грађанском рату 1991–1995. године, у бившим републикама СФРЈ (у заградама алтернативни подаци) остало је или заплењено око 215 (252) тенкова М-84/84А: у Словенији 54 (60), задржано око 40, у Хрватској 62 (72), у Војсци РС 73 (89) М-84/А и мањи број Т-72, у Војсци РСК 26 (31) тенк. У Хрватској је било покушаја да се настави производња модернизованих варијанти, нека врста хибрида између М-84А и НДТ „вихор“. Четири тенка М-84А из ЈНА испоручена су Кувајту, маја 1988. године, за припрему и обуку њихових посада и механичара за одржавање.

У Војсци Србије 2015. године налазе се 232 тенка М-84/84А и 65 тенкова Т-72М, у четири тенковска батаљона (1/2. бр КоВ, 26/2. бр КоВ, 36/3. бр КоВ и 46/4. бр КоВ у коме је и једна чета Т-72М). Осталих 20 М-84/84А су у РР и Центру за обуку КоВ. По један тенк М-84А задржан је после модернизације као усавршени М-84А, М-84АБ1 (М-84АС/АБС) и један примерак за испитивање подсистема и развој у ВТИ-у. Пет тенкова употребљено је за конверзију у тенкове за извлачење – инжењеријско возило М-84А-И. Од преостала 42 тенка Т-72М, један се користи за развој Унапређеног тенка Т-72, а остали су у резерви. Дакле, тенкови Војске Србије су стари од 24 до 33 године, а тенкови Т-72М још старији.

Борбени губици у грађанском рату

Током грађанског рата у СФРЈ (1991–1995) и агресије НАТО-а (1999. године) процењује се да је избачен мањи број тенкова М/84/84А из борбе него што се о томе пише у медијима, посебно на страни оних који су на ЈНА гледали

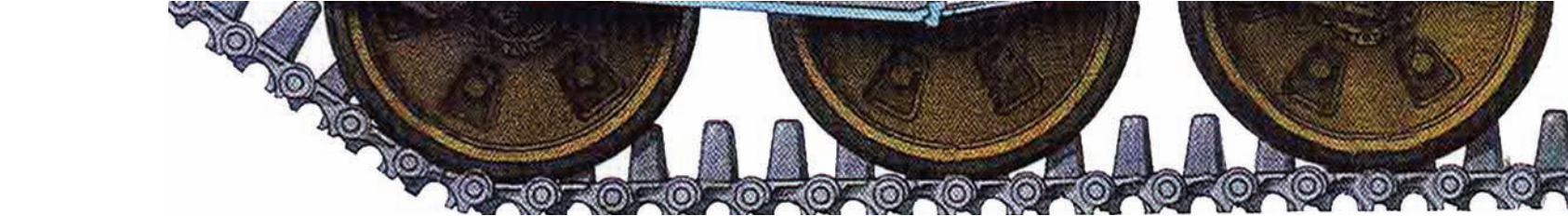
као на „агресорску оружану силу“. Приближно се процењује да је уништено између 20 и 25 тенкова М-84/84А (око 4,5% од укупног броја), према тумачењу тадашње Управе ОМЈ. Мада неки аутори помињу бројку од 40 тенкова. Тај број не може поуздано да се утврди, без званичних података новоформираних држава и због одступања од појма „уништени тенк“ (неупотребљив) који не може да се поправи, а под тим појмом се, неретко, помињу бројке оште-

ОТКАЗАН УГОВОР СА ЛИБИЈОМ

На самом почетку производње тенкова М-84, у време интензивне економске и међуармијске сарадње са Либијом, јавило се изузетно занимање за наш тенк, за куповину око 400 тенкова. Био је склопљен и уговор. Али је у каснијој фази либијска страна смањила захтев на 200 тенкова, да би коначно одустала од куповине. Вероватно је совјетска понуда тенка Т-72М била финансијски повољнија. На првом приказу тенка М-84 на полигону ШЦ ОМЈ на Мањачи (12. марта 1984. године), заједно са савезним секретаром за НО, адмиралом флоте Б. Мамулом, генералима из ГШ ЈНА, неким државним званицама и директором предузећа „Ђуро Ђаковић“, присуствовао је и либијски министар одбране Абу Бакр Џабер Јунис (убили су га либијски побуњеници код Сирта 20. 10. 2011.). Приказан је тенк М-84 (из пробне партије) у савлађивању разних препрека, гађању из покрета у тенк М-47 „патон“, те подводна вожња на језеру за ПВТ. Адмирал Мамула је изјавио да је тенк показао „врхунске особине“, са чиме се сложио и либијски министар.

Старији водник И. Жидов (са водником Црнковићем у куполи), возио је тенк преко различитих препрека. У једном моменту, када је пуном брзином силазио низ благу падину, одскочио је у даљину неколико метара, не додиривши земљу. То је овековечио филмски сниматељ из ШЦ ОМЈ, заставник Ковач. Тај детаљ је касније убачен у маркетиншки филм фабрике „Ђуро Ђаковић“ и ВТИ, који се користио у току приказивања тенка страним делегацијама. Истога дана на полигону „Мањача“, на језеру за подводну вожњу тенка (ПВТ), једна посада (Милер, Мачак и Божић) извела је подводну вожњу, на дубини од пет метара испод нивоа воде, по дну језера, што је додатно појачало утиске посматрача.

Либијска армија је послала у ШЦ ОМЈ на вишемесечну обуку око 30 тенкиста на тенку М-84. Обишли су и неколико фабрика да виде процес производње тенка, што није имала прилику ни већина официра тенкиста у ЈНА, осим Управе ОМЈ и Школског центра ОМЈ. (Извор, М. Ц. Ђорђевић).

Унајређења М-84

ћених. Хаваријских уништења, са одваљивањем куполе и одбацивањем од тенка, било је само у 5–6 случајева, али су коришћени у пропагандне сврхе и приказивани на више позиција у неким случајевима као теже оштећени јер су намерно хаварисани ради пропаганде.

Највише губитка и тешких оштећења било је од ПТ мина, дејстава РБ из непосредне близине, а ређе од ПОВР или тенкова противника. Аутомат за пуњење топа, истицао као оптимално решење заштите муниције, показао је своју осетљивост, нарочито од ПТ мина и ИЕС и погодака са РБ из непосредне близине у бочне стране (између точкова), у уличним борбама, изазивањем детонације муниције. Један такав случај регистрован је и током агресије НАТО-а 1999. године, на КиМ, где је укупно уништено шест тенкова М-84/84А. Дакле, конструкција аутомата за пуњење није показала поузданост у ратној пракси.

Уколико се наведени губици упореде са „Пустинском олујом“ 1991. године, после ирачке инвазије на Кувајт (августа 1990. године), може се видети да ни „најнеуништивији победнички абрамси“ нису славно прошли, како су саопштавали медији Запада. У инвазији 2003. године, од 580 „абрамса“ М1А1/М1А1НА, три су уништена, 12 је тешко оштећено, без могућности оправке, а 136 је мање оштећено. Према извештају руског војног изасланика у Багдаду, уништено је 68 тенкова „абрамс“ („Танко Мастер“ спец. выпуск – 2003. г. стр. 62). Хваљени систем „blow up“, такође, није положио испит ефикасне заштите. Од кувајтских М-84АБ у борби (71 тенк), само два су оштећена. Поправљени су и враћени у строј.

Варијанте тенкова на бази М-84

На бази тенкова М-84 и М-84А развијено је неколико унапређених и наменских модела тенкова. Најпре команд-

ни тенк М-84К/ М-84АК. За тај тенк са два радио-уређаја и агрегатом за допуњавање акумулатора, предвиђених за командира тенковске чете и тенковског батаљона, развијени су протоипски модели тенкова М-84К и М-84АК. На крају је одлучено да није рационално да се издваја велики број тенкова за командна возила, када су у Војсци СРЈ била 92 командна транспортера БТР-50ПК/ПУ, па је програм развоја командног тенка прекинут, након реализације и испитивања прототипа 1994. године.

Друга верзија био је тенк М-84АБ, намењен за извоз у Кувајт. СФРЈ је ушла (1988–1991. године) у аранжман извоза за 215 тенкова М-84А (првобитна најва Кувајта била је 236 комада), под ознаком М-84АВ, модификованих и прилагођених пустињском амбијенту жарке климе. У М-84АБ уграђени су клима-уређаји и прилагођени су пречистачи ваздуха пустињским условима, додати су неки елементи индивидуалне опреме посада, шири гумени блатобрани напред, енглески натписи на уређајима. Инсталирани су следећи радио-уређаји: JAGUAR V VRQ316HE-HG, VHF, FM (FH-SS), уређај за међусобни разговор посаде VSS 600 (ради у TDM моду), опти-електронски детектори, уређај за РХБ заштиту са акустичним сигнаlima упозорења. На командној варијанти М-84АВК уграђен је помоћни електроагрегат снаге 0,5kW АВ-0,5-Т (једносмерни напон 27 V и снага 20 А). Основни тенк имао је жиро-компас ГПК-59 за оријентацију. На куполи, десно од топа, постављен је рефлектор, без затамњеног стакла. Била је предвиђена испорука пет специјалних инжињеријских возила М-84АВ-1 (развијени слично пољском WZ-3), али нису испоручени због рата у Југославији, већ су задржани у Војсци СРЈ под ознаком М-84А-И. Испоручена су три командна тенка М-84АВК препознатљива по два антенама на куполи.

Тенк М-84АВН – за навигацију, имао је немачке уређаје „Teldix“, али се није показао поузданим (испоручена су три комада).

Крајем седамдесетих година покренута је иницијатива да се на бази тенка Т-72 (касније М-84) пројектује самоходно противоклопно возило, масе 30 t, веће покретљивости на рачун оклопне заштите, уз задржавање ватрене моћи топа 125 mm, јефтиније за око 24% од тенка М-84. Био би то ловац тенкова 125 милиметра. Претходна анализа урађена је 1979. и прихваћена 26. маја 1980, али није донета коначна одлука о усвајању. Војнотехнички институт је развио функционални модел оклопног тела и куполе од знатно тањих панцирних плоча и испитао утицај максималне силе трзања оруђа (преко 600 kN) на крутост модела оклопног тела у природној величини. Према тактичко-техничким захтевима Управе артиљерије ЈНА требало је да има од наоружања: топ 125 mm, два лансера ПОР, митраљез 7,62 mm и ПАМ 12,7 mm (преамбициозно за наменско ПО оруђе); да дејствује у условима примене НХБ средстава; да СВВ обезбеђује погађање циља на 2.000 m првим хицем у 60+ % случајева; да оклоп возила штити од панцирних пројектила 14,5 mm/200 m, а од 7,62 mm на 30 метара. Предлагана је производња укупно 1.080 оруђа у две транше: 460 од 1991. до 1995. године, а 620 оруђа од 1996. до 2000. године. По-

сле допунских образложења, даљи рад на развоју је обустављен (урађен је само функционални модел), због противречних захтева, нарочито у погледу цене.

Развој самоходног ПА топа (СПАТ) АС-83 40/мм покренут је 1977. године. Војнотехнички институт и наменска индустрија урадили су претпројекат и скраћени програм реализације на бази тенка Т-72. Проучаван је и немачки СПАТ 35/2 мм Serart (на шасији Leopard-1). Разматрана је и могућност откупа лиценце за тај топ, заједно са радарско-рачунарском групом (RRG). Због недостатка муниције са даљинским упаљачима, високе цене и проблема развоја радарско-рачунарског и ласерско рачунарског СУВ-а, та идеја је напуштена, а 1982. ССНО је донео одлуку за развој програма СПАТ 40/2 мм са топом „бофорс“ L/70. Такође, одлучено је да се настави рад на развоју и LRG (ласерско-рачунарске групе), који је већ био актуелан за унапређење СПАТ 30/2 мм М-3/59 и М53/59 – „прага V3S“. Тих година интензиван је развој СПАТ 20/3 мм на шасији нових возила БОВ-3, а појавио се и БОВ 30/2 мм на парадни победе 9. маја 1985, тако да програм АС-83 40/2 мм није реализован.

Једна од варијанти била је израда мале серије тенка за извлачење М-84А-И. Наиме, пет развијених ТЗИ М-84А-И (ИМК „14. октобар“ Крушевац) задржано је у Војсци Србије, пошто нису испоручени Кувајту. Оклопно тело је прилагођено опреми возила, са четири члана посаде. Возило са дозером било је великог радног капацитета: кран-дизалица подиже 15 т терета на 8,8 м висине; главно витло вуче силе 300 кН са једноструком сајлом (200 т×28,5 мм), 600 кН са катурачом и две сајле, и око 900 кН са катурачом и троструком сајлом; помоћно витло вуче 20 кН (сајла 400 т×9 мм); две сајле за тегљење тенкова и тешких возила (6 т×36 мм). Уместо сајли могу да се користе две челичне руде (за возила којима не раде кочице); дозерски нож широк 3.605 мм, висок 900 мм); уређај за ручно електролучно заваривање и уређај за аутогено заваривање; медицинска опрема са комплетом санитетског прибора, носила и комплет за прву помоћ посадама тенкова; комплет за деконтаминацију возила и људства; специјални алат за рад у пољским условима. Наоружан је са ПАМ 12,7 милиметара. Специјални уређаји су као у тенку. Возило је масе 42 т, покретљивости као тенка М-84А.

Усавршени тенк М-84

Војнотехнички институт је у периоду 1996–2003. развио више модела усавршених тенкова „Т“ серије, међу који-

ма и усавршени тенк М-84, заједно са ТРЗ-Чачак, као финалистом монтаже. У току развоја усвојено је неколико нових подсистема, уређаја и компонената за тенкове. Основна побољшања обухватала су подсистеме у области ватрене моћи, покретљивости, заштите и нових уређаја.

У области ватрене моћи уграђени су: модификовани СУВ М-84 и доведен рачунар до нивоа последње серије тенка М-84А; побољшано су покретање и стабилизација топа; уграђена је нова кончаница ДНС и сигнализација рада нишанске справе; нова је термозаштитна облога цеви топа (маса 17 кг) – елиминише до 80% кривљења цеви и уграђен је електронски регулатор паљбе спрегнутог митраљеза.

У области заштите примењени су модуларни ЕРО (КАО-99-домаћи), какав је био у опцији за НДТ „вихор“, продужени су противкумулятивни штитници (маса 100 кг), уграђен је систем за заштиту од пожара и експлозије горива (као у М-84АБ1) и уређај за НХБ заштиту као у М-84АБ1.

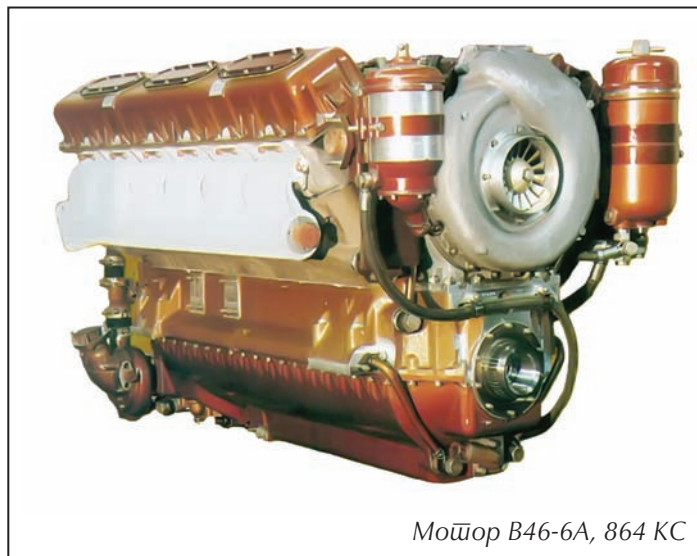
Модификовани мотор В-46-6 А је појачане снаге (635 kW/864 КС), због масе тенка (42,3 т), како би задржао покретљивост тенка М-84. Мотор је развијен и испитан на нивоу прототипа 1997–2002. године. Повећана је економичност мотора са потрошњом 238 gr/kWh, и остварен обртни момент од 3.300 Nm. (специфична снага возила 15 kW/t/20,4 КС/т). Маса и габарити мотора остали су у оквиру базног модела.

У поменутом периоду ВТИ је развио и модернизовао тенк Т-72, по

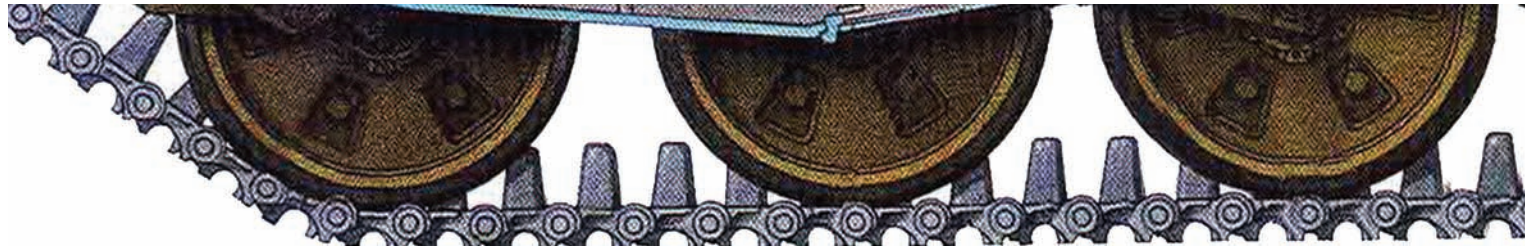
истим стандардима за усавршени тенк М-84. Развијена је и модуларна погонска група, ПГ-1000, као јединствен погонски блок, која је у количини око 200 комплета продата страном наручиоцу. Накнадно су понуђени и неки системи примењени на М-84АБ1.

Модернизовани М-84АБ1

Према предлогу Управе ОМЈ, из Тактичке студије развоја рода од 2005. до 2010, за модернизацију ОМЈ било је потребно око 650 милиона долара (ценовник из 2001. године). Управа ОМЈ израдила је „Студију развоја новог домаћег тенка М-2001“, која је прихваћена на ГВТС ГШ Војске СРЈ 2001. године. Међутим, од тог предлога се одустало и закључено је да се прихвати понуда модернизације тенка М-84А под ознаком „М-2001“, односно М-84АБ1, у координацији Јавног предузећа „Југоимпорт СДПР“, уз учешће ВТИ, ТОЦ, наменске индустрије Србије и инопартнера (Русија, Белорусија и Француска, за неке подсистеме, са финализацијом у ИК „Лола“ Железник).

Мотор В46-6А, 864 КС

Први јавни приказ М-84АБ1 30. јун. 2004. у Никинцима

На приказу НВО на полигону ТОЦ-а у Никинцима, 30. јуна 2004, пред начелником ГШ Војске СЦГ, више војних изасланика и делегацијом Кувајта, званично је најављена демонстрација вожње и гађања из „Модернизованог тенка М-2001(М-84АБ1)“. Овај тенк „Југоимпорт“ је на „Партнеру 2005“ приказао под називом „Модернизовани тенк М-84АБ1“.

Модернизовани тенк је у лето 2004. подвргнут детаљном испитивању на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“, а новембра 2004. је са руским авионом Ан-124 „руслан“ превезен у Кувајт. Тамо је, у децембру, подвргнут детаљном испитивању покретљивости и ватрене моћи, као и поузданости у експлоатацији. Демонстрације су извођене пред највишим представницима Кувајта и земаља из окружења, као и два министра одбране (Француске и Велике Британије). Тенк је од свих присутних добио највеће оцене.

Модернизацијом тенка М-84АБ у домену ватрене моћи, заштите и покретљивости остварене су врхунске перформансе, што сврстава тај тенк у сам врх тада актуелних тенкова у свету. Створени су услови за ефикасну употребу тенка у свим облицима борбених дејства. Велика ватрена моћ и софистицирани СУВ са термовизијском камером обезбеђују високу вероватноћу уништавања циља првим хитцем у свим условима видљивости. Нова је врста кумулативних пројектила са тандем бојевом главом и поткалибарних са пенетратором од тешког метала. Ласерски вођена ПО ракета, која се испалује из топа, уништава циљеве на даљинама дупло већим од тадашњих тенкова са Запада, изузев руских са идентичним системима. ЕРО и систем за детекцију и ометање ласерски и ИЦ вођених ПО ракета обезбедио је много виши ниво опстанка тенка и преживљавања посаде у борби. Погонска група са мотором од 735 kW/1.000 КС, савремена трансмисија и ходни део дају високу специфичну снагу, обезбеђују кретање тенка

брзином до 65 km/h и високу проходност у најтежим земљишним условима. Као опција, у развоју се налазио КИС (командно-информациони систем, који ће касније бити инсталисан у тенк М-84АБС).

Са наведеним пакетом модернизације М-84АБ1 је обухватио све три основне области излазних својстава тенка: ватрену моћ, заштиту и покретљивост. С модернизацијом је остварено: двоструко повећање ватрене моћи; сигурнија балистичка заштита за 60–100%; значајно повећање вероватноће преживљавања посаде и опстанка тенка у борби; већа покретљивост на тешко проходном земљишту за 30%. Укупно је повећана ефективност тенка на бојишту и продужен му је век експлоатације за 50%.

Једноставнија је и рационалнија логистичка подршка и техничко одржавање у систему интегралног техничког одржавања борбених возила (ИТОБВ), подразумева се уз добро обучен кадар за руковање и одржавање, као и адекватан технички кадар за техничко одржавање. Осим тога, остварен је врло повољан однос по критеријуму цена – ефикасност. Утрошком око 1,5 милиона долара добијен је тенк тржишне цене око 5–6,5 милиона долара (осим француског AMX Leclerc и јапанског Туре-90, који су више од осам милиона долара), колике су биле цене тенкова одговарајуће генерације на Западу 2004. године.

Радикално повећање ватрене моћи

По ватреној моћи М-84АБ1 доведен је на ниво модерних тенкова III и III+ генерације (M1A1/M1A2, Леопард-2A4/A5, Т-90С и других). У неким елементима био је и испред западних тенкова. У области ватрене моћи новитети су: топ 125 mm 2A46М, вишег технолошког нивоа израде, веће прецизности, животног века и лакше замене цеви; повећан је избор топовских метака и ПОВР; нови СУВ

са стабилисаним четвороканалним нишанским справама и уведен је командир тенка у СУВ.

Нови топ 2А46М има смањен притисак у повратнику (59–62 kg/cm²) скраћено трзање (260–300 mm), симетрични распоред кочница, успорено трзање повратника до напуштања пројектила цеви топа и ублажен повратак цеви. Систем утврђивања цеви топа у колевку (цилиндрична спојница и бајонет-утврђивачи) омогућује замену цеви без подизања куполе (за четири часа). Повећана је отпорност цеви на савијање и смањено хабање са 2,5 mm на 0,8 mm и загревање. Изменама на затварачу умањено је физичко оптерећење командира и нишанције, при ручном пуњењу топа на 25 килограма. У обртном транспортеру од 22 метка су и ракетни пројектили 9М119М, али је б/к (борбени комплект) топа због нових уређаја смањен на 36 метака. Окретање транспортера је у оба смера, уграђена је нова меморија. Могућност промашаја циља због неусаглашене балистике са врстом пројектила отклоњена је аутоматизацијом рачунара и ДНС.

Разноврстан избор муниције обухвата домаћу и стране типове муниције калибра 125 mm (пробојност поткалибарних пројектила достиже 650–700 mm оклопа, а кумулативних 800–900 mm). Са ракетом 9М119М „рефлекс“ гађа на даљинама 100–5.000 m, путем навођења ласерским снопом. Прецизност је обезбеђена на даљини од 4.000 m у 80–90% случајева. Са кумулативном тандем бојевом главом пробија 650–700 панцирног челика (иза ЕРО). Лансирање може да се изводи са места и у покрету, дању и ноћу. Могу да се гађају и спорији хеликоптери.

Са ПАМ 12,7 mm М-87 управља командир из затворене куполице, електричним покретањем по елевацији (од –3 до +66), за циљеве у ваздуху са справом ПЗУ-7 и колиматором КТ-10 (до 2.000 m), а за циљеве на

земљи (по елевацији –3 до +20) користи вишеканалну нишанску справу ТKN -4С. По азимуту, омогућено је дејство лево до 40 и десно 55 . У комплексу митраљеза је 300 метака (две кутије по 150). Спрегнути митраљез М-86 7,62 mm са 2.000 метака има електрични регулатор режима паљбе: јединачна, кратки рафали (3–5 метака) и дуги рафали.

СУВ М-84АБ1 нове конфигурације и бољих карактеристика обезбеђује контролу нове нишанске справе преко рачунара. Командни блок је у конекцији са КИС, а може да се умрежи у рачунарску јединицу куполе за будућу доградњу функција. Показивање дневне и термовизијске слике на монитору нишанције и командира омогућава да и командир прими улогу нишанције са приоритетом. Повећана је и ефикасност даљине гађања и вероватноћа погађања првим хицем поткалибарног пројектила на 2.500 m, не мање од 50%, у свим условима, на стандардну мету НАТО (2,3x2,3 m) и у покрету при брзини тенка 25 km/h, а циља 40 km/h. Прецизност гађања са ТФ пројектилима је до 3.700 m, а са ПОВР „рефлекс“ до 5.000 метара.

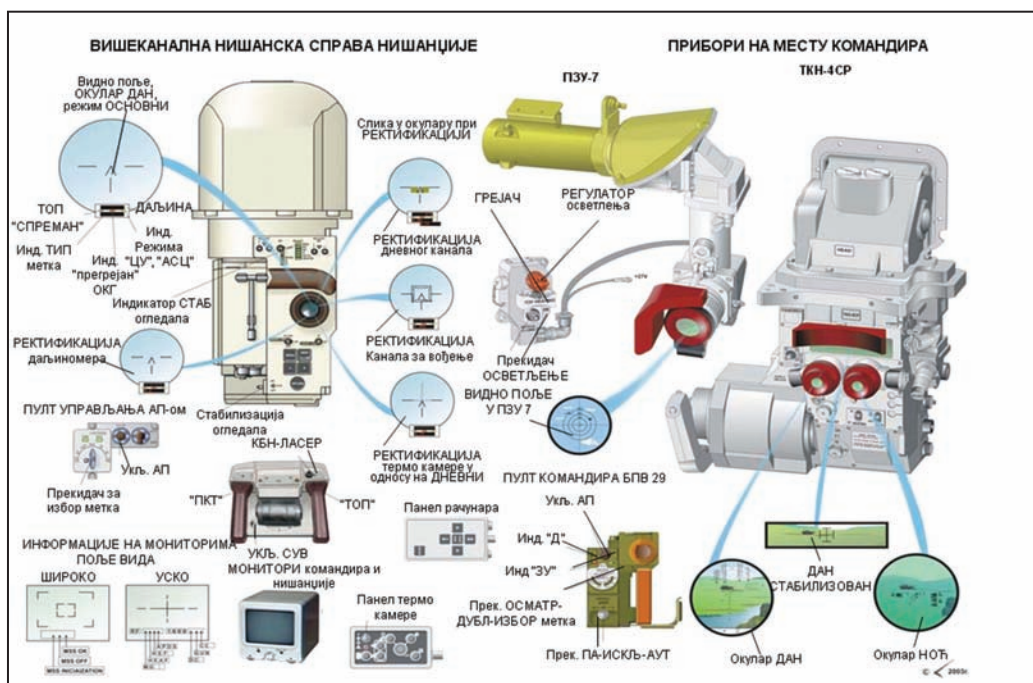
Софистицирана станица нишанције садржи: независно стабилизовану четвороканалну панормаску нишанску справу – ДНС-2 нове конфигурације (систем „агава-2“) са дневним и термалним каналом, ласерским каналом даљиномера и каналом за ласерско вођење ракете; монитор нишанције, командни блок за навођење и гађање из топа и спрегнутог митраљеза, панел за ректификацију ДНС-2; панеле рачунара и термо-камере; балистички рачунар са пултом за управљање; пулт за управљање аутоматом за пуњење и делове стабилизатора и сензоре.

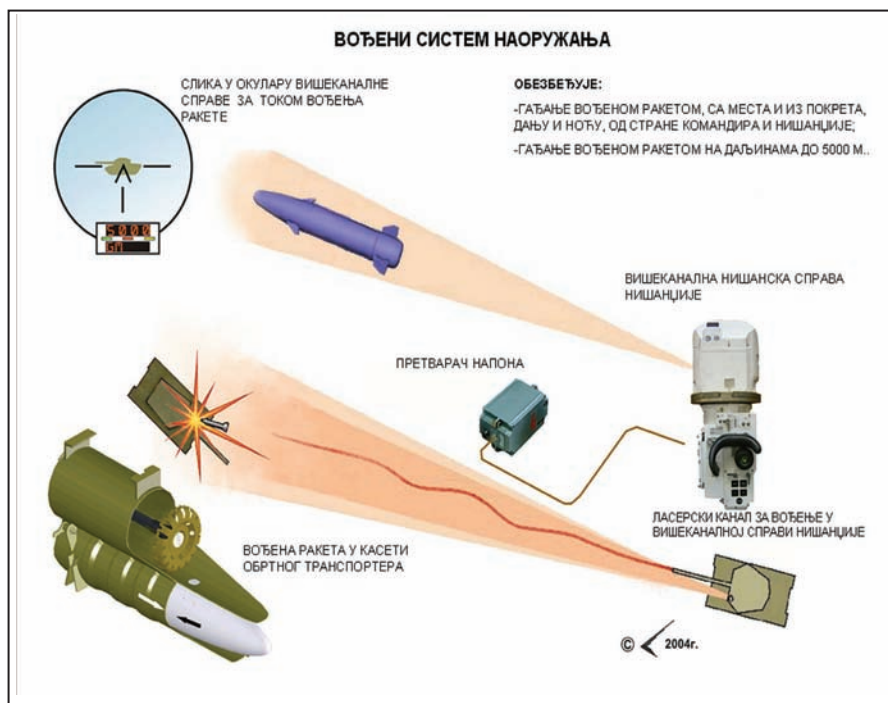
Дневни канал НС увеличава 4 и 12x, у видном пољу 3,7x5 , мери даљине од 200 m до 9.995 m, са тачношћу од ± 5 m (интензитет мерења до 10 пута у минути са размаком

од 3–5 s). Са термалном справом „катрин“ (Khaterine), опсега 8–12 m, детектују се циљеви ноћу на даљинама до 8,6 km (уско видно поље), 4,5–4,7 km (широко видно поље) и распознавање до 3,5 km (уско видно поље). Скала НС ради у механичком моду (заједно са оруђем, од 5 до 15 по елевацији) и у електронском моду – независна стабилизација (од -12 до +18), са грешком од 0,4 mrad до 0,15 mrad. Скала је предвиђена за четири врсте топовских пројектила и митраљез 7,62 милиметара.

Ласерски канал за вођење ПОВР могу да

Нишанске сјраве у М-84 АБ1

користе нишанџија и командир тенка, дању и ноћу, мерењем одступања ракете од осе ласерског снопа, држањем крста кончића или ознаке термо-камере на циљу, за све време лета ракете на трајекторији (17 секунди).

Дигитални балистички рачунар аутоматски израчунава све балистичке параметре, податке о муницији (изабрани метак), метео-податке, температуру барутног пуњења, даљину до циља, претицање, нагнутост рамена колевке, брзину тенка и циља и истрошеност цеви топа. Преко рачунара и панела може се вршити ректификација свих канала нишанске справе (дневни, ласерски и термални).

Нови стабилизатор са електрохидрауличним покретањем топа и електромоторним навођењем куполе обезбеђује аутоматско навођење куполе и топа на задати правац, прецизно гађање у покрету при брзини кретања тенка 25 km/h и циља до 40 km/h, а може да се користи и помоћни режим гађања са места командира – справа ПНК-4СР.

ПОВР 9М-119М „Рефлекс“

Командирова станица има нишанско-осматрачку справу ПНК-4СР, са пасивним системом II+генерације, видљивости до 700 m ноћу. Даљина осматрања повећана је помоћу фарова система оптоелектронске заштите (до 1.000 m). Справа увећава у дневном каналу за осматрање 1x (широко видно поље 7,2x27,2), у режиму нишањења 7,5x (уско видно поље 7). У ноћном каналу видно поље је 6,8°, са увећавањем 6,8x.

Осим нишанске справе ПНК-4СР, на месту командира налазе се: панел рачунара, панел термо-камере, монитор термалне камере и пулт командира БПВ-29. Командир у режиму „дубл“ преузима слику термо-камере нишанџије на свој екран. У куполици командира налази се и нишанска справа ПЗУ-7 за нишањење при гађању циљева у ваздуху из ПАМ 12,7 mm (елевација од

+20 до +66), при чему може да користи и електрични стабилизатор по висини. ПАМ има две кутије по 150 метака (једна на постољу митраљеза, друга на куполи десно). Пулт командира (БПВ-29) намењен је за преузимање команде преко прекидача „дубл“, избор гранате, пуњење топа, ласеровање за мерење даљине, навођење куполе и топа и ласерско вођење ПОВР 9М119.

Пасивна и активна заштита тенка

Пасивна и активна заштита тенка М-84АБ1 значајно је појачана уградњом додатног ЕРО II генерације (сличан са „Контакт-5“), повећава заштиту тенка смањењем ефикасности кинетичких пројектила за 100–120 mm, а кумулативних за 400–500 милиметара. Еквивалент заштите у односу на поткалибарне пројектиле јесте 550–730 mm оклопа, на кумулативне 1.000–1.300 mm оклопа (у предњој зони). Таквом заштитом се скоро изравнао са тенковима Т-90С, М1А1НА/НС, М1А2 – „абрамс“, „леопард-2А5“. Отпорност на дејство ПОВР изражена је од већине ПОВР, осим нових са тандем-бојевом главом и за напад одозго. ЕРО је отпоран на дејство калибра до 23 mm и на топлотне изворе.

Систем за оптоелектронску заштиту (СОЕЗ) „штора-1“ (у руској пракси показана ефикасност у 90% случајева) обезбеђује заштиту од ПОВР са полуаутоматским системом вођења, ласерски или ИЦ вођених ПОР (TOW, HOT, HELLFIRE, гранате 155 mm COPERHEAD и сл). Систем садржи: контролни панел са рачунаром, два ИЦ емитера-девијатора (фара) на предњој страни куполе, четири сензора ласерског озрачења на предњој и задњој страни куполе, и 2x6 БДК (аеросолних кутија). Код ракета вођених жично са емитером („референтна тачка“) активирају се два емитера-

фара за девијацију, стварају две „вруће“ тачке и „збуњују“ ракету, доводећи до промашаја.

Код ласерски вођених ПО ракета непријатеља детектори ласерског озрачења тенка упозоравају командира, аутоматски активирају аеросолне БДК и стварају непрозирну завесу. Аутоматски се једновремено окреће купола у смеру ласерског извора, па може да се употреби и наоружање за противдејство. Димне кутије ЗД-17 (82 mm) могу да се активирају и ручно. СОЕЗ штити по азимуту 360, по елевацији од -5° до $+20^\circ$. Аеросолни дим ствара се за три секунде и траје 20 секунди. Вероватноћа да се погоди тенк ИЦ вођеним ПОВР смањује се за 3–5 пута, ласерски навођених за 4–5 пута, а артиљеријских самонавођених за 1,5 пута.

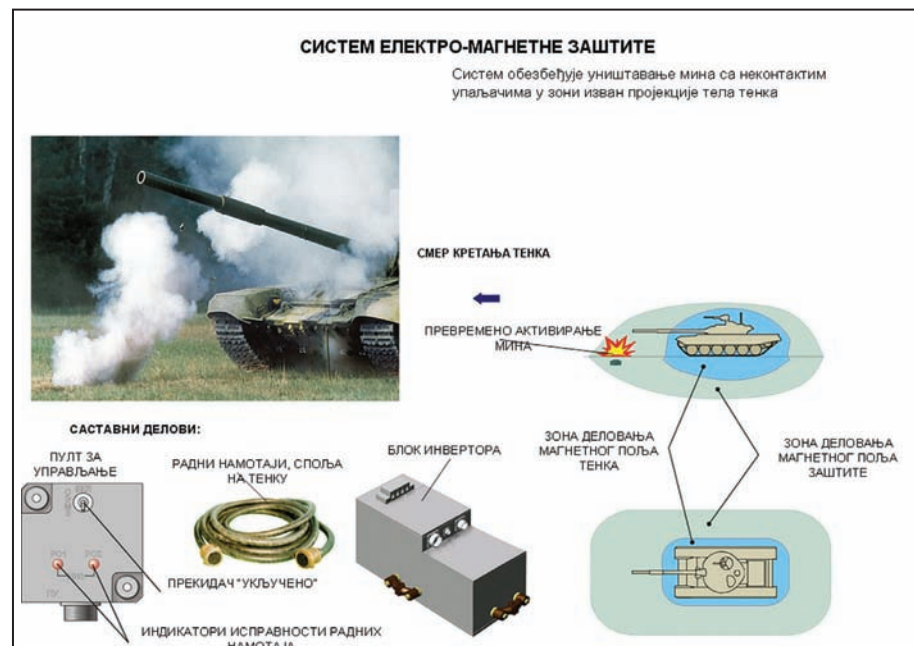
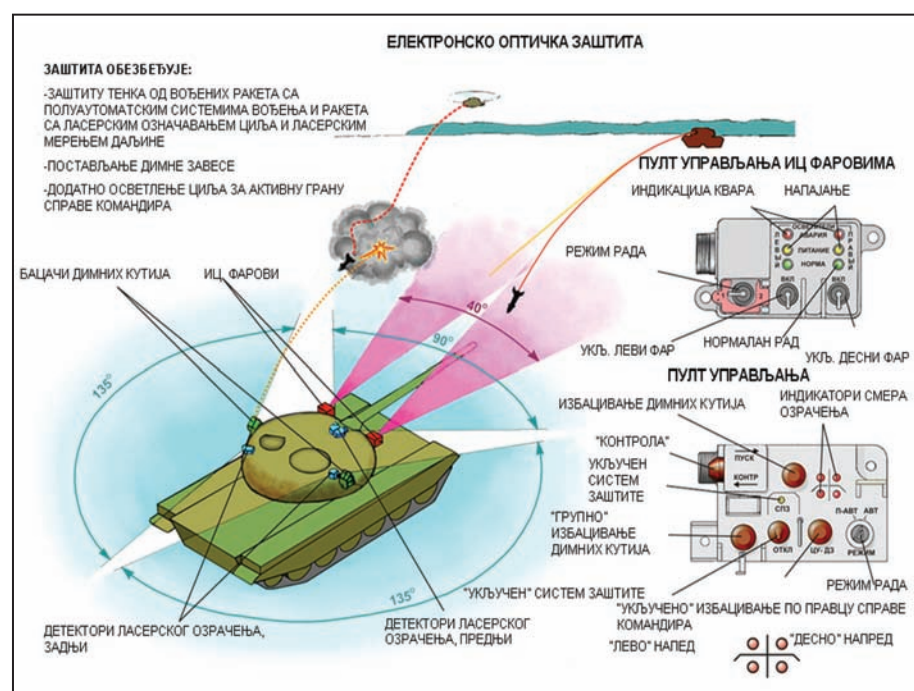
Систем за електромагнетску заштиту од ПТ мина са неконтактним упаљачем (СЕМЗ) посебна је новост, прва у свету (осим код руских тенкова). Обезбеђује активирање ПТ мина ван зоне вертикалне пројекције тенка (испред, иза или бочно, на 1,4–2,5 m). Специјални кабл (изнад блатобрана око тенка) повећава електромагнетно поље и активира мине. У кабл се доводи електрични напон из инвентора код возача. Систем ефикасно функционише при брзинама тенка од 10 до 40 km/h. Маса уређаја је око 85 kg, а потрошња електричне енергије око 0,8 kW. Уградбени простор инвертора запрема око 15 dm³. Уређајем рукује возач.

Уређај за откривање радарског зрачења (УОРЗ), или пасивни извиђачки систем (ПИРС), аутоматски открива, идентификује врсту радара и упозорава посаду на опасности од хеликоптера за ПО борбу или са земље. Открива азимут и

режиме рада извора радарског зрачења и упозорава да је реч о осматрачком радару или радару за вођење ракета. Детектује и идентификује све врсте скенирајућих и нескенирајућих импулсних радара (P), радаре са континуираним зрачењем (CW), са квазиконтинуираним зрачењем (ICW) и импулсно-доплерске радаре (PD) на великим даљинама и у сложеним фреквенцијским условима. Утврђује правац трајекторије ракете и модел вођења, прати је и осматра. Четири квадратне антене на угловима куполе обезбеђују праћење кружног сектора 360 и упозоравају посаду звучним, визуелним и графичким сигнаlima. Имају четири двоканална пријемника, један процесор/пријемник, јединицу дисплеја и контролну јединицу.

Основне карактеристике УОРЗ су: маса 100 kg, фреквентни опсег рада од 8 до 18 GHz, тачност двојне фреквенције ± 100 m, лоцирање објеката у сектору од 36-00 хиљадитих хоризонзално и 4-50 хиљадитих по елевацији, у подручју од 100 MHz, осетљивост -70 dB, динамички опсег детекције 30-90 dB, пулсирајућа фреквенција до 0,1 mks у краткоталасном опсегу, потрошња струје до 50W, фреквентна прецизност мерења 1 MHz.

НХБ заштита посаде реализована је применом новог подсистема заштите РХП (Radio Chemical Protector), нове технологије, која олакшава рад система и самотестирање, детектује присуство

ПРИКАЗ ТЕНКА М-84А У КУВАЈТУ

Са Кувајтом је уговорена испорука 215 тенкова, ознаке М-84АБ, укључујући и три наменске варијанте (командни тенк М-84АБК, тенк за навигацију М-84АБН и инжењеријски М-84АБИ, око 15 возила). Првобитно су Кувајћани намеравали да купе 236 тенкова, али је због грађанског рата у СФРЈ, до почетка 1992. године испоручено укупно 149 основних тенкова, по цени од 1.58 милион долара за једно возило. Када су после више долазака у Југославију, обилазака ВТИ и наменске индустрије, најавили избор нашега тенка, ставили су неке примедбе и жеље да се изврше одређене допуне: да се ставе ПАМ 12,7 mm са даљинским управљањем, британски радиоуређаји, клима-уређај за посаду, шири блатобрани, сигурнији пречистачи ваздуха и неке друге ситније измене. Све им је удовољено, осим ПАМ са даљинским управљањем. Потом су Кувајћани упутили неколико посада у Југославију (маја 1988.) на краћи курс у руковању тенком М-84АБ (шест командира, 12 возача, 13 нишанџија, 10 везиста и четири абехајца). Њихове посаде су испитивале два тенка и вршиле приказивање својим руководиоцима. Представници ВТИ и „Ђуре Ђаковића“ информисали су начелника ГШ ЈНА 1. 9. 1988. о приказу тенкова М-84А у Кувајту. Садржај извештаја, у најкраћем био је следећи.

Августа 1988. године тенкови су вођени по 12 часова дневно, на температурама ваздуха до +50° С, преко различитих препрека и пешчаних дина. У трци два тенка, наш возач (Илија), на траси од 3.000 m, оставио је кувајтског возача 300 m иза свога тенка. Вршена су гађања са места (на 3.000 m) и у покрету (на даљинама од 1.500 – 2.000 m) са 16 метака, девет погодака. Њихов командант ШЦОЈ, потпуковник, после 30 минута упознавања са нашим тенком, возио га је и гађао из топа успешно.

Тенк је приказан и 27. августа представницима земаља Залива, министрима одбране Кувајта, В. Британије и Бразила (али они нису присуствовали гађањима). Њихова посада је испалила 12 метака, имала је осам погодака, а наша посада са 15 метака 15 погодака. Изведена су још четири опитна гађања. На два гађања су постигнута погоци 100 %, а на друга два 66% погодака, што је знатно изнад декларисаногна критеријума – 60% погодака. Тенкови су показали поузданост у експлоатацији, вожњи и на гађањима, осим два мања квара, који су отклоњени на лицу места. Укупно је испаљено 200 метака 125 mm (тренутно-фугасних, подкалибарних и кумулативних). Иако су се Совјети сагласили са нашим извозом у Кувајт, ставили су ембарго на извоз тенкова у Сирију, Ирак и Алжир. (Извор: М. Ц. Ђорђевић).

М-84 АБ1 у Кувајћу, децембра 2004. године

нервних БОт (бојних отрова), радиолошких и неутронских зрачења, контролише интензитет зрачења и озрачености посаде, аутоматски детектује присуство БОт и контролише квалитет ваздуха у тенку (циклус од 32 l/s), изводи неограничени број детекција на КонЗ-у, аутоматски самоконтролише рад електронских уређаја и континуирано прати усисавање ваздуха. Не реагује на агенсе који нису БОт и на лажне сигнале. Битна разлика РХП у односу на ранији ДРХТ јесте у томе што има јонизујуће коморе које детектују отрове, али не помоћу електролита, замењиваног на сваких осам сати рада.

Нови специјални уређаји

На тенку М-84АБ1 примењени су и нови специјални уређаји. На пример, уређај за заштиту мотора од погрешног стартовања и отказа и од могућих последица, упозоравањем возача и заустављањем мотора (ако је притисак подмазивања испод два бара или температура већа од дозвољене 105° С). Он је дозвољава стартовање ако ручица мењача није у неутралном положају. Омогућује звучну и светлосну сигнализацију температуре расхладне течности и притиска уља. Остварена су и функционална побољшања: стартовање само по прописаном поступку, заштита механизма за погон стартер-генератора, код мешовитог стартовања ваздухом под притиском и електричног, не дозвољава пражњење акумулатора и утрошак резерве сабијеног ваздуха, сигналізује неисправности у системима мотора,

пре стартовања. Звучном и светлосном сигнализацијом упозорава возача на достизање критичне температуре расхладне течности и притиска уља.

Следећи је уређај за заштиту од експлозије горива и пожара, узрокованих кумулативним млазом пројектила. Он открива појаву кумулативног млаза или почетак експлозије горива, сигнализује појаву пожара, аутоматски неутралише почетак експлозије горива активирањем боца, детектује и сигналише исправност детектора и боца, успорава процес горења и ширења пламена одузимањем кисеоника на месту пожара, у року од 90-120 s.

Уређај се састоји од четири оптичка детектора (ДКМ) са ИЦ и УВ сензорима, који реагују (за 1 – 3 s) и на зраке

радијације пенетратора пројектила, четири ПП боце са халоном 1301 или НАФ материјом (по 1,8–2,0 kg у боци), управљачке јединице УПЈ-1 и инсталације. Превентивно дејствује против високог притиска и температуре, отровних гасова, губитка кисеоника, брзо детектује повећано термичко зрачење. Заштитни механизам се активира за мање од 120 s. Уређај детектује и зрачења радијације пројектила са осиромашеним уранијумом (DU).

Ова варијанта тенка има и термо-електрични уређај за климатизацију (клима уређај). Обезбеђује прилив свежег ваздуха у простор где је посада, са могућношћу индивидуалног расхлађивања сваког члана посаде, преко доводних канала ваздуха и личних прслука, према сопственом нахођењу. Уређај има снагу од 3 kW и снижава температуру ваздуха у тенку на +20 С°. Користи антифриз као расхладну течност.

Побољшана покретљивост тенка

Покретљивост тенка М-84АБ1 побољшана је модификацијама на мотору, трансмисији и ходном уређају. Задржан је мотор тенка В-46-ТК (1000КС/735kW), али се као могућност нуди уградња модуларне погонске групе ПГ-1000 (први пут приказане у Никинцима 30. јуна 2004.), која се замењује за 30 минута у пољским условима (потребна је дизалица од 5 Кр). Код М-84АБ1 остварена је специфична снага од 16,3 kW/t (23,3 КС/т) и максимална брзина до 65 km/h.

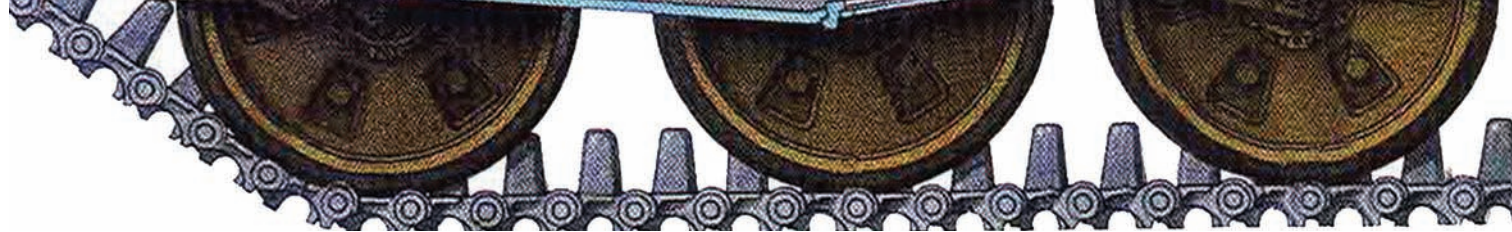
Трансмисија V1000-7 је модификована и појачана је веза мултипликатора, мењачке кутије и бочних преносника, у складу са повећањем масе возила на 45 тона. У понуди је трансмисија V1000-5 са 5+1 степеном преноса и хидромеханичким управљањем, са варијантама промене степена преноса: механичка, полуаутоматска или аутоматска (GC TRONIC), као на НДТ „вихор“.

Побољшана динамичка својства тенка и трајност експлоатације ходног уређаја обезбеђени су: кованим чланцима гусеница исте ширине (580 mm) и корака чланка (137 mm), са двоструким гумено-металним спојницама (silent block), или са гуменим наплатцима (за савремене коловозе). Маса једне гусенице је око 1.800 kg, а са гуменим наплатцима 2.350 килограма. Век гусеница повећан је на 8.000 km, а са гуменим наплатцима 1.000 километара.

Нови су венци погонских точкова, већа носивост потпорних точкова и дужи век употребе: пресовани су од алуминијумских легура, масе (12 точкова) мање за око 450 килограма. Ободи точкова могу поново да се вулканизују. Хидраулични амортизери су повећане енергије за ублажавање и суспензију вертикалних динамичких хода, веће теренске брзине и мирнији ход тенка. Торзиона вратила омогућују вертикални ход точкова до 320 mm (клиренс 435 mm), већег су радног оптерећења и века експлоатације. Гусенице су затегнутије (улегнуће од 12

Инструктори војске СРЈ у Кувајту 1993. године, К. Грујевић и М. Богићевић

– 14 mm уместо 16–18 mm), што повећава век употребе и прецизност управљања тенком.

Идејни пројекат модернизованог М-2001

Управа ОМЈ израдила је „Студију развоја новог домаћег тенка М-2001“, прихваћену на ГВТС Војске СЦГ 2001. године. У суштини био је то покушај да се обнови и унапреди ранији програма НДТ „вихор“, а „Југоимпорт“ је, у сарадњи са ВТИ, наменском индустријом и другим организацијама у области индустрије НВО, преузео рад на пројекту „Модернизовани тенк М-2001“. Међутим, тенк који је представљен 30. јуна 2004 (полигон ТОЦ у Никинцима), био је у ствари М-84АБ1. Сви елементи модернизације на тенку М-84АБ1 требало је да се имплементирају у М-2001, али и неки нови.

У ватреној моћи, поред већ уграђеног наоружања, применили би се: термовизијске нишанске справе као стандардни део СУВ-а; електромеханички стабилизатор за обе равни; даљински управљани ПАМ 12,7 mm са кружним сектором дејства и потпуном стабилизацијом; нови КИС; апсолутни приоритет командира тенка у одлучивању, избору врсте муниције, начина гађања и избора циља (Hunter-killer).

За бољу заштиту, поред ЕРО, требало је да се угради и најновији систем активне заштите типа „арена“ или сличан.

У погону тенка применио би се модуларни погонски блок, ПП-1200 са мотором В-46ТК-1 (882 kW/1200 КС), са специфичном снагом од 19,6 kW/t (26,6 КС/т), максималном брзином од 65 km/h и одговарајућом проходности тенка. Предвиђена је трансмисија (5+1 степен преноса) са системом GC TRONIC (као на НДТ „вихор“), и унапређење ходног уређаја (функционалности и трајности).

*М-84АБС на Пасуљанским ливадама, 2014. године
(уочљиви су ТОМС и даљински ПАМ 12,7 mm)*

Од специјалних уређаја тенк би имао све подсистеме као М-84АБ1, са нагласком на дигитализованим електронским системима за управљање ватром, командовањем, осматрањем, заштиту од електронског ометања...

Без обзира на примењена нова решења, уградњу нових уређаја, тенк М-2001 би задржао габарите претходника и масу далеко мању од конкурената (око 45 t). Критеријум цена-ефикасност био би за 100%–150% повољнији од М1А2 „абрамс“, „леопард 2А5/А6“ и других тенкова. Ипак је пројекат „Тенк М-2001“ остао нереализован.

Унапређени М-84АБС

Модернизовани тенк М-84АБС (првобитна ознака М-84АС) појавио се као пројекат на сајму НВО „Партнер

2009“. Задржао је све борбене и техничке квалитете М-84АБ1, основне компоненте наоружања, заштите и погонског система. Додатно су примењени нови подсистеми и уређаји, који нису били уграђени у М-84АБ1. Тако је М-84АБС пришао ближе најсавременијој генерацији тенкова у свету.

Основне одлике М-84АБС, у погледу ватрене моћи, заштите и покретљивости, незнатно се разликују од тенка М-84АБ1, али су приметне у области осматрања, праћења ситуације у окружењу тенка, размени информација и у погледу способности посаде да се заштити од изненађења и мера противника, потпуним прегледом окружења и дејством из ПАМ 12,7 mm, дању и ноћу.

Нова командирова станица, поред КИС, ТОМС, ГПС и других електронских система, као код М-84АБ1, има нову куполицу са постољем за даљински управљани ПАМ 12,7 mm М-87 (RCWS 12,7 mm) са посебним нишанским уређајем за ПАМ, нови систем за осматрање и аквизицију циља (ОАФ) на ободу куполице командира. Митраљез је обложен лимом, за заштиту од стрељачке ватре. Наводи са електроуређајем (опција – стабилизација у обе равни), по правцу 360°, по елевацији од –7° до +60°. Ефикасно гађа циљеве на земљи до 2.000 m, у ваздуху до 1.500. Новост је примена засебног нишанског троканалног уређаја за ПАМ 12,7 mm: дневна телескопска справа са CCD TV камером (увеличава 4x, видно поље 80x60); термална камера (видно поље 4,60x3,70), опсега 7,7–13,5 m; ласерски даљиномер (СО²), безбедан за очи нишанције, мери даљине до 2.000 метара. Са ПАМ се управља помоћу џојстика, навођењем по азимуту, брзином од 50°С, по елевацији 37°С. Командирова командна јединица рачунара има таблет РС са екраном од седам инча.

Уређај за осматрање и аквизицију циља (ОАФ – Observation and Acquisition Facility) има камеру CCD TV високе резолуције. Командир прати простор испред себе, покреће куполицу преко два дугмета (лево-десно). Колор камера зумира оптичку слику 37 x, дигиталну 2 x, у широком видном пољу од 54 и уском 1,74 x 1,5. Слика је дигитално стабилисана. Са овим системом командир растеређује нишанске справе и претражује окружење око тенка.

Уређај за откривање радарског озрачења тенка (УОРЗ)

ТОМС – тенковска осматрачко-мерна справа (првобитни назив), сада ПСОМС (панормаска оптоелектронска мултисензорска станица за осматрање, извиђање и нишањење дању и ноћу); интегрисани КИС (командно-информациони систем) са рачунаром и електронском мапом, дигиталном меморијом записа, умрежен са СУВ, ТОМС, УОРЗ и системом радио везе; даљински управљану оружну станица за ПАМ 12,7 mm; систем за заштиту мотора од погрешног стартовања; софистицирани систем за НХБ заштиту; ЕРО вишег

M-84ABCS на Парћнеру 2013. године

нивоа балистичке заштите; систем електромагнетске против минске заштите (СЕМЗ); систем оптичких електронске заштите од напада ПОР (СОЕЗ) „штора-1“, клима уређај и побољшан ходни део.

ЦЕНЕ

Извозна цена тенка Т-72М била је тада око 1,3 милиона долара, а М-84А 1,584 милион долара (производна цена око 700.000 \$). Од тога је цена рада била 74%, материјала 18%, увозне компоненте око 8,5%. Трошкови освајања, производње и инвестиције у индустријске капацитете (машине, алати, лабораторије, оспособљавање кадрова) достигли су огромну цифру од 3.805 милиона \$, од чега за лиценцу 29 милиона долара, обраду лиценцне документације седам милиона долара, израду специјалних алата 121 милион долара, производњу пробне партије (5 тенкова) 13 милиона долара, а највише за инвестиције у фабрике – 2.905 милиона долара. Републике СФРЈ су учествовале у цени тенка: БиХ са 33,25%, Црна Гора 1,68%, Македонија 3,39%, Словенија 18,93%, Србија 22,01% и Хрватска 20,73%. Најскупљи делови тенка су били: купола 210.000\$, оклопно тело 90.000\$ и мотор 88.000\$.

Командно-информациони систем КИС (опција) BMS – Battlefield Management System, електронско-оптички са дигиталним рачунаром, намењен је за информациону подршку оклопних јединица до нивоа батаљона. Остварује основне функције у планирању, припреми, одлучивању, организовању, извештавању, преношењу информација, праћењу противника у борби и управљање ватром тенковске чете. Може да приказује сопствену позицију помоћу система ГПС на електронској карти, податке о циљевима, потчињене јединице и њихова возила са сликом у 2D или 3D форми. ГПС мери позицију са тачним одређивањем места од $\pm 0,5$ m у 95% случајева.

Конфигурација КИС садржи: робусни рачунарски систем, дисплеј од 10,4 инча, стабилсану осматрачко-нишанску станицу, радарски пријемник, радио-уређај VHF опсега, а за ниво батаљона и VHF опсега, спрегу са другим електронским сензорима и СУВ-ом. Нови радио-уређај RU-50, VHF опсега, снаге 50 W (фреквентни опсег 30 – 87,975 MHz) са кодираним емисијом сигнала у два мода: са скачућом фреквенцијом (100/s) или са фиксном (1 kHz) са 2.320 канала (размак 25 kHz) и 10 фиксних. RU-50 је снаге 50 W. Користи фреквентну или бинарну фреквентну модулацију сигнала. Путем КИС-а прати се стање у јединици, оперативна спремност, исправност, попуњеност, остали ресурси о људству и техничким материјалним средствима. Релевантни подаци се меморишу у рачунар и могу да послуже за анализе и реферисање.

Тенковска осматрачка мерна справа ТОМС

Тенковска осматрачка мерна справа ТОМС (или ПСОМС) није била монтирана на првом приказу 30. јуна 2004. Појавила се касније. ТОМС обезбеђују поуздане информације дању и ноћу, о сопственом положају, координате и врсте циљева, положај сопствених јединица и распоред непријатеља у реалном времену, кружно (360 по азимуту и од -10 до $+70$ по вертикали). Тај уређај садржи: ласерски даљиномер (на бази NdYAG 1.064 m), мери до даљине 10.000 m, са тачноћу ± 5 m и угловном тачношћу од 1-1,5 mrad; широкоугаону CCD TV камеру (слика у боји), са широким видним пољем 20° , и ускоугаону са видним пољем од 3° ; термовизијску камеру за осматрање ноћу и у условима смањене видљивости дању, са видним пољем $6,75 \times 9$, односно $2,25 \times 3$ (електронски зумира слике). Детектује циљеве (тенк/ОБВ) у широком видном пољу од 3,5 – 4,7 km, а у уском од 8,6 – 11,7 km, распознаје возила на 3,5 – 4,7 km (уско видно поље). Повезан је са системима радио-везе и осталим системима: КИС, СУВ, СОЕЗ, УОРЗ.

Потребне информације прослеђује преко КИС-а потчињеним или претпостављеним. Монтиран је изнад ДННС нишанице и може, покретањем хидрауличног постоља, да се подиже 0,5 m, ради бољег прегледа простора. Балистичку заштиту обезбеђује кућиште од АР пројектила 7,62 милиметара. Прикупља информације кружно (360 по азимуту и од -10 до $+70$ по вертикали). Са ласерским даљиномером (NdYAG 1.064 m) мери координате циља до даљине 10.000 m, са тачноћу ± 5 m и

угловном тачношћу од 1-1,5 mrad. Опсег мерења, претраживања и осматрања јесте у хоризонталној равни 360° , а вертикалној од -7° до $+70^\circ$. Има широкоугаону CCD TV камеру (слика у боји, у моду 2D или 3D) са широким видним пољем 20° , и уским од 3° и термовизијску камеру (опсега од 8–12 mm) за осматрање ноћу и у условима смањене видљивости дању. Видна поља су $6,75 \times 9$ и $2,25 \times 3$ (са електронским зумирањем слике $1,12 \times 1,5$). Детектује циљеве (тенк/ОБВ) у широком видном пољу од 3,5–4,7 km, а у уском од 8,6–11,7 km распознаје возила на 3,5–4,7 километара.

ТОМС ради у два режима: припремном и радном. У припремном дефинише сопствени координациони систем у односу на координациони систем КИС-а. У радном режиму омогућава избор камере и сензора за претраживање, осматрање простора и мерење сферних координата уоченог циља у сопственом координационом систему.

Командирова контролна јединица у склопу КИС-а има таблет – РС рачунар са екраном од седам инча (активира се додиром - систем touch screen). Меморија рачунара је капацитета 16 GB RAM (у хардверу 64GB SSD). Софтвер обезбеђује обраду свих балистичких података и потребних параметара од свих сензора укључених у СУВ. Контролна јединица КИС-а, са модерним сензорима оптоелектронске и дигиталн технологије, интегрише, преко рачунара, три подсистема: даљински управљану станицу ПАМ 12,7 mm, ТОМС и оптоелектронски уређај за осматрање и праћење циља OAF – Observation and Acquisition Facility.

Нов је и возачев оптоелектронски (дневно-ноћни) систем за осматрање и за навигацију (ГПС), значајан за

СОЕЗ на кућоли
М-84АБ1 (без ТОМС-а)

ТОМС изнад
ДНС-2ТИ

сигурност управљања тенком, који ослобађа командира да више надзире окружење тенка и доприноси безбедности од изненадних препادا из непосредне близине, испред или иза тенка. Велика је прегледност терена помоћу три справе видљивости у свим условима: са дневним перископима, CCD TV камером, CCD IC дневно-ноћном камером и термовизијском камером. Сlike терена возач прати преко дисплеја и пријемника ГПС. Предња термо камера – нехлађена (опсега 8–14 м), видно поље 36 x27 .

Отпорна је на вибрације и потресе. Предња CCD TV камера са видним пољем 92 . На задњој плочи оклопа уграђена је CCD IC камера са видним пољем 52 . Возач прати слике све три камере преко екрана, аутоматски или ручним избором камере и подешава резолуцију слике.

Возачев навигациони подсистем је такође новост. Састоји се из рачунара, ГПС пријемника и навигационог софтвера, са електронским дисплејом. Возач прати на електронској мапи у боји, сопствену позицију, податке о даљини до одређене позиције, положај разних топографских објеката, зумира, по потреби, виђену слику, и прати приказ својих и противничких снага. У целини, систем олакшава командовање возачу, пошто и сам може да прати значајне елементе из свога видног поља и ширу ситуацију на терену, као и командир тенка.

Балистичка заштита

Балистичке заштита је, у основи, као код тенка М-84АБ1. Тело тенка је стандардне конфигурације М-84А, са тврдоћом челика од 320–500 НВ, дебљине 15– 85 mm, с тим да је предњи део вишеслојни. Чеони оклоп, под углом од ± 30 , у односу на уздужну осу тенка, чини за +20 % већи еквивалент заштите од савремених кинетичких пројектила, а +30 % од кумулативних, у односу на основни оклоп тенкова Т-72М/М-84А. У основи, балистичка отпорност једнака је заштити тенка М-84АБ1.

Купола је од ливеног челика, такође, као на М-84АБ1, тврдоће челика од 320–350 НВ, дебљине 85–410 милиметара. Ниво балистичке заштите, под предњим углом ± 30 у односу на уздужну осу куполе, адекватан је предњем оклопу тела тенка.

Са ЕРО II генерације (84 касете у осам секција за тело напред, 36 касета са шест секција за бочне стране и 124 касете за куполу), има укупну балистику заштиту као тенк М-84АБ1.

Инструктори ЈНА са Пакистанцима у јусџињи Тар 1990. године

Објектив камере возача CCD TV позади, на М-84 АБС

У понуди „Југоимпорта – СДПР“ су две варијанте погонског агрегата: ПГ-1000 (РР-1000) – модулarna погонска група са мотором В46-ТК (1.000 КС/735 kW), или ПП-1200 (РР-1200) као опција. Трансмисија V1000-7, иста

је као у тенку М-84АБ1. Са ПГ-1200 имао би мењаче 5+1 (GC TRONIC), са полуаутоматском променом степена преноса. У целини, погонски блок обезбеђује карактеристике покретљивости тенка већ познате код

САРАДЊА СА СТРАНИМ ЗЕМЉАМА

Реална оцена о новом тенку може да се добије на основу комплексних лабораторијских, фабричких, полигонских и трупних испитивања, у сложеним теренским и климатским условима, а верификација постављених ТТЗ само у рату. Подсетимо да је приликом испитивања покретљивости тенка на полигону „Мањача“ 1983/1984. године у зимским условима, на више хиљада километара војње, дневна температура ваздуха недељу дана била констатно -27°C до -30°C , да је у пакистанској пустињи била насупротно овој, до $+45^{\circ}\text{C}$, у Кувајту и свих $+50^{\circ}\text{C}$. За објективну оцену тенка врло су била значајна ратна искуства и испитивања у земљама које су намеравале да купе наше тенкове, посебно због тога што је неколико тих земаља упоредно испитивало тенкове других држава, кандидованих као потенцијални избор. У том смислу била је развијена сарадња са више земаља.

С почетком развоја тенка М-84, посебно његове побољшане варијанте М-84А, интензивирани су контакти са више земаља, тражених или нуђених облика сарадње,

било кроз размену искуства, офсет програме, откуп лиценце нашег тенка, или кооперацијом у производњи. Било је више заинтересованих земаља, али и занимања наших стручњака за страна решења. Међу првим земљама које су показале занимање за сарадњу на тенковском програму биле су: НР Кина, Либија, Египат, касније Шведска, Бразил, Кувајт, Пакистан и Иран. Стручњаци ЈНА имали су интерес да упознају достигнућа у Француској, Великој Британији и САД, у области оптоелектронике, термовизијских система, СУВ-а, рачунарских система, вишеслојних оклопа (Chobham). Међутим, те земље нису биле нарочито заинтересоване, вероватно због сумњи да је наша наменска индустрија озбиљан кандидат за тако сложене програме, као што је развој и производња савременог тенка. Озбиљно су нас схватиле када су примили информације са више страна, а највише са резултатима упоредних испитивања тенкова М-84А и М1А1 Абрамса, али и у Пакистану, етапно, прво М1А1, после М-84А.

ПАКИСТАНСКА ОЦЕНА ОСАМДЕСЕТЧЕТВОРКИ

Од стицања независности 1947. године Пакистан је са Индијом имао три рата и оружани сукоб око Кашмира. Но када је постало јасно, да Индија улази у развој сопственог тенка, на бази совјетске лиценце за тенк Т-72М, и да је купила већи број тих тенкова, Пакистан је схватио да његови тенкови (трофејни амерички М-47/М-48 *Паџон*, кинески Т-59, Т-69) не могу да парирају тенку Т-72. Због тога су војне делегације Пакистана убрзано кренуле у неколико земаља да пронађе погодну понуду за куповину или за откуп лиценце савременог тенка (Русија, Украјина, НР Кина, САД).

Директор „Југоимпорт – СДПР“ генерал Н. Јовановић и пуковник М. Драгојевић (руководилац Пројекта „Капела“), дали су нашу понуду за сарадњу, трансфер технологије и продају тенкова. У лето 1990. године у Пакистан је упућена група официра и подофицира из Управе ОМЈ, СДПР и ВТИ (вођа групе пук Н. Курузар, ппк М. Богићевић и други), са два тенка М-84А (од 25. јула до 7. септембра 1990.), да демонстрирају борбене квалитете у специфичним географским и климатским условима Пакистана и да обучи одређене пакистанске посаде тенкова, за руковање тенком М-84А и гађање из тенка. Извођена су припремна гађања из уметнуте цеви 12,7 mm, са места и у покрету у режиму стабилизације, на стационарне и покретне мете (2,3x4,6 m, на даљинама од 600–750 m). Гађања из топа са муницијом 125 mm (ТФ, КОМ и ПОК пројектили) извођена су дању и ноћу, на сталне и покретне мете (2,3x2,3 m и 2,3x4,6 m), са места (ТФ) и у покрету у режиму стабилизације на даљинама од 1.700–2.290 m дању, на непокретне и покретне мете (са КОП и ПОК), а ноћу са све три врсте пројектила (на даљинама од 970–1.365 m). Гађања је и челична плоча дебљине 150 mm/37° на 2.010–2.250 m са ПОК пројектилом (6 хитаца, 6 погодатака са пробојем). Са 2 КОП (пакистанска посада) два хица, оба пребачајна на 970

m (мета 2,3x2,3 m). Са 2 КОП је гађао и бригадни генерал Хак, из покрета на даљинама 1.740 и 1.860 m. Један погодак, један подбачај. Командант тенковске дивизије, генерал Махмуд А.Дурани (касније начелних Управе ОЈ и преговарач о трансферу технологије и куповини тенкова М-84А у Београду), гађао је са 3 ТФ пројектила, у режиму електроника и стабилизација, на мету 2,3x2,3 m, на даљини 1.700 m, сва три погодка у мету. Укупно је на испитивању тенкова и увежбавању пакистанских посада испалено 117 пројектила (ТФ, КОП, ПОК) са 88 погодака (75% од испалених метака), што је изнад класификоване норме (60% погодака). Од тога на дневним гађањима, на даљинама од 1.700–2.250 m испалено је 69 пројектила, 59 је погодило мете (85%), а из покрета на даљинама 1.700–2.080 m, испалено је 30 метака са 21 поготком (70%), укупан просек 81% погодака. У ноћним гађањима испалено је 18 пројектила на даљинама 940–1.365 m, са 8 погодака (44,5%). Нишанције ЈНА испалиле су 28 метака, обучене пакистанске нишанције 73 метка, а необучене нишанције 16 метака. Упоредимо ли проценат погодака од укупно 75% свих гађања (85% са места дању, 70% из покрета дању и 44,5% ноћу), видећемо да је резултат знатно изнад г стандарда предвиђеног декларисаним ТТ подацима тенка (60% погодака првим хицем).

На више гађања и демонстрација покретљивости тенка возили су пакистански возачи и наши (на препрекама и беспућу), пред руководиоцима тенковских јединица, ГШ и Министарства одбране, као и представници војне индустрије. Ипитивање поузданости тенка у вожњи обављено је на дужини око 1.600 km по пустињском песку и мочварном земљишту. После пређених 800 km у вожњи замењени су елементи финог пречистача, очишћен гурби пречистач ваздуха, замењено уље у мотору и трансмисији. На осталим уређајима тенка није било отказа нити потребе за интервенцијом

М-84-А у пустињи Тар – Пакистан, септембра 1990. године

М-84АБ1. Уколико би се уградио мотор В-46-ТК-1, покретљивост би имала квалитете проверене код пројекта НДТ „вихор”. Ходни део је исти као у М-84АБ1. Остале борбене карактеристике тенка М-84АБС идентичне су са тенком М-84АБ1.

Перспектива

Било би ово укратко подсећање на подухвате старије генерације, од пре 65 година, када су чињени изванредни напори да се модернизују оклопне јединице, када је у програмима развоја било десетак пројеката модификација и нових тенкова, такође и конверзије у возила посебне намене. Нисмо ли и данас, у 21. веку, у сличној ситуацији? Изгледа да јесмо. И друго питање, које треба поставити

механичара (изузетак је замена једног блатобрана, који је деформисан, када је возио пакистански војник и ударио у неко дрво, које је било реткост у том амбијенту). Тенк П1 пребачен је на полигон „Феро”, где се гађало са ПК пројектилама ноћу и испитивала пробојност оклопа, а возило П2 код Равалпиндија за приказ министру одбране и естаблишменту државе. Пакистански МО је изјавио: „Упознат сам са резултатима испитивања, и након увида у тенк, могу да кажем да имате одличан тенк”, и додао: „Настојаћемо да га што пре добијемо”.

Пакистанци су тестирали и амерички М1А1 Абрамс, који, према изјавама пакистанских официра, уопште није одговорио амбијенту пустиња у Пакистану, имао бројне застоје и кварове, а показао је и слабију прецизност ватре из топа. Неки пакистански функционери су казали нашим официрима: „... да М1А1 'Абрамс' није показао више од 10% онога што је показао М-84А”, па су наш тенк заволели као свој.

У Београду су 19. новембра 1990. године разговарали о уговорима за куповину тенкова М-84А и о производњи истих у Пакистану. На почетку дијалога, пакистански генерал, Махмуд Али Дурани, рекао је нашем генералу и групи официра: „Генерале, имам један проблем. Не могу да разuverим чланове моје делегације, који су гађали из вашег тенка и возили га у пустињским условима, да је М-84А најбољи тенк на свету”. Наравно да је оваква отворена похвала потврдила већ раније изречене оцене о тенку, у септембру исте године, нашим инструкторима у њиховој земљи. Пошто су имали разговоре и понуде за кооперацију са Кином (модернизација тенка Т-69), били су заинтересовани за уградњу нашег СУВ-а у тенкове Т-69 и Т-55, којих су имали у већем броју. Са наше стране им је понуђен трансфер технологије за 70 милиона долара, што је била висока цифра за њих.

Пакистан је био заинтересован за куповину 250 тенкова М-84А и кооперацију, али су показали занимање и за БВП М-80А, наставна средства, обуку посада, техничко обезбеђење, посебно технологију СУВ-а и друга техничко-технолошка питања.

Генерал Дурани је и у Београду поново подсетио да су испитивали М1А1 „Абрамс” и да је наш М-84А показао далеко боље резултате у целини. „Из душе смо га заволели. Говорим као генерал и тенкиста. Гађао сам са три пројектила, и са сва три погодио мете. Желим да уверим нашег начелника ГШ да је М-84А најбоље решење за Пакистанску армију, зато ћу му предложити да склопимо уговор о куповини тенка са вама”. Пакистанска делегација посетила је школске центре у Бањалуци и Загребу, предузеће „Руди Чајавец” и СВО „Ђуро Ђаковић”. Генерал је и на пријему код нашег начелника ГШ, генерала Б. Аџића, поновио своје похвале о тенку. У закуљчку је, поред изражене наклоности да се верификује сарадња уговором на највишем државном нивоу, остало отворено питање плаћања, цене и брзине испоруке тенкова. „И нама је проблем новац, као и код вас” – биле су речи пакистанског генерала. Директор маркетинга у „Југоимпорту”, пук. А. Палигорић, подсетио је госте: „... да смо до сада два пута испољили флексибилност у понуди, али да ћемо поново размотрити могућности корекције и допунити листу понуде са БВП М-80А, према захтевима пакистанске делегације”. На жалост није дошло до међдржавне верификације договореног, због почетка грађански рата и разбијање СФРЈ 1991. године, а Пакистан је наставио сарадњу са НР Кином.

(Извор: М. Богићевић – Службени извештај Генералштабу ЈНА од 7. 9. 1990. године; забелешка са преговора, М. Ц. Ђорђевић)

ТТ ПОДАЦИ ТЕНКА М-84 (М-84А)

Тип: основни борбени тенк, модел М-84 (М-84А)

Посада (број људи)	3
Борбена маса (тона)	41,4 (42,0)
Притисак на тло (kg/cm ²)	0,83 (0,85)

Наоружање, калибар (mm):

- топ 2А46	125
- спрегнути митраљез М-86	7,62
- ПАМ НСВ или М-87	12,7
- БДК М-79 82 mm	5+7 (6+6)

Муниција – калибар (mm) и број метака

- топ	125 x 42
- митраљез	7,62 x 2.000
- ПАМ	12,7 x 300
- БДК М-79	12 x 82

СУВ: - ДННС-2, днавни и ноћни канал, стабилисана

- дигитални балистички рачунар
- ласерски даљиномер
- стабилизатор за обе равни
- метео-сензор А10ХМВ

Оклоп

- тело, вишеслојни напред, заварени : 215 (231) mm са слојем ПНЗ 105mm
- купола ливена: напред вишеслојни до 410 mm (130 mm међуслој спец.песка)

Мотор В-46-6

- тип: четворотактни, турбо прехрањивани са једним компресором (В-46-ТК са два)
- хлађење вода/антифриз
- гориво дизел, керозин, бензин
- снага у kW/KC 574/780 (735/1.000)
- обртни момент Nm 3.090 (4.300)
- тежина мотора у kg 980 (1090)

Трансмисија:

- врста: механичка са два планетарна мењача (7+1 степен преноса) обједињена са бочним проносницима

Ходни уређај:

- ослањање независно торзионо,
- металне гусенице са по 97 чланака и гумено-металним спојницама

Брзина кретања, km/h:

- максимална брзина 60

Аутономија кретања (km):

- зависно од пута 460 – 700

Савлађивање препрека:

- максимални успон 66% (66%+)
- бочни нагиб 55% (55%+)
- ширина рова (m) 2,60 – 2,80
- вертикална препрека (m) 0,85
- водене препрека (без припреме) дубине (m) 1,20 – 5,0

Специјални уређаји: наведени су у тексту

ТТ ПОДАЦИ М-84АБ1 (САМО РАЗЛИКЕ ОД М-84А)

Борбена маса: 45 тоне

Оклоп: -додатни ЕРО,

- балистичка заштита еквивалента :
- од кинетичких пројектиле 550–730 mm оклопа
- од кумулативних пројектила 1.000–1.300 mm оклопа

- СОЕЗ ТШУ-1 „Штора”, штити од ПОВР
- СЕМЗ, штити од неконтактних ПТ мина

Мотор: - В-46-ТК 1000 КС/735 kW
(опција 1.200 КС/882 kW)

Специфична снага: 16,5kW/t (22,4КС/t)

Покретљивост-брзина максимална до 65 km/h (опција 72 km/h)

- аутономија 500-700km
- притисак на тло 0,87 kg/cm²

Савлађује препреке као тенк М-84А

Специјални уређаји: видети у тексту

Наоружање: - топ 125 mm 2А46М са 36 метака,
- митраљез 7,62 mm М-86 са 2.000 метака
ПАМ 12,7 mm М-87 са 300 метака

Оклоп:

- тело тенка – вишеслојни, заварени, напред
 - купола: ливена са специјалним улошком напред
 - додатни ЕРО,
 - балистичка заштита 60–100% јача од М-84А
- У предњој зони еквивалент заштите:
- од кинетичких пројектиле 550–730 mm оклопа
 - од кумулативних пројектила 1.000–1.300 mm оклопа
 - СОЕЗ ТШУ-1 „Штора”, штити од ПОВР
 - СЕМЗ, штити од неконтактних ПТ мина

онима који одлучују о усвајању актуелних програма модернизације: где су биле тактичке студије, претходне анализе, техничко-економске анализе, процене геополитичке и геостратегијског карактера, па све до ТТЗ, програма реализације и на крају – цена-ефикасност? Да ли су сви ти и други, тактички и технички, критеријуми и процедуре у одлучивању поштовани? Јер у питању су огромна финансијска и материјална улагања, а резултат је, да ништа од наведених програма није заживело у оперативном смислу и опремању ондашње и данашње војске Србије.

Треба учити од учитељице живота – историје, да не понављамо грешке које се, реалном и објективном проценом свих релевантних елемената и критеријума, могу да избегну. Због актуелних проблема са ресурсима оклопне технике, одавно је било време да се у Војсци Србије дефинитивно утврди и реализује програм модернизације тенкова М-8/84А, који су својим трајањем достигли зрелост од тридест три године. ■

Милосав Ц.ЂОРЂЕВИЋ